

PRESSING

Vargas Ljosa

u Srbiji

Intervju:

Dr Nele Karajlić
Jelena Đorđević
Boris Lazić

Društvo:

Javna preduzeća
Vampirologija serbiana

Film:

Pobesnel Maks
Svet iz doba jure
Bićemo prvaci sveta

Muzika:

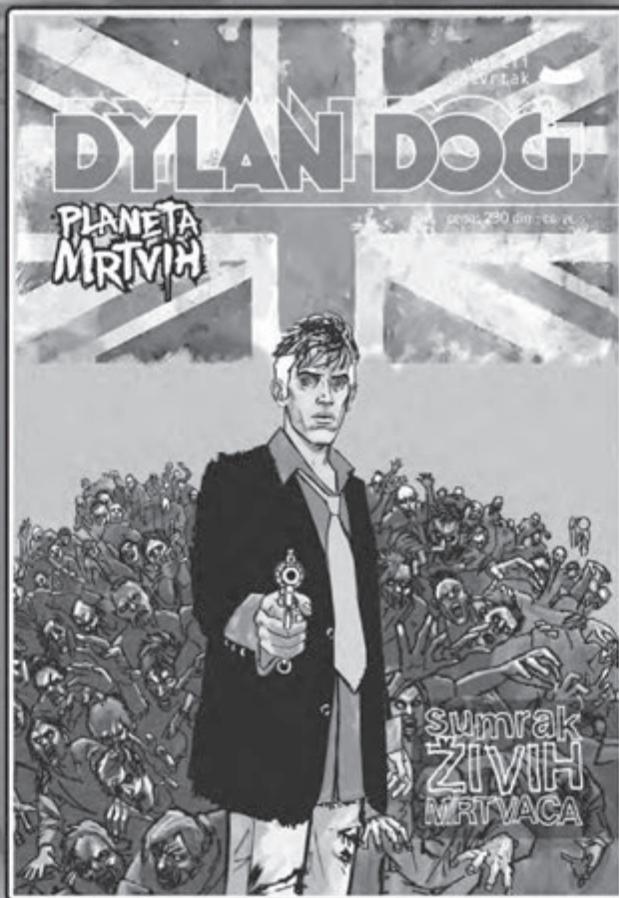
Tribute to
Novembar

DYLAN DOG

PLANETA MRTVIH

DA LI ĆE I DALJE POSTOJATI POTREBA ZA ISTRAŽIVAČEM NOĆNIH MORA
U BUDUĆNOSTI U KOJOJ JE UŽAS
POSTAO SASTAVNI DEO SVAKODNEVICE?

MOŽDA VIŠE NEGO IKADA.

U PRODAJI NA SVIM KIOSCIMA
OD 17. SEPTEMBRA!

AKADEMSKI LIST PRESSING

Godina XXIV, broj 72 - avgust, 2015

Izdavač:

**STUDENTSKI INFORMATIVNO –
IZDAVAČKI CENTAR NIŠ**

Glavni i odgovorni urednik:
Dejan N. Kostić

Tehnički urednik: **Dejan Stojiljković**

Dizajn broja: **Saša Mitrović**

Lektura: **Aleksandra Gojković**

Redakcija:

Jugoslav Joković, Aleksandar Blagojević, Dejan Dabić, Srđan Savić, Dejan Vučetić, Ivana Božić Miljković, Marko Stojanović, Ivana Antović, Velibor Petković, Aleksandar Nikolić Coa, Miloš Najdanović, Zlatibor Stanković, Ivana I. Božić, Bojan Đukić

Saradnici u ovom broju:

Đorđe Bajić, Zoran Janković, Aleksandar Radovanović, Željko Obrenović, Vladan Stojiljković, Pavle Zelić, Stefan Marković

Sekretar redakcije: **Radica Opačić**

Adresa: **Šumatovačka bb, 18000 Niš**

Telefon: **018/523418**

Fax: **018/523120**

E-mail: **siic.nis@gmail.com**

Internet prezentacija:

www.pressing-magazine.com

Žiro račun: **355-1027350-59**

List izlazi tromešечно

Tiraž: **1500 primeraka**

Izdavanje ovog broja pomogli su:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Ministarstvo kulture i informisanja

Grad Niš

Uvodnik

Zašto?

Zato što nam treba revolucija, pa makar i prekarijatska.

Zato što za javna preduzeća (ne) postoji rešenje.

Zato što je vampir srpska reč.

Zato što nous sommes Charlie. Ili možda ne?

Zato što je samo jedan dr Nele Karajlić.

Zato što je Deksa sreو Vargasa Ljosu.

Zato što duvaju vetrovi zla.

Zato što je Jelena crta za Amere.

Zato što se sećamo Profketa.

Zato što je divlji Maks pobesneo na prvake sveta iz doba Jure.

Zato što Južna pruga najbolje praši.

Dejan N. Kostić, glavni i odgovorni urednik

GLAVNI UREDNICI:

Aneta Radivojević, 1991-1996, (br. 1-12, 18-25)

Aleksandar Blagojević, 1994-1995, (br. 13-17)

Dobrivoje Ljujić, 1997-1999, (br. 26-31)

Jugoslav Joković, 1999-2003, (br. 32-43)

Dejan Stojiljković, 2003-2009, (br. 44-59)

Dejan N. Kostić od 2009. (br. 60-)

Tehnički urednik: **R.Z. Paya** 1991-2001 (br. 1-36)

Prvi broj je izšao 11. jula 1991. godine

Sadržaj

Knjige strane 17-22

Intervju: Dr Nele Karajlić
Ne živim od pisanja
razgovarali: **Aleksandra Gojković i
Velibor Petković**

Mario Vargas Ljosa u Srbiji
Svet ima pravo na nadu
piše: **Dejan Stojiljković**

Branislav Janković: Vetrovi zla
Staklena masonerija
piše: **Velibor Petković**

Društvo strane 6 - 16

Prekarijati svih zemalja, ujedinite se!
Milioner je samo perač sudova u
novom odelu
piše: **Ivana I. Božić**

Javni čas o javnom sektoru i
javnim preduzećima
Javni sektor privrede u raljama
reformi (Drugi deo)
piše: **Ivana Božić Miljković**

Intervju: Boris Lazić
Je Suis Moi-Même
razgovarao: **Marko Stojanović**

Vampirologia serbiana (Prvi deo)
piše: **Vladan Stojiljković**

Strip strane 23-27

Intervju: Jelena Đorđević
Niške američke strip sveske
razgovarao: **Zlatibor Stanković**

Stripovanje (34)
Ex Cathedra
piše: **Marko Stojanović**

Viva la rivoluzione!
Adam Vajld kao presedan
piše: **Stefan Marković**

Trijumf veštačke inteligencije
Doba ultrona
razgovarao: **Stefan Marković**

Film i TV strane 28-36

Multimedijijski superheroji (38)

Meri Popins

Maštom protiv životnih iskušenja
piše: **Dejan Dabić**

Kritika:

Pobesneli Maks:
Autoput besa
piše: **Zoran Janković**

Svet iz doba jure
piše: **Đorđe Bajić**

Divlje priče
piše: **Zoran Janković**

Bićemo prvaci sveta
piše: **Đorđe Bajić**

Ničije dete
piše: **Dejan Dabić**

Serije:

Svet iz doba sitkoma
Kao ludi na brašno
piše: **Pavle Zelić**

Dejvid Sajmon
The Wire
piše: **Željko Obrenović**

Muzika strane 37-42

Vek džeza (18)

Postmoderni džez ili

reciklaža prošlosti

piše: **Aleksandar Radovanović**

Intervju: Nenad Tasić
Vizuelni identitet je
veoma bitan
razgovarao: **Aleksandar Nikolić Coa**

Tribute to Novembar –
Tako mlad i tako čist
Posveta za večite buntovnike
piše: **Ivana I. Božić**

Florence And The Machine –
How Big, How Blue, How Beautiful
Preporod u vodi
piše: **Miloš Najdanović**

Mumfor & Sons – Wilder Mind
Seljak slomljenog srca u
velikom gradu
piše: **Miloš Najdanović**

Milioner je samo perač sudova u novom odelu

«Prekarijati svih zemalja, ujedinite se!»

“Rob mora da radi kad god ne spava. Nije bitno da li je taj rad potreban ili nije, on mora da radi, jer je rad sam po sebi dobar – bar za robeve”

Markus Katon

Nakon patnji, razaranja i borbi za goli život, sredinom XX veka, ljudi su verovali da će početkom XXI veka zaposleni raditi 20 sati nedeljno, živeti u sigurnosti i uživati određeni profesionalni status. Još je Orvel u „1984“ o XX veku govorio kao o periodu u kome „ljudske jednakosti postaju tehnički moguće“. Ali, ispostavilo se da je početak XXI veka vreme ekonomiske i socijalne nesigurnosti koja je izne-driла i novu društvenu klasu – prekarijat. U vrtlogu obrazovanje–posao–samoost-varenje–zrelost mlade akademske građane Srbije zadesila je sudbina „bu-merang-generacije“. Retki srećnici koji rade ne zarađuju dovoljno te, iako su se svojevremeno otisnuli od roditeljske kuće s namerom da stvore nešto svoje, primorani su da se tamo ponovo vrate. Stalno zaposlenje postalo je ekskluzivno dobro, a ostvarivanje garantovanih so-cijalnih prava teško sprovodivo u praksi.

Visionarsko gledište Džordža Orvela
U knjizi „Niko i ništa u Parizu i Londonu“ Orvel otkriva da ljudi sa dna društvene lestvice nisu tamo po izboru, ili zbog lenjosti i nesposobnosti, već da loša društvena organizacija onemogućava svaku promenu nabolje: „Čini mi se da bi pre svega trebalo reći da je plonžer jedan od robeva današnjeg sveta. Nije da bi trebalo plakati nad njim, jer je njemu bolje nego mnogim fizičkim radnicima, ali ipak nije ništa slobodniji nego da su ga kupili ili prodali. Posao mu je ropski i bez ikakve veste; plaćaju ga tek toliko da preživi;

jedini praznik mu je krevet. Onemo-gućena mu je ženidba, ili, ukoliko se i oženi, i njegova žena će morati da radi. Osim nekog srećnog slučaja, za njega nema izlaza iz takvog života, osim u zatvor. U ovom trenutku ljudi sa za-vršenim fakultetima ribaju u Parizu sudove po deset ili petnaest sati dnevno. Ne može se reći da je to stvar njihove lenjosti, jer lenj čovek ne može biti plonžer; jednostavno su upali u klopu rutine koja čini svako razmišljanje nemo-gućim. Da plonžeri ikad misle, odavno bi osnovali sindikat i štrajkovali za bolje uslove rada. Ali oni ne misle, jer nemaju slobodnog vremena za to, njihov život pretvorio ih je u robije.“

Poznati nemački analitičar, Klaus Ofe kaže kako su „san svakog poslodavca fleksibilni radnici, stalno na raspolaganju i spremni za sve vrste poslova, uz niske kvalifikacije i minimalnu pregovaračku moć.“ Ovaj trend trasiraju: „prostorna mobilnost“, tj. erozija fiksiranog radnog mesta, odnosno nestalnost posla i njegove lokacije, što ovaj analitičar objedinjuje pod formulom „24/7“ koja izgleda približno ovako: ako si bez posla, nešto nije u redu s tobom ili tvojom stručnošću ili stavom prema radu. „Mi“ ćemo pomoći, ali traženo znanje, radno iskustvo i traganje za poslom je tvoja odgovornost.

Miroslav Ružica, sociolog i nekadašnji profesor socijalne politike, koji se poslednjih godina bavi istraživanjem globalne krize, tvrdi kako klasična (industrijska) radnička klasa danas čini manje od 20

odsto zaposlenih: „Drastično je opalo i članstvo u sindikatima čiju većnu čine zaposleni u javnom sektoru. Promena regulacije koja sindikalno delovanje sve više ograničava na kompanijski nivo, kao i fleksibilizacija radnih odnosa, vodi sindikate u dalju marginalizaciju. Dolazi do promene socijalne strukture i klasična radnička klasa – ključna baza socijalde-mokratije – se osipa i marginalizuje, postaje sklona populizmu i glasa za druge opcije. Umesto nje pojavljuje se srednja klasa i nova socijalna grupacija nazvana prekarijat.“

Prekarijat – nova opasna klasa

U svojoj knjizi „PRECARIAH – New Dangerous Class“ (2011), Gaj Stending pod pojmom „prekarijat“ (igra reči: proletari-jat u kombinaciji sa precarious – eng. nesiguran, koji zavisi od slučaja, prim. aut.), podrazumeva stvarnost u kojoj milioni ljudi rade na povremenim, pri-vremenim, nezahtevnim i loše plaćenim poslovima i sa neizvesnim ugovorima ili samozaposleni, tj. žive u ekonomskoj i socijalnoj nesigurnosti. Njihovi prihodi su nepredvidljivi ili su bez nekih beneficija koje su za prethodne generacije bile norma: plaćeni godišnji odmori ili bolovanja, besplatno stručno usavršavanje, novčani transferi kada ostanu bez posla... .

Iako je prekarijat globalni fenomen, na evropskom tlu može se razvrstati u tri grupe. Prvu grupu čine gubitnici iz kruga klasične radničke klase, dakle oni koji

'A very important book.'

Noam Chomsky, Massachusetts Institute
of Technology, USA

'Buy Guy Standing's book, *The Precariat*.

Or nick/borrow it.'

John Harris, *The Guardian*

THE PRECARIAT

THE NEW DANGEROUS CLASS

GUY STANDING

zbog napretka tehnologije ili deindustrializacije ostaju bez posla i sele se u servisnu ekonomiju. Oni teže povratku prošlosti, tj. stabilnosti, sigurnosti, regularnim prihodima i novčanim transferima države blagostanja. Druga grupa sačinjena je od onih koji prihvataju nesigurnost jer nikada nisu ni imali stabilnost, predvidljivost i status. Tu spadaju uglavnom migranti, ali i osobe sa invaliditetom i druge ranjive grupe – klizi ka pasivnoj marginalnosti i izolovanosti na periferiji evropskih metropola. U trećoj grupi nalaze se oni koji su obrazovani, posebno omladina i mladi profesionalci, ali frustrirani vlastitim radnim i životnim statusom i izgledima. Ova grupa, prema Stendingu, potencijalna je bomba koja preti da eksplodira na trgovima velikih gradova. U praksi, bar ovoj našoj, pripadnici treće grupacije, poput škorpiona utamničenog u oskudnom prostoru, u napadu autoagresije, besno zabadaju otrovnu bodlju sebi u telo.

Većina analitičara smatra da je prekarijat proces deregulacije, dok Stending zastupa drugačije mišljenje. Naime, on smatra da je prekarijat zapravo proces re-regulacije, a presudni okvir za njegovo nastajanje vidi u globalizaciji. Fokus je na takmičenju i individualizmu, liberalizaciji svetske trgovine i masovnoj privatizaciji, kao i fleksibilizaciji tržista radne snage gde su građani svedeni na najobičniju funkciju: zadatak im je da obezbede fleksibilnu ponudu radne snage kojoj su ograničeni izgledi za profesionalno napredovanje, odn. za prepoznatljivi profesionalni identitet ili posao koji žele i koji je u skladu sa nivoom obrazovanja. Niske nadnice, nezahtevni poslovi za priučenu radnu snagu, prekovremeni neplaćeni rad, kratkoročni ugovori i stalna pretinja gubitka posla očičeni su pojmu „McJobs“. Prekarijat su tako i Katarina, koja nakon završenog Pravnog fakulteta sa prosekom preko 9.00 ne može da radi u struci već uhlebljenje nalazi radeći kao trgovač „kod

Kineza“, ili Nemanja, koji nakon završenog Medicinskog fakulteta, ne želeći da po cenu prodaje intelektualne slobode učlanjenjem u neku od vladajućih stranaka zbog posla, radi kao komercijalist na terenu za jednu od brojnih privatnih firmi.

Po Gaju Stendingu svaki progresivni pokret gradio se na nezadovoljstvu i besu, ali i na potrebama i aspiracijama nastajuće ključne klase. Prepoznatljivost i okvir orientacije dao je „EuroMayDay“ jer su umesto fabričkih holova sada mesto akcije ulica i gradski trgovi. Madridski „indignados“, londonski, atinski i drugi demonstranti snabdevaju ga energijom, a „Okupiraj Volstrit“ i njegove evropske replike nude novi i radikalniji fokus.

Kritičari, međutim, smatraju da je prekarijat još uvek mozaik-koncept, odnosno višeslojan, ali i previše uopšten. Unutar njega su i grupe na osnovu vlastitog izbora („digitalni boemi“, „kreativna klasa“) i svi oni koji neće da učestvuju u postojećem procesu ekonomске reprodukcije), kao i oni koje sistem eksterno stvara. Među njegovim pripadnicima prisutna je stalna anksioznost zbog neizvesnosti i nesigurnosti, zatim anomija zbog doživljaja uzaludnosti da se prevaziđe nesigurnost i živi smisleni i ka budućnosti usmeren život. Treće je otuđenje jer se većina ne bavi onim što bi trebalo i onim za što su ospozobljeni, već obavlja ono što ne želi i nad čime nema nikavu kontrolu.

Prenaglašava se i dimenzija žrtvovanosti, dok se zapostavlja ambivalentnost i fluidnost situacije, te zato neki sugerisu da prekarijat danas jeste jedno stalno nastajanje, upitanost i borbenost, ali i difuznost, ranjivost i nepostojanost zbog vidljivog nedostatka saradnje i razmene unutar njega samog i sa drugima. „EuroMayDay“ – njegov brend kojim se izražava, pored mobilizacije, vidi se i kao informaciona kampanja, instrument kolektivne proizvodnje znanja.

Javni sektor privrede u raljama reformi

«Javni čas o javnom sektoru i javnim preduzećima (2. deo)»

Lesson 3:

Preduzeća u restrukturiranju

Gotovo da ne postoji definicija koja na precizan i eksplicitan način objašnjava ovaj pojam. I one malobrojne definicije bi svojom kompleksnošću i dužinom opteretile redove koji su pred nama, pa ćemo pojam preduzeća u restrukturiranju predstaviti opisno. Dakle, struktura predstavlja određeno ustrojstvo, način slaganja elemenata i veza u okviru određenog „organizma“ (u ovom slučaju preduzeća kao „ekonomskog organizma“) koje se formiraju pod dejstvom internih faktora, a na čije oblikovanje i funkcionisanje utiču i eksterni faktori. Pojam „restrukturiranje preduzeća“ nam ukazuje na potrebu za izvesnim promenama u njegovoj aktuelnoj strukturi, čiji je cilj da dovedu do veće samostalnosti, efikasnosti i profitabilnosti preduzeća. Drugim rečima, restrukturiranjem se postiže da preduzeća koja već dugo vremena predstavljaju kočnice domaće privrede u razvojnem smislu i „rupe bez dna“ u smislu trošenja budžetskih sredstava, izađu na tržište, počnu da rade i žive od svog rada. U suštini procesa restrukturiranja je nalaženje

strateškog partnera ovim preduzećima da bi se angažovanjem njegovog kapitala očuvali zdravi delovi ili čitavo preduzeće, da bi se pokrenula proizvodnja, stvorili uslovi da ta proizvodnja bude konkurentna, kako na domaćem, tako i na svetskom tržištu i da bi se u konačnom zbiru povećao izvoz, a prihodi od istog počeli da pristižu i oporavljaju posrnulu srpsku privredu. Znači, proces restrukturiranja podrazumeva da neko drugi (domaći ili inozemni investitor) preuzme državni teret finansiranja preduzeća u restrukturiranju, i to ne samo da nastavi finansijsku podršku vegetiranju preduzeća u privrednom sistemu, već i da od njega učini ekonomski sposoban privredni subjekt. Na taj način će državni budžet biti u izvesnoj meri rasterećen, a sa druge strane, dobićemo oporavljeno preduzeće spremno da se ponaša i posluje po tržišnim principima.

Case study:

Lične karte preduzeća u restrukturiranju

U Srbiji je nedavno postojala ideja da se preduzeća u restrukturiranju ekonomski predstave na tržištu domaćim i inozemnim kupcima, pa ako se nađe zajednički interes, da rešavamo problem. Normalno je i logično da, kada nešto prodajemo, pre svega sami budemo svesni koliko to nešto vredi, odnosno, kako se ta vrednost kotira na tržištu u datim uslovima i realnom vremenu. Ukoliko jedno preduzeće nudimo na prodaju strateškom partneru, podrazumeva se da top menadžment prvi treba da bude upoznat sa presekom stanja imovina i obaveza preduzeća na određeni dan i sa stanjem kapitala i koeficijentom obrta tog kapitala. Korektno je (a i obavezno) iste podatke dati na uvid potencijalnom kupcu, pa ako postoji presek interesa u nekoj tački, kupoprodaja može biti obavljena, a ako ne, onda ništa do sledeće prilike. Način na koji ovake stvari funkcionišu u inostranstvu je naučio, a ovde pokušao da primeni, ministar privrede u pretprošloj vladu. Smislio je složen, ali pregledan sistem koji do najsigurnijih detalja, po stavkama prezentuje imovinu i obaveze preduzeća. Ovaj izum nazvao je lična karta preduzeća u restrukturiranju i naložio Agenciju za privatizaciju, a ona menadžmentu ovakvih preduzeća da najpre sami, na osnovu podataka iz bilansa stanja

popune tabele, a zatim da pronađu sudske veštakе - procenitelje različitih struka (ekonomski, mačinske, građevinske i pravne) koji će to što piše u ličnoj karti proceniti po fer tržišnoj vrednosti, uvažavajući Međunarodni računovodstveni standard 39 i Međunarodni standard finansijskog izveštavanja 13 (oni koji se bave računovodstvom znaju o kakvim se standardima radi, svi ostali mogu komotno da žive bez te informacije). U svojstvu sudskog veštaka odazvala sam se pozivu da budem deo jednog takvog tima procenitelja, dobila spisak od 16 preduzeća u restrukturiranju čiju imovinu i obaveze treba proceniti i sa još jednim kolegom, takođe veštakom ekonomski struke, krenula u obilazak posrnulih giganata na staklenim nogama i onih malo sitnijih koji se dave u glibu privatizacije čekajući čvrstu partnersku ruku koja će ih odatle žive izvući. Izleti u srpsku ekonomsku stvarnost bili su delom poražavajući jer sam videla ono o čemu samo slušamo - masu ljudi koji već godinama samo dolaze na posao ne primajući za to nikakvu nadoknadu ili primaju minimalac ili nešto što liči na platu par puta godišnje. Doduše, većina njih se u toku radnog vremena bavi prelistavanjem svih vrsta dnevne štampe, jer, proizvodnja stoji, preduzeće ne radi, a od države se čeka da uplati poreze, doprinose i plate, da još jednom ekonomskoj truleži da veštačko disanje, da se preživi do narednog puta. Sa druge strane, za mene kao ekonomistu, ovi izleti su bili korisni jer sam na licu mesta videla zašto smo, kao država, tu gde jesmo, spoznala sve dimenzije naše ekonomski propasti i procenila da smo u tu propast toliko ogrežli da nas samo čudo može preobratiti na pravi put.

Ponašanje ljudi iz menadžmenta ovih preduzeća bilo je takvo da sam se često pitala kako nas vide i doživljavaju. Stekli smo utisak da misle da je srbina njihovih preduzeća u našim rukama i da na fleš memorijama nosimo rešenje njihovih poslovnih problema. A mi smo došli kao obični procenitelji koji znaju matematiku, izvode kompleksne proračune sa ciljem da dva i dva mora da bude četiri i odstupanja nema. Ti naši proračuni otežani su činjenicom da se od nas tražila procena imovine i obaveza preduzeća prema fer vrednosti koja se lako može implementirati tamo gde postoji razvijena tržišna privreda, a malo teže kod nas gde principi tržišnog delovanja često zašlajfuju i ustuknu pred raznim drugim uticajima. Gde je problem, tu je i rešenje. Bili smo dovoljno stručni i iskusni da metod fer vrednosti primenimo na domaći nefer sistem. Ali ta stručnost i iskustvo nam nimalo nije bila od koristi kada su direktori pojedinih preduzeća počeli da se iznenadju i veoma bahato reaguju nad rezultatima „krvne slike“ svojih preduzeća. Ponašanje je bilo kao da su izvedeni iz neke kapsule u kojoj nisu bili u stanju da spoznaju činjenice da im je vrednost kapitala iz godine u godinu manja, da su im obaveze prema dobavljačima ogromne, potraživanja od kupaca zrela za otpis, da već tradicionalno posluju sa gubitkom i sl. Od šesnaest preduzeća jedanaest je bilo u takvom stanju. Neki su, naravno, sumnjali u naš rad i bili brzo matematičkom uvereni da razlog za sumnju - nema. Neki su nam podvlačili iznose koji opisuju kapital, ali se momentalno povlačili kada bi sa naše strane dobili eksplicitnu analizu prinosa na kapital, koja pokazuje nulte stope oplodnje kapitala i pad u negativne vrednosti. Ali, najbolji od svih je bio jedan direktor koji nas je danima i noćima zvao sa idejom da „dođemo u njegovo preduzeće i preknjižimo neke stavke, a on će nam pokazati šta treba da se uradi!!!“ Koliko puta sam videla na telefonu ovu vapaj - identifikaciju, koliko puta sam mu poslala mail u kome se ograguđujemo od njegovih brillantnih zamisli i podsećamo da smo mi samo veštaci-procenitelji angažovani za određenu oblast, a da je knjiženje u preduzeću od strane trećeg lica iz eksternog okruženja krivično delo. U nekom momentu je prestao da se javlja, a mi se nismo interesovali šta je dalje bilo. Naš deo posla je završen, satisfakcija je bila odgovarajuća, dottični gospodin je valjda ukapirao da kapetan tone sa brodom, a Agencija za privatizaciju je čitav projekat izrade ličnih karata za preduzeća u restrukturiranju preko noći obustavila. A meni je na terenu postalo jasno šta je to burazarska ekonomija i bilo mi je žao što nisam iz neke druge struke da bar manje kapiram užas i strahotu srpske privrede i menadžerske filozofije olicene u potpunom odsustvu dugoročnog razmišljanja i neviđene spremnosti da se odere tuđa koža zarad ličnih interesa.

Avgusta ove godine Agencija za privatizaciju je ukapirala da ova ideja preciznog kalkulisanja imovina i obaveza preduzeća i nije tako loša, pa je obnovila poziv svim preduzećima u restrukturiranju (ukupno 502) da ponovo dostave dopunjene lične karte, sa ponovnim procenama koje će obuhvatiti malo duži period u odnosu na prethodni. Uz to, menadžerima preduzeća u restrukturiranju je data mogućnost da sami predlože mere, modele i metode privatizacije. Ti podaci će, zajedno sa ličnim kartama biti prezentovani potencijalnim kupcima, pa će preduzeća koja imaju sreće isplivati, dok će ostala uroniti u stečaj.

Ne bi me čudilo da se ovaj postupak ponovo obustavi, te da ga se setimo i ponovo sprovodimo nakon nekoliko meseci. Nije lako izaći na kraj sa ovom grupom preduzeća: kapital, odnosno prodaja sopstvenog kapitala je njihova poslednja slamka spaša. Ipak, malo je onih koji bi se

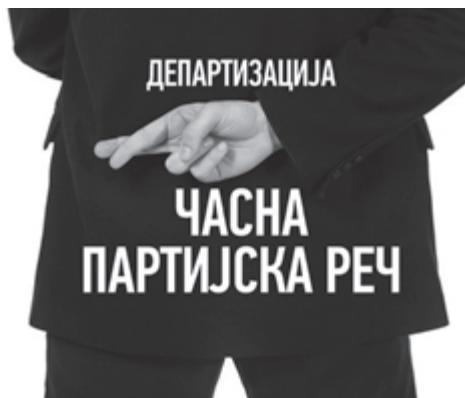
prihvatali te „slamka“ uloge pored činjenice da bi u paketu sa preduzećem u restrukturiranju dobili ogromne dugove, višak zapošljenih, zastarelu tehnologiju i iste takve proizvodne programe i gotovo nikakve tržišne pozicije. Zato se krajem oktobra pričalo o tome da za 95 preduzeća postoje zainteresovani kupci, 189 njih će otici u stečaj, dok srbina 218 preduzeća u tom momentu još uvek nije bila poznata. Živi bili pa videli! Kao i oporavak privrede 2016. godine.

Lesson 4:

Informisanje javnosti o radu javnih preduzeća

Treći talas procesa globalizacije doneo je čovečanstvu neslućene mogućnosti u pogledu korišćenja potencijala informacionih tehnologija i sredstava za masovno komuniciranje i informisanje. Da li te mogućnosti koristimo na pravi način? Da li smo u mogućnosti da u masi informacija kojima smo bombardovani svakodnevno, izdvajimo bitne od manje bitnih? Da li oni koji treba da nas informišu zaista to i čine svim raspoloživim sredstvima ili se dešava da neke od informacija ostanu zaglavljene na putu do krajnjih korisnika? Odgovori na prva dva pitanja su u Srbiji stvar ličnog doživljaja pojedinca u vezi sa napretkom tehnologije, individualne želje da se u tom pogledu osavremenim i ličnih filtera za prijem informacija. Odgovor na treće pitanje mogu dati oni koji šalju informacije u etar i pravilno informisanje je često stvar njihove dobre volje da plasiraju informaciju, ličnih interesa da se o nečemu govoriti ili čuti i u vezi sa tim fer odnosa prema javnosti. Kada smo kod javnosti, da li smo dovoljno informisani o radu javnih preduzeća?

Nismo - i to je jedan od većih problema. A da li imamo prava da budemo informisani? Naravno, čim se nešto finansira iz državne kase, a tu kasu porezima, taksama i

sličnim nametima punimo svi mi, normalno je i da znamo gde se taj novac plasira, i u kom obimu i intenzitetu se to čini. Problem nedovoljnog informisanja javnosti o radu javnih preduzeća u Srbiji ima ekonomsku i političku dimenziju. Obe dolaze do izražaja svaki put kada nova vlada promoviše novi paket mera za ekonomski oporavak privrede. Tada saznamo svešta: i da među javnim preduzećima ima gubitnika koji dele bonusne i triaeste plate, i da se direktori nekih od njih bogate na račun države, da ima i šaćica dobrostojećih preduzeća koja pozitivno posluju, ali državi ne daju njen deo, i da je neko primljen van konkursa, i da na mestu šefa planiranja i razvoja radi čovek sa diplomom srednje medicinske škole a, kada ga zameni neko sa visokim stepenom stručne spreme, onda saznamo i gde je kupljena diploma i koliko je plaćena. Primera je mnogo, a poenta njihovog navođenja jeste svest o tome da smo o mnogim stvarima koje se tiču rada javnih preduzeća mi građani informisani sa debelim zakašnjenjem.

Javnost poslovanja javnih preduzeća čini deo demokratizacije društva, odnosno predstavlja dobar kontrolni mehanizam države i društva nad njima. Kod nas su javna preduzeća (i javni sektor uopšte) poznata po društveno štetnim pojavama kao što su korupcija, nepotizam, partokratija, malverzacije sa kreditima i investicijama i sl. Od ovih sastojaka se bar dva puta godišnje napravi velika afera sa detaljnim (i zakasnim) upoznavanjem javnosti sa posledicama po privredu, budžetu i društvo uz obavezno razapinjanje po medijima njenih aktera,

prelazeći često granicu dobrog ukusa i ne štedeći ni porodicu ni maloletne potomke. A možda bi se sve to moglo izbegnuti da je javnost bila prisutnija u radu javnih preduzeća - bilo bi moguće preventivno delovanje, odnosno prepoznavanje malverzacije i razotkrivanje učesnika u tim malverzacijama. Dakle, javno preduzeće mora da komunicira i ta komunikacija se mora odvijati na tri relacije: sa državom, sa drugim privrednim subjektima koji se nalaze na tržištu i sa građanima. Ova obaveza regulisana je članom 62 Zakona o javnim preduzećima, koji eksplicitno navodi da javna preduzeća, između ostalog, moraju informisati javnost o pokazateljima poslovanja, razvojnim planovima, strukturi menadžmenta, promenama u broju zaposlenih i na druge načine angažovanih lica, njihovim zaradama, poslovnom rezultatu i načinu raspodele dobiti odnosno pokrića gubitaka, finansijskim izveštajima, javnim nabavkama i sl. Ali, kao i u milion drugih slučajeva, nije problem zakon zakon postoji, nego dosledno sprovođenje onoga što u njemu piše. Sve informacije se danas mogu dopremiti javnosti na jednostavan, funkcionalan i jeftin način. Nivo razvoja društva to dozvoljava, a sredstva kojima se to može postići su dostupnija nego ikada pre. Pitanje je samo dobre volje da se poštuje i dosledno sprovodi pravo javnosti da zna i bude informisana.

Case study:

Javne nabavke

Javna preduzeća deluju u okviru tržišta na kome su upućena da komuniciraju i sara-

đuju sa svim ostalim privrednim subjektim. Obaveza komunikacije i saradnje proizilazi iz činjenice da su velika javna preduzeća ujedno i veliki snabdevači i veliki potrošači proizvoda i usluga, te protok informacija u oba smera obezbeđuje ravnopravnost učesnika na tržištu i zdravu konkurenčiju. U osnovi sistema javnih nabavki je upravo obezbeđenje javnosti planiranih poslovnih poteza (u ovom slučaju nabavki) kako bi se svim učesnicima obezbedili podjednaki uslovi u tom procesu i sprečile eventualne malverzacije. Sistem javnih nabavki podrazumeva da sva preduzeća (pa i javna) javno oglašavaju svaku nabavku proizvoda i usluga za svoje potrebe, bilo da se radi o potrebama vezanim za tekuće poslovanje ili o investicionim ulaganjima. Na javni konkurs mogu se javiti svi zainteresovani potencijalni isporučiocici traženih proizvoda i usluga i dati svoje ponude. Podrazumeva se da se i sam postupak izbora i dodeljivanja konkretnog posla odvija pred očima javnosti, odnosno da je javnost putem sredstava informisanja od početka do kraja upućena u svaku fazu procesa javnih nabavki. Ovaj proces jeste komplikovan, ali sigurno je u nekom momentu bio nužan da bi se u ovoj oblasti, u kojoj se inače „igrat će velikim ulozima“, zaveo red i sprečilo dovođenje u povlašćeni položaj nekih isporučilaca.

Evo kako mi je nedavno sistem javnih nabavki objasnio čovek iz privrede, tačnije iz jedne velike TV kuće sa nacionalnom frekvencijom: „Vidi, sada bi ja trebalo da organizujem snimanje novogodišnjeg programa. Da bi atmosfera bila odgovarajuća i oslikavala euforiju novogodišnje noći, obično snimamo u kafani. Odaberemo kafanu, do sada smo godinama plaćali dva-tri dana zakupa kod „XY“, doveđemo muzičare, statiste, TV ekipu, napravimo šou, platimo čoveku i mirno čekamo 31. da pustimo u etar. E, sad, ja moram da prekinem ono što je dobro i što godinama funkcioniše i da objavim konkurs gde će da se javi Kurta i Murta i gde će morati da se odlučim za neku bezveze varijantu, samo zato što će ponuditi nižu cenu, a izvisiće ovaj kod koga godinama idemo... Koje uslove ja u tom konkursu da postavim u vezi kvadrate, svetla, menija, ozvučenja...?“ „Obično važi pravilo da tim koji pobeduje ne treba menjati“ prokomentarisala sam diplomatski i glasno, a onda objektivno, za sebe zaključila: „Ali, rasturanje nekih timova da bi se dala šansa igračima sa klupe je izgleda bio nužan potez od javnog značaja i u javnom interesu.“

Zaključak

Decenije pogrešne politike poslovanja javnog sektora i u okviru njega javnih preduzeća, politike njihovog finansiranja i zapošljavanja u njima ne mogu se ispraviti za kratko vreme i kozmetičkim ekonomskim merama. Ovo što je preduzeto, nije dovoljno. Negativno će uticati na politički rejting vladajuće partije, negativno će uticati i na kvalitet pružanja usluga onih koji u tom sektoru rade – oni će biti nezadovoljni, a mi se nećemo mnogo izdici sa aktuelnih ekonomskih pozicija. Primena radikalnih ekonomskih mera u smislu masovnih otpuštanja radnika i drastičnijeg smanjenja plata izazvala bi pravi haos, a to tek nije rešenje. Problem je u tome što nema srednjeg rešenja – onog koje bi bilo manje bolno, a efikasno. Početkom ovog veka, neki ugledni ekonomisti (među njima svakako uvaženi prof. Kovacević sa Ekonomskog fakulteta u Beogradu) imali su veoma zapažene nastupe na naučnim skupovima i u medijima upravo na temu pogrešnog vođenja ekonomске politike, upozoravajući gde će nas odvesti način na koji se sprovodi privatizacija, poimanje javnih preduzeća kao „sigurne kuće za kadrove lojalne vlasti“, otvaranje nepotrebnih agencija da bi se udomio ostatak partijski podobnih kadrova, činjenica da proizvodnja stoji, da tehnološki zaostajemo, konkurentnost opada, a spoljnotrgovinski deficit raste. Međutim, odjek tih upozorenja često je bio ugušen ličnim interesima pojedinaca ili grupe ljudi i summa summarum evo nas tu gde jesmo. Sa jedne strane štedimo, sa druge se zadužujemo. Priče o „povoljnim kreditima“ vredaju logiku svakog iole ekonomski pismenog čoveka. Dobar odnos između imenice „kredit“ i prideva „povoljan“ kvari imenica „kamata“. Paralelno saniramo štete od poplava i (usred mera štednje) pravimo planove za „Beograd na vodi“. Opet neke stvari prodajemo bez dugoročnog razmišljanja o efektima takvih aranžmana. Proizvodnja stoji, pogotovo proizvodnja finalnih, tehnološki naprednih proizvoda. Konkurenčnost je u minusu. Na strani izvoza nemamo mnogo toga da ponudimo. A uvozimo skoro sve. Ne smemo ni da vučemo nagle poteze i praznimo javna preduzeća onim tempom kojim su decenijama punjena. Preko nas se svađaju Istok i Zapad, a mi ekonomski gledano, vučemo debљi kraj te svađe. Prema istraživanju Studentske unije Srbije, više od trećine studenata svoje poslovne i životne planove ne vezuje za ovo područje. Zato nemam razloga da verujem u obećanja da ćemo prve pozitivne efekte ovoga što sada radimo osetiti 2016. godine. Prerano je i preambiciozno.

Ali, kao što nedavno reče Tamara Skrozza (inače novinarka uglednog nedeljnika „Vreme“): „Ne brinu me obećanja, navikli smo... ali biću zabrinuta kada čujem objavu da već živimo bolje, a najviše ću se zabrinuti kada narod, ničim izazvan, po ko zna koji put u to poveruje.“

U prevodu Shirley Bassey:

„The newspapers shout a
new style is growing,
but it don't know if it's
coming or going,
there is fashion, there is
fad
some is good, some is bad
and the joke is rather sad,
that its all just a little bit of
history repeating.“

Razgovarao: Marko Stojanović

Intervju: Boris Lazić

Osvrt na slučaj Šarli Ebdo Je Suis Moi-Même

Početkom godine na redakciju francuskog satiričnog časopisa „Šarli Ebdo“ izvršen je teroristički napad u kome su stradali neki od vodećih francuskih satiričara i karikaturista. Uvid u uroke i posledice rečenih pucnjeva koji su, može se bez preterivanja reći, odjeknuli širom sveta, potražili smo od nekog ko nam može pružiti jedinstvenu perspektivu – rođenog Parizanina i doktoranta Sorbone, poznatog pišca i strip-teoretičara Borisa Lazića.

Koliko je važan „Šarli Ebdo“ kao publikacija, vrsta humora i da li je uopšte bitan za kulturni identitet Francuske?

„Šarli Ebdo“ (Charlie Hebdo; Nedeljni Šarli) je anarhistički časopis koji izlazi jednom nedeljno i koji prati savremena dešavanja na polju politike (domaće i strane) i drugih društvenih dešavanja. Težište „Šarlija“ je uvek bilo da tekst kraće sadržine bude propraćen karikaturom, s tim što je neretko karikatura sama činila groteskni komentar na trenutni događaj. Časopis neguje oštri ugao posmatranja, teži da depatetizuje, desakralizuje, izvrgne ruglu i uopšte pokaže ne samo komičnu nego i krajnje vulgarnu dimenziju date pojave. Otuda i prostački smeh. To je kesereno prostaka na prostaku koji umišlja da je gospodin. Ta vrsta humora je legitimno oruđe u političkoj borbi. To su spadala.

Koliko je „Šarli Ebdo“ prostorno i vremenski ukorenjen u francuskom identitetu?

Još od srednjovekovnih farsi, u kojima se sprdalo sa sveštenstvom i monaštvom, preko renesanse, Rablea, Voltera, romantičara i blistave pojave karikature, čiji je novinski nastanak pozdravio Bodler u nezaboravnom eseju o „demonskoj“ suštini smeha, sprdačine je uvek bilo na pretek u Francuskoj i ona se smatra delom plebejske, bonvivanske psihologije, i jednom čisto francuskom duhovnom crtom. Veliki komičar Količ (Coluche) je osamdesetih čak bio kandidat za predsednika Francuske i ozbiljno je ugrozio blok leve. Svođenje svakog napora duha, političkog ili drugog angažmana, na ono ispod pojasa, na fekalna povraćanja, negovanje najbrutalnijeg cinizma, izvrgavanja ruglu, negovanje smeha po svaku cenu, cerekanje radi cerekanja, poetika keserena na sve živo – uključujući i na sebe – to je suština „Šarlija“. Inače je „Šarli“ naslednik šezdesetosmaškog „Hara Kirija“ i oduvek je imao skaredne i ubojite naslovnice. Oni su grobari prepodobnih i svake vrste učaurenosti i konzervativnosti. Nije ta crta strana ni nama. To cinično ismevanje je izraz plebejskog otpora dominantnom gorovu. „Šarljevc“ ne štede nijedan politički blok. Ovde je zanimljivo podvući i to da francuski jezik ne poznaje onakav opseg psovki upućenih na račun Boga ili oca, majke (dakle, autoriteta), kakvog ga ima među Srbima (Vukov „Crven ban“ je tek vrh ledenog brega našeg psovačkog posunovraćenja). Srbi su čak izdašni u regionalnom psovanju incestuzognog karaktera (od crnogorskog „Jebem ti oca“ do bačvanskog „Id u očin“; od opštetsrpskog „Jebo majku“ do lokalnog kolorita bačvanskog „Utero mamici“, koji se izgovara u krešendu, praskavim, piskavim finalom... Psovanje kod Srba, osim što je brutalno, sirovo i slikovito, i što redovno prati i ritamske mene regionalne akcentuacije, i time predstavlja jezičko i

govorno blago po sebi – ono je i izraz skarednosti i izraz patrijarhalni: u stvari, Srbi jesu skaredni usled viška jarma patrijarhalnosti, odnosno potucali bi se sa autoritetom kako bi se taj autoritet malo omekšao i humanizovao!). Dakle, Srbinu, Balkancu, uopšte nije stran francuski manir, niti humor šarljevaca. Francuz verbalnu deficijenciju vrlo uspešno nadomešta grafičkom, i to najvišeg napona. Sve u cilju deparatetizacije autoriteta, bilo kojeg, i sve u cilju šege i šegačenja.

Šarb je autor i biografije proroka Muhameda. U njoj, paradoksalno (crtana je u kluču groteske), prorok i nije podvrgnut smehu koliko njegova okolina, niti je ovde Šarb prostak kakav ume da bude. Strip je naivan, mestimично elegičan, čak izrazito poetičan. Udaranje po svetinji je opšta praksa, rekoh, francuskog humora. Šarb niti je poznavao Bibliju, niti Kuran, i zato je mogao reći da je to dosadno ili loše napisano štivo. Naravno, Šarb je bulaznjo. I jedna i druga knjiga nasleđuju poetičke obrasce antičkih literatura Bliskog istoka (Egipta, Vavilona) posebno na polju poetike nabranjanja, paralelizama, metaforike i slike, motiva. Na tu konstataciju ga je povukla ideologija, a ne estetika. Ali njegova vrsta humora i ne traži eruditost, a ni on nije bio erudita. On hoće da ubode gde боли. Međutim, problem nastaje kada deo sveta, koji je već ionako pod bombama i preko guše u dugovima, oseća i da ga neko podvrgava mentalnoj torturi, maltretiranju, psihičkom silovanju, podsmevanju svega što jeste i što je bio. „Šarli Ebdo“ kao da je zaboravio da je francuski časopis, a da Francuska ima dugu i crnu kolonijalnu istoriju.

Koliko je ono što se desilo sa „Šarli Ebdoom“ zapravo iznenadilo Francusku? Nama sa ovih prostora to i nije bilo takvo iznenadjenje, ali mi se čini da je to Francusku šokiralo i do srži protreslo...

Da, u pravu si. To je svakako bio šok. Totalni. Pariz je sviknut naatak u metrou. Niko od nas tamo još od 1995. i tadašnjih eksplozija ne silazi mirno u „Had“. To je uobičajeni modus operandi terorista. Pobiti što veći broj civila, šokirati javnost. Ovo je bilo nešto drugo. Postoje određene mete, a civilni su im se skinuli s nišana, baš kao i Srbici Amerima. Iako je redakcija očekivala napad – već su jednom bili prisiljeni da se povuku pošto im je zapaljena redakcija u radničkom predgrađu (u mitskom departmanu 93, tradicionalno naklonjenom ekstremnoj levici, regiji u kojoj je danas emigracija potpuno nadjačala starinski živalj). Inače, deo detinства sam proveo u devedeset i trećem – deo svog najsrećnijeg detinjstva! Bilo je napeto, dakle, za njih – za šarljevce, ali za javnost to je bio šok.

Naglasiću i sledeće (bitno je radi priče): to se

desilo u mom rodnom gradu, koji je bio i rodni grad tih momaka, a grad je ekstenzija tela, grad je tvój produžetak. Ti su momci Parizani. Oni su klinci useljenika, baš kao i ja i ostali klinci evropske ili afričke emigracije. I ovo je naš svet. Krećemo se istim ulicama, imamo slične navike, grad nas oblikuje ništa manje od doma i škole. Ti momci nisu pali s neba, niti su došli sa strane. Oni su, recimo, ludački likovali pošto su pobili crtače – čak i Kabija (Cabu)! Oni su likovali na ulici („Ubili smo Šarlija“) i klicali proroku. E, sad, ovde su rođeni, odrasli, ovo je njihov grad. Odrasli su, znači, na Kabiju, na Kolišu, na komičarima. Kabi je bio redovni karikaturista dečijih emisija – nemoguće da to nisu znali i da to nisu pratili kao klinci. Ovo je jedna kuća. Hoću da kažem: oni su pucajući pucali i na sebe i na sopstveno detinjstvo. Uklidili su ono francusko u sebi, i to radikalno, a sve to uzvikujući parole na francuskom! Iz tog ugla to je ritualno samoubistvo i bunilo! Čemu više francuski jezik, ako sve brišu? Čovek koji je bio skriven u plakaru preduzeća u koje su se napadači povukli posle napada, i gde su kao taoca držali vlasnika firme, svedoči da su sve vreme razgovarali na francuskom, a ne na arapskom. Ona dvodnevna bežanija posle je bila besmislica. Komika drugoligaških krimi filmova, komički trip kukavica. Bolji im je bio finiš, nekako filmski, a la Redford.

Koliko je to što se desilo promenilo stvari u socijalnoj i kulturnoj sferi Francuske? Zapražaju li se promene, i ako je odgovor da – kakve su?

Rekao bih da je zavladala apatija. Bar kod crtača. Mnogi crtači odustaju od otvorene kritike religije i crtanja bilo čega što je vezano za veru, o ismevanju vere da ne govorim. Jedno veliko razdoblje potpune slobode govora je u tom smislu iza nas. Umrla je, streljana šezdeset i osma. Sprordanje s Muhamedom znači izvrtanje ruglu celokupnog nasleđa klasične arapske kulture, što je, pored toga što je blasfemija za vernika, besmislica za estetu. Šarljevci su išli glavom o zid, nesvesni da možda učestvuju u opštoj ekonomiji akulturacije bivših francuskih kolonija. Šarb i ekipa ili toga nisu bili dovoljno svesni ili su to namerno, budući levičari, prenebregavali. Sad, posle svega, zavlada je apatija, depresivnost i to je na izvestan način znak da se prostor slobode govora, po tom pitanju, suzio. Na stranu činjenica da se sa raznih strana političkog spektra čuju pozivi na poštovanje tuđih svetinja. Trenutno je na snazi autocenzura. Ide se na to da se ne provocira. Pored toga, treba imati na umu da već pet meseci zaredom živimo sa specijalcima na ulicama. Čuvaju škole, sinagoge, u principu tu su više radi toga da građanstvu uliju osećaj sigurnosti nego što bi zaista mogli u datom času da munjevitko i precizno odreaguju na napad. Više deluju kao glineni golubovi; zaista su na isturenom položaju.

Kako se u Francuskoj reaguje na odjeke pucnjave u „Šarliju“, kao što je, na primer, izjava jednog od saradnika časopisa da će prestati da crta Muhameda, ili odbijanje dela američkih pisaca da prisustvuju dodeli nagrade za slobodu govora „Šarliju“?

Pojedini crtači strahuju, rekoh. Reč je o frontalnom sudaru s drugim mentalitetom, ali ne arapskim ili verskim, jer istinski vernik je mistik i nadilazi dogmatska ograničenja. Svi se veliki mističi, ma koje vere ili filozofije bili, slažu u suštini. Ovde je reč o sudaru s mafijaškim fazonom zahteva za „poštovanjem“ (famoznim „le respect“ periferijskih dripaca). I šta sad? Uglavom, umetnik je sam, izložen na vetrometinu, i on se zatvara. Kako da reaguje? Ljudi odustaju, okreću se kamernim sižejima, suptilnom lirizmu itd.

Polemika oko Penove nagrade više govori o Americi i žilavim ostacima puritanskog duha Anglosaksonaca (i diplomatskih zakulisnih igara unutar Komonvelta) nego o časopisu ili Francuskoj. Jer od 500 naslovnic „Šarlija“, tek 30 je bilo posvećenih religiji, ismevanju bigotizma, bogomoljstva, a od toga svega 7 posvećenih islamu (ostalo potpada na karikiranje katolicizma i judaizma). „Šarli“ je od osnivanja zastupao radikalne antirasističke stavove, udarao je po ljudskoj gluposti i komformizmu. Od šezdeset osme na ovamo stajao je u odbranu stavova „SOS Racisme“, protivio se zapisivanju genetskih markera po ličnim dokumentima, itd. „Šarli“ je napadao ideje (bajate), ne ljudе.

Najposle, dokaz toga je i Šarbov strip o Muhamedu – izvanredno lepo i duhovito delo. Američki pisci, protivnici dodele nagrađe, francuske novinare – ubijene, strejljane – optužuju za „arroganciju“! To se zove kukačluk, a ne analitičnost, još manje diplomatičnost, bez obzira na to da li se zoveš Džojs Kerol Ots (Joyce Carol Oates). Prosto se zapitaš kako je pored takvog mentaliteta Ruždi uopšte preživeo.

Kad to čovek vidi, više se ne čudi zašto su neki bitni igrači napustili SAD i doselili se u Francusku (Pariz ili Provansa), poput Normana Spinrada ili Kramba ili, generaciju ranije, crnački romanopisci Ričard Rajt i Džejm Boldvin. Kramb neguje treš, on je sav u trešu, ali je liričan, sublimisan. Šarlievcu su na tragu grafičke stilizacije Kler Bretšer i te škole, osim što su (programski gledano), nasuprot liričarima, potpune svinje – smišljeno i kategorično lišeni sublimacije (sa iznimkom Kabija, koji je unosio kap čiste nežnosti, dečačke naive u rad redakcije). Posebno je njegova smrt znak da je u Francuskoj ubijena naiva, dobra volja, ležerna šega. To bi bilo nešto kao da je kod nas ubijen Branko Ćopić. No, ko uostalom kaže da Branko nije ubijen, satrt?

Ne znam jesи ли упознат, али део српске јавности, међу њима и људи из света културе и stripa, нису осудили масакр у „Шарлију“ јер је „Шарли Ебдо“ нападао на

iživljavanje psihopata nad nedužnim studenima. Za detalje pogledajte moj roman „Pank umire“. Naravno, ima i drugih iskustava, poznajem brdo kolega koji su na pljuvanju po Srbiji izgradili sjajne karijere u Londonu, Parizu i drugde. Ima nas raznih.

I za kraj, које су, по твом mišljenju, implikacije masakra u „Шарлију“ i drugih terorističkih napada islamskih fundamentalista који су pogodili Francusku u poslednjih par godina на život prosečnog Francuza? Шта ће се у njegovom животу променити у скоријој или daljoj budućnosti zbog тога што се desavalo – tj. да ли ће се ista promeniti?

Ta dela izvode francuski državljanini, ljudi rođeni u Francuskoj. Radikalizam je zahvatio ljude koji su detinjstvo i mladost proveli u Evropi, ljudi koji, u suštini, ne poznaju Bliski istok, Magreb ili imaju dosta nejasnu i iskrivljenu predstavu o njima. Tu predstavu, međutim, idealizuju. Žive u procepu. Fizički su ovde, psihički – tamo, negde drugde. Dakle, što se tiče integracija – kad je reč o toj mlađeži – to je slom svih dosadašnjih vladinih programa. Klinci sa periferija, manjinski identitet, manjinski kompleks i sve što ide uz to, eto sa čim se suočava „prosečni Francuz“. Može to i ovim rečima: periferijski identitet kao hiperinflacija identiteta! Rascep je mnogo dublji nego što se to prepostavlja. Bar kod takvih pojedinaca. Levica je ovde izgubila kompas. Ona je nekad zaista oblikovala određeni horizont iščekivanja radništva. Uostalom, za vreme blokovske podele mnogo se opreznije pisalo o drugoj strani. Sad se svaki naš bol doslovno navodi pod znacima navoda. Te, nekadašnje kulture, više nema. A to ne mogu da nadomeste „animatori“ mladih po blokovima, niti inostrane hodže, komunalna policija najmanje. I to će da potraje. Najveći je problem, ipak, za samu useljeničku zajednicu. Treba sad da se izbegne stigmatizacija, žigosanje. Jer suživot nije manje stvaran od njegovog odbacivanja. Upućeni smo jedni na druge. Ovo je mešovit svet odavno. Uostalom, baš kao i cela Evropa.

Last but not least (povodom Evrope): u njih je to terorizam, u nas – „terorizam“, slom pod navodnicima. I to traje već trideset godina. Dokle god tu bude postojala razlika (nema svrhe sad da raspredamo o geopolitičkoj uslovljenosti tih pravopisnih svinjarija), dotleće postojati problem. Ovde vojska patrolira usled terorizma, u nas se traži ostavka predsednika neke balkanske čuke zbog hajdučje „urbane gerile“. Kako to gerilac zvuči romantično! I na Kosovu je lepo iz ptičje perspektive. Haradinaj – maltene domaći Če! I zato, povodom onog „Je suis Charlie“, ja ču ti reći i završiću s tim – „Je suis moi-même“: Ja sam samo svoj!

Vampirologia serbiana

«Prvi deo»

Reč „vampir“ jedina je reč srpskog porekla koju je prihvatio ceo svet kako bi u svoj kosmos uveo jedno zastrašujuće biće. Kolevka vampira su Srbija i Balkan, brdovit, tajanstven, zavijen u drevne izmaglice iz kojih izranjavaju razna mitološka i natprirodna bića. Ali gde je granica istine, straha, realnosti i legende, koliko je vampir zastupljen u našim krajevima, kako se odbraniti od njega i kako ga uništiti, kako su vampiri morili stanovnike Srbije, a naročito njene jugoistočne krajeve i ko su bile vampirdžije. Odgovori svakako leže u predanju, folkloru, istorijskim i drugim izvorima, ali i u svedočenjima onih koji su se sa njima sreli, bez obzira koliko to bilo neverovatno, pa i u zvaničnim državnim dokumentima...

Zapadna kultura podigla je fenomen vampirizma na jedan viši nivo pokušavajući da ponovo stvori preplitanje mita o nadljudima sa temom večnog života — besmrtnosti. Ali ovo je tema kojom treba da se posebno bavimo, a ono što je za nas interesantno jeste to koliko je matični Balkan bio i ostao u kandžama vamprira, pa zato treba da počnemo od najranijih tragova koji svedoče da je verovanje u vampire poteklo iz klase najobičnijih neprosvećenih društvenih slojeva. Tihomir Đordjević, naš naučnik, etnolog koji je napisao jedinstvenu studiju „Vampir i druga bića u našem narodnom verovanju i predanju“, i objavio je daleke 1952. godine, kaže o tome sledeće: „Verovanje da poneki mrtvaci mogu noću izlaziti iz grobova prerađavati se u različite prilike, uznemiravati svet, praviti štetu, moriti ljude i stoku i činiti svakojaka druga zla u našem narodu je, koliko se zna, bilo rašireno od davnih vremena. Ono u njemu nije isčešlo do dana današnjeg“. Da stvari nisu jednostavne kao što se čine, govoriti i to da se ovakvo biće kod naroda na području Balkana različito naziva i interesantno je i to da se često vampir identificuje sa vukodlakom što je, kao što znamo, druga vrsta bića. Najrasprostranjeniji naziv je svakako opštete prihvaćeni — vampir. U okolini Đevđelije u Makedoniji nazivaju ga vampirin, u istoj zemlji u Ohridu i okolini nazivaju ga vopera, a u Prespi vopir, ukodlak, kodlak, kudljak, vukozlak, vukozličina je naziv u Dalmaciji, u oblasti Kuča u Crnoj Gori lampir, lampijer, u kruševačkom kraju u Srbiji vaper, na ostrvu Lastovu kosac i prikosac.

U članu broj dvadeset Dušanovog zakonika zabranjuje se vađenje pokojnika iz grobova i njihovo spaljivanje, što nam govori da je i tada bilo uvreženo mišljenje o povampirenju

pokojnika:

„Ono selo koje to učini platiće vraždu (kaznu koja se u srednjem veku naplaćivala za ubijenog čoveka) a raspopiće se pop koji je došao na to“.

Ostalo je zabeleženo da je 1403. godine jedna žena na jadranskom ostrvu Pašmanu, po imenu Priba, umrla a zatim se „premetnula u vukodlaka i uznemiravala čitavo ostrvo“. Zbog toga je tadašnji guverner Zadra, na molbu stanovnika ostrva, dozvolio u julu iste godine da joj se otvori grob i u srce zabije kolac.

Vampir je kao istorijski saputnik prolazio kroz sve epohe ovih prostora, njime su se bavili svi, i kraljevi i intelektualci, a naročito običan narod koji je, uprkos nastojanjima prosvjetitelja, i dalje držao da bića „sa one strane“. Kad smo već kod prosvjetitelja, ne možemo da zabiđemo Vuka Karadžića koji daje sledeću definiciju vukodlaka (reči „vukodlak“ i „vampir“ koristi kao sinonime):

„Vukodlak se zove čovijkek u koga poslije smrti četrdeset dana uđe nekakav đavolski duh i

oživi ga (povampiri se). Po tom vukodlak izlazi noću iz groba ... sa svojijem pokrovom preko ramena i davi ljude po kućama i piće njihovu krv“. U raznim krajevima postoje i drugačija mišljenja o vremenu kada dolazi do „povampirenja“. U Bosni se smatra da se pokojnik ne može povampiriti pre četrdeset dana, dok na nekim ostrvima Jadrana, kao recimo na Krku ili Hvaru, smatraju da čovek može postati vampir još za života. U Skoplju i okolini se smatra da mrtvac može postati vampir „na tri dana od smrти“. Još je interesantnije što se u srpskim predanjima pojavljuju i bića koja su podvrsta vampira — drekavac i bukavac. Za bukavca Vuk Karadžić kaže da je nalik vampiru, „nešto što ide noću te davi ljude kao vukodlak, a za drekavca se daje sledeći opis: „Ima tijelo šareno, dugačko i tanko kao vratilo. On izlazi noću te hoda po groblju drečeći raznim glasovima, na primjer kao jarac, kao malo dijete, mačka. Katkad govori čovečijim glasom. Kad drekavac dreći kažu da će neko umrijeti“. Kao podvrstu sličnih bića treba

pomenuti i ona koja nastaju od umrle nekrštene dece. Ovo verovanje postoji gotovo u svim krajevima Balkana pod raznim imenima, i njihove pojave naročito su zastrašujuće a mogu imati razne oblike. U Boki Kotorskoj je posebno rašireno mišljenje da nekrštena deca posle sahranjivanja u određena doba noći izlaze iz grobova i muče i dave drugu decu, a nazivaju se lorgo. U Stublu, u okolini Vranja, veruju da se duša nekrštenog deteta pretvara u pticu svirac. Svirac je izgledom sasvim sličan detetu, ali je mali kao ljudska šaka. Svirac noću leti po okolini i svira. Trudna žena koja čuje svirca mora da pobaci, a ukoliko svirci nađu na ženu koja nosi svoje dete, svi joj se obese na dojke i sisaju ih.

U raznim krajevima postoje i različita verovanja ko se može povampiriti, ali je za sve krajeve isto da se dobar čovek ne može povampiriti. Povampire se ubice, kriminalci, bezbožnici, nekrštenjaci, nemoralne žene i svi oni koji, kako se smatra u naseljima Timočke krajine, prema crvenim dogmama „ne mogu na nebo“. Sava Savanović je, kako nam kaže Milovan Glišić, bio „opak čovek“. O vampиру ostatak sveta i Europe nije saznao od Brema Stokera koji ga je doveo na tlo zapadne Evrope. Osvajači koji su dolazili na ove prostore prvi su se susretali sa pojmom vampira. Jedan deo Srbije je 1718. došao pod vlast Austrije, i tada je zabeležen jedan slučaj koji je zaprepastio tadašnju intelektualnu svetinu Austrougarskoga carstva, a rasprava koja je napisana o ovome, pod nazivom *Visum et repertum*, šokirala je Beč i druge gradove.

Naime, u selu Kisiljevu u srežu Ramskom umro je 1725. godine neki Petar Blagojević. Nakon deset dana u istom selu umre deset osoba razne starosne dobi. To i ne bi bilo ništa čudno jer su s vremena na vreme u balkanske krajeve dolazile i odlazile razne bolesti, međutim svi umrli su bolovali 24 časa i svi su tvrdili neposredno pre smrti da im je Blagojević dolazio u san i davio ih i da zbog toga umiru. Ulje na

vatu je dolila i Petrova žena koja je tvrdila da je on i njoj dolazio noću tražeći svoje opanke, pa je posle nekog vremena pobegla u drugo selo. Meštani su zbog svega ovoga pribegli radikalnom potezu i odlučili da otvore Petrov grob. Svoj zahtev i naum su obrazložili seoskom starešini i svešteniku, koji su ih u početku odbijali, ali na kraju pristadoše i zajedno sa seljacima odoše na kisiljevsko groblje gde ih je čekalo već otkopano telo pokojnika. Sveštenik je detaljno opisao ono što su zatekli na groblju, a to je kasnije preneo i austrijski list *Vossichse Zeitung* br. 98 iz 1725. godine, čime se tema vampirizma iz balkanskih vrleti raširila po Carstvu. Očevidač kaže: „Prvo nismo osetili ni najmanji zadah od ovoga tela, niti od njegovog groba, niti onaj opsti mrtvacki miris. Telo, osim nosa koji je bio malo spljošten, ostalo je potpuno sveže. Kosa, brada, nokti mesto već opalih izrasli su novi. Mesto stare kože koja je postala svetlobela pojavljuje se nova sveža koža. Lice, noge i ruke i celo telo tako su sačuvani da nisu mogli biti bolji ni za života. U njegovim ustima primetio sam sa najvećim iznenadenjem malo sveže krvi, koju je po opstem kazivanju i mišljenju isisao od onih koje je umorio. Uopšte, nađeni su svi znaci koje takvi ljudi treba da imaju.Pošto smo ovo ja i pop videli narod je u najvećoj hitnji zaoštvo jedan kolac i njime probio mrtvaca posred srca. Pri ovom bodenju pojavila se sasvim sveža i crvena krv koja je potekla i kroz usi i na nos. Posle su, po običaju za ovake slučajeve spalili telo i pretvorili ga u pepeo“. Koliko god imali rezervu i imali kod sebe onaj stari crv sumnje koji nam govori da su narod i njegova predanja skloni preterivanju, ipak moramo da primetimo da je ovaj opis jasan i koncitan bez „ukrasa“ koji obično prate narodne priče i predanja o legendarnim bićima. Možemo samo da zamislimo kako je ovaj opis delovao na tada pompeznim i nalickanim Beč koji je na brdoviti i magloviti Balkan gledao gotovo kao na drugi svet. Ovo, svakako, nije bio jedini slučaj pojave vampira u Srbiji koji je privukao pažnju javnosti i naučnih krugova. Godine 1731. zabeležena je i pojava vampira u jagodinskom okrugu, tačnije u selu Medvedu na obali Morave. Odmah po dojavi reagovalo se brzo. Vrhovna komanda je u inspekciju poslala ekipu koju je bila sačinjena, vrlo interesantno, od berbera i austrijskih oficira. Inspekcija je „premetnula celo groblje“ i ustanovila da vampira zaista ima. U istoj Medvedu zabeležen je slučaj pojave vampira i u zimu 1732, a tada je Vojna uprava iz Beograda poslala u inspekciju „jednog medika i jednog hirurga“.

Slučaj Blagojević i Kisiljevo pokrenuli su pravi talas slučajeva vampirizma i vampira. O njima se sve više govori i piše, ne samo u štampi već i u ozbiljnim naučnim krugovima, a vrhunac svega bio je skup u Berlinu posvećen pitanjima vampira u proleće 1732. godine. Od tada se sve više beleže pojave vampira u svim delovima Balkana. Iste 1732. godine dvojicu braće u Kukljinu mučio je jedan vampir koji se pojavljivao u vidu psa. Jednom od njih je, sisajući mu krv, napravio crvenu pegu ispod vrata od koje je ovaj umro posle tri dana. Isti vampir dolazio je, pošto je ukopan, svojoj ženi u postelju iz noći u noć. Ona zatrudni i rodi nakazno dete, koje se „posle tri dana skovitla kao kobasica“. Zatim je naš naučnik, profesor Univerziteta u Skoplju, dr Mita Kostić istražujući po Bečkom ratnom arhivu pronašao podatak da je slavonska general-komanda poslala 6. novembra 1748. godine mitropolitu Mojsiju Putniku naredbu koju je donelo, ni manje ni više nego Ratno vojno veće, 23. oktobra iste godine, da se sveštenicima najstrože naredi da u svojim propovedima odvraćaju narod od verovanja u vampire ili krovopije za koje smatraju da su uzrok mnogih smrtnih slučajeva. Želeći da sve ostave u domenu folklora i praznoverja „prostoga srpskoga naroda“, Austrijanci su pribegavali i drugim merama, pa je tako budimski eparhijski sabor 1730. godine na opštenarodnom saboru u Beogradu zatražio da se vampire ne istražuju, već da se „ovo prebezakono delo zabrani anatemom a oni koji bi prestupili da se predadu carskome sudu“. Ovo izgleda nije imalo nikakav efekat jer, kako smo videli, narod nije prestao da veruje u vampire.

Razgovarali: Aleksandra Gojković i Velibor Petković

Intervju: Dr Nele Karajlić

Nesputana sreća umjetnosti življenja

Za njegovo predstavljanje upotrebili smo omiljenu frazu iz „Top liste nadrealista“, koja se raširila i „primila“ kod mnogih priučenih voditelja širom bivše Jugoslavije, kojima ironija nije jača strana: - Evo čovjeka koga ne treba posebno predstavljati, Nenad Janković, alias dr Nele Karajlić! Povod za razgovor s njim nije nam ni potreban, ali kad se već stvorio, a to je roman-prvenac „Fajront u Sarajevu“, iskoristimo ga za početak priče koja će nas možda odvesti u neznane dubine instant prosvjetljenja.

I dok se jedan od dvoje autora ovog razgovora s Neletom, gura s ostalom rajom za potpis i zajedničku fotografiju, ona pametnija već sipa pitanja iz rukava i lako poentira:

Ko je sve deo velike čitalačke publike vaše autobiografske knjige?

Publika je rastegljiva, od publike iz osamdesetih godina do ovih, uslovno rečeno, klinaca koji su znatiželjni, koji na prelasku iz detinjstva u mladost žele da upoznaju istoriju rok muzike u kojoj oni danas uživaju. Publiku nije od 7 do 77, ali jeste od 17 do 77.

Da li vam je bilo teško da kažete „ne“ muzici, iako je to, kako objašnjavate u knjizi, bilo iznuđeno?

To nije došlo kao rezultat mog racionalnog razmišljanja, nego kao rezultat jednog žestokog srčanog udara koji je jednostavno stavio tačku na određenu fazu života i ja sam se morao, što se kaže, prebaciti u druge branše. I nije mi loše.

U kom trenutku ti je palo na pamet da to pretvorиш u roman? Da napišeš knjigu o tome što je zapravo povod da se sagleda prošlost kao uzrok ove naše sadašnjosti?

Pa u momentu kad sam shvatio da mi je infarkt potpuno promijenio život. Da je ruinirao sve ono što sam ja dodat napravio. Kao kad igrate one dječje igre, u kojima se bacaju one kockice pa dolazite do nekih polja, koja vas bacaju naprijed ili nazad na putu do željenog cilja, taj infarkt je bio posljednja kockica pred ciljem koja me je vratila na početak. I onda sam ja, kao čovjek koji je navikao da pada, i da tresne sa sto metara na zemlju, shvatio kao i uvijek u svom životu da hendičep treba da pretvorim u svoju prednost. I kad sam krenuo da pišem knjigu koja nije imala veze s infarktom, shvatio sam da ona treba da bude napisana tako da ne bude suhopar o pričanju činjenica što se događalo u kojem periodu i ko je bio glavni učesnik u tim događajima, već da bude vezana za jednu određenu dramaturgiju koja je u konekciji sa mnom. I ta dramaturgija bi trebalo da mojoj isporijesti da određenu

dramu. Nisam znao koju dramaturgiju da nađem, šta je to što bi trebalo da dà posebnu dinamiku mojoj isповijesti, i onda sam se sjetio da sam godinu-dvije prije toga imao infarkt. Iskoristio sam taj moj hendičep i od njega sam napravio prednost. I to je ono što bi mi Srbi trebalo stalno da radimo. Ono što nam je negativna osobina, od toga treba da napravimo da bude pozitivna.

U tvom romanu andeo smrti, arhanđel Azrael sedi pored gospođe Sudbine i tu kao da prepoznajemo neke uticaje Mihaila Bulgakova i njegovog romana „Majstor i Margarita“. Ili možda grešimo?

Kad bih ja rekao da nisam pročito tu knjigu, ti meni ne bi vjerovo! Ali to nema veze, to su neki stari fazoni, što se kaže. Da uzmeš neke iracionalne ličnosti i da od njih praviš određenu priču. Ja nisam nikad pročito „Majstora i Margaritu“, ali zaista to iskreno kažem jer meni rijetko ko vjeruje u to, pošto je to genijalna knjiga, ja to znam. A pročito sam mnogo knjiga, između ostalog i vrlo glupih. Dakle, neko ko je pročito sto pedeset, dvesta, trista glupih, mora da je pročito i pametnog Bulgakova. Ali nisam! Hoću da kažem da mi to nije bio uzor, nego sam jednostavno naišao na tu ideju, na sličan način na koji i Bulgakov. S tim što sam ja to upotrijebio kao štap, kao pomoćno sredstvo kojim bih ispričao osnovnu priču. Bulgakov je to, vjerovatno, iskoristio mnogo pametnije.

Siguran sam da ćeš ti pročitati „Majstora i Margaritu“ i uveriti se da jeste drugačije, ali svaki način je pametan, i njegov i tvoj. Ali ono što je takođe interesantno jeste da u tvom romanu „Fajront u Sarajevu“ ličnosti koristiš kao likove: to su prava imena i prezimena stvarnih ljudi. Tu se preslušava album „Ayre“, trostruk „Ravno do dna“, sa najboljim prijateljem za koga se posle ispostavi da nije baš tako dobar kao što se čini. Uvek se u ovakvoj literarnoj obradi stvarnosti javlja problem kako će ti ljudi reagovati na svoje književno pojavljivanje: šta su rekli ovi iz tvog romana?

Znaš kako, u konkretnom slučaju sa mojim drugom s kojim sam preslušavao „Ravno do dna“, to nije neko veliko razočarenje. To je put koji smo on i ja slijedili, a onda se razišli. Nije to prvi put ni u životu, ni u istoriji, ni u književnosti da se takva dva bliska čovjeka razdižu. To nije nenormalno, nije čak ni da ti napišeš neku knjigu ili priču o nekome, pa da se taj naljuti. Ja ne vidim ništa sporno u tome što sam koristio prava imena i pravio od njih realne likove. Nije moj cilj bio da ih anatemisem. Mi živimo u paralelnom sistemu vrijednosti: ono što je njima dobro, meni nije. A ono što je meni dobro, to oni ne podnose.

Tako da s tim treba da naučimo da živimo.

Vaš kratak boravak u Sarajevu u februaru ove godine izazvao je velike reakcije, a neki su ga shvatili kao provokaciju. A u stvari...?

Radilo se o jednoj zajebanciji, na kraju to uvijek tako počne. Ja sam bio nagovoren od strane mojih prijatelja da se sa Jahorine, to je nekih 30 kilometara udaljeno, spustim dole u grad u jedan restoran koji važi za najzanimljiviji na Balkanu. Oni su me uvjeravali da mene neće niko tamo prepoznati. Tvrdeći mi da je već prošlo toliko vremena da nema šanse da se neko, naročito od mlađe raze, sjeća moglica. Grdno su se prevarili. Prvi čovjek koji me je prepoznao, i koji je ujedno bio i prvi čovjek koji me je video, otrčao je odmah do tih nekih prvih portalata i stivao to, i poslije je reakcija bila kao u nekoj ludnici.

Da li ste očekivali toliku količinu zlonamernih komentara?

Ne, nisam očekivao. Ja sam znao da postoje neke zlonamjerne stvari tamo, i na kraju krajeva, ja sam od te mržnje i pobegao, ali nisam očekivao da moje ime još uvijek mnogo znači tamo. Izgleda da je moj drug, koji ima jednu ozbiljnu teoriju o zameni identiteta između mene i mog grada, bio u pravu, jer moje postojanje njih podsjeća na činjenicu da oni nemaju identitet, odnosno da je taj identitet otisao. I dokle god se ja budem vrzmao u blizini, oni će sa najvećom mržnjom da me gone od sebe. Tek kad ja nestanem na neki način, oni će sa olakšanjem živeti u svojoj iluziji.

Za kraj, rekli su mi poznavaoći da te to obavezno pitam: govorio si da su Niš i Sarajevo specifični jer u njima žive Nišljije i Sarajlije, a u drugim gradovima nema tih „ljudi“, nego su nastavci drugačiji.

To su određene sredine koje imaju svoju unutrašnju konцепциju i energiju. Ali to je velika priča, dovoljno je za ovaj put da ti kažem: vjeruj mi da sam u pravu!

(Iz ovog poučnog intervjuja koji bi trebalo izučavati na fakultetima novinarstva, vidi se i da se pravi profesionalac obraća sagovorniku „na vi“, a priučeni tupan „na ti“. Savet mladim novinarima je da budu profesionalni u svom poslu. Post skritum „pravog novinara“: nema pravog profesionalca bez smisla za humor i velike radozonalosti, a to nema veze sa persiranjem! Ako uložite napor da još jednom bacite pogled na tekst videćete da je „neozbiljni lik“ ovoga puta bio mnogo spremniji za razgovor!)

Doktor Nele Karajlić je otvorio „Svetosavski sajam knjiga“ u Nišu, promovisao roman „Fajront u Sarajevu“ u Paviljonu u Tvrđavi, a dan kasnije bio gost studenata Filozofskog fakulteta, gde mu je književnik Vule Žurić bio neka vrsta katalizatora za bolju komunikaciju s ljudstvom koje je prepunilo amfiteatar. Evo izvoda iz te nezaboravne priče, podstaknute pitanjima pisca Žurića:

Šta se to događa na vašim koncertima, što čini da se publika i muzičari poistovećuju, vođeni dr Karajlićem?

Moj krajnji cilj bio je da na sceni doživim nirvanu. Imamo jedan proces u kome mi sa bine prebacujemo vama energiju kroz neke note, kroz svirku. Vi treba da uživate isto kao i mi, i samim tim nam vraćate tu energiju i ona počinje da kruži između vas i nas, sigurno za to postoje neka jednačina. I u datom momentu neko od vas ili nas doživljava tu eksploziju radosti kao providenje koje sam ja često znao da proživim. To je neka nesputana sreća, tako ćemo je nazvati. Nekad se to dogodi, nekad ne, ali svaki put je manje-više isti. Ono što je iscrpljujuće jeste kako doći do osnovnih uslova da to krene. Mi moramo biti čisti i goli pred vama, u emotivnom i intelektualnom smislu, što je skoro nemoguće. Jer mi smo putovali cijeli dan, sletio avion, ali nije na vrijeme ili su koferi izgubljeni. Hotel nije dobar, krov prokišnjava, pa onda dođe ovaj i kaže „hajmo na tonsku probu“, a mi gladni. Znači, nemoguće je postići savršene uslove. Do njih stižemo tek kad počne koncert i okupi nas polako oko zajedničke ideje, kako da se užidnemo. Ako ste ikada gledali derviški ritual Bašeskija, oni imaju dječaka u sredini, koji im je medij, i koji se vrći ukrug, a oni oko njega, izgovarajući određene glasove „hue, hue, on, on, on...“ Oni izlaze duhom iz tijela, sjedinjujući se sa onim gore, nečim što je sve zajedničko i sva istočnjačka filozofija, a čak i hrišćanstvo, imaju u svojim rukavcima takve primjere, mistične pokušaje sjedinjenja ovih dole sa onim gore. Nešto takvo, slično događa se na našim koncertima, ali za razliku od derviša, vi ne morate od prve godine živjeti takvim načinom života, nego možete da živite kako god hoćete i jedete hrano koju želite, ali morate da u sebi imate ljubav prema muzici i onima koji je sviraju, da biste imali kapacitet za radost i mogli da osjetite tu nesputanu sreću.

Kako nastaje taj tvoj humor, kako možeš da znaš da će ljudi da se smeju?

Najvažnije za komičara je da nađe oružje u kome je on najjači. Ako postane svjestan ili nesvjestan – kao što smo mi bili, ali nas je srce vuklo, onda mu je sve lakše. Najveći komičar svih vremena je Čarli Čaplin. On je imao onaj jedan skeč s onim merdevinama i debelim

SA PREDAVANJA NELE KARAJLIĆA NA FILOZOFSKOM FAKULTETU

Čaplin je imao trideset dana, a mi samo jedan

policajcem koji treba da ga uhapsi. On se uvijek tako okreće da merdevinama opali policajca po glavi. Onda ovaj padne i pođe da se digne, a Čarli Čaplin čuje da je neko pao, pa se okreće i opet ga udari po glavi s druge strane. Pa se vrati nazad i ponovo isto, da bi na kraju bacio merdevine i pobegao. A one padnu tako da Čaplin kao skitnica pobegne na jednu stranu, a policajac potriči na drugu. E, to se snimalo trideset dana, svaki dan, dok nisu smislili kako da to naprave. Danas se svaki sekund mjeri dolarima, ne bi producenti to dozvolili. Sjećam se kako smo mi padali na tim našim slepsticima, nismo znali kako da nešto izvedemo, neku situaciju učinimo smiješnom. U „Složnoj braći“ je bio jedan takav pokušaj da kad onaj parkira kamion, ovaj drugi njemu kaže: „Ja ću zviznut, a ti kad čuješ moj zvižduk, ti stani!“ A sa strane jedan vježba karate i na zadnji potez on zvizne, tako da to čuje ovaj u kamionu i stane. Umjesto na zvižduk Čorbe. Ali to nismo uspjeli snimiti, jer smo imali samo jedan dan, a ne trideset kao Čaplin.

Govorio si i o uticaju Domanovića?

Mi smo u „Nadrealistima“ išli na taj naš šarm i zaumne priče koje su se kasnije obistinile. Ja sam to naučio od Domanovića. On je taj čarobnjak srpske književnosti koji je znao za nadrealne stvari. Za razliku od Nušića koji je genijalan humorista i poznavalac mentaliteta, Domanović je bio nadrealan. On je Kraljevića Marka doveo po drugi put među Srbe, on je odlučio da čovjek koji je slijep bude vođa. On je izmislio čitavu jednu zemlju koja se zvala Stradija. I sjećam se, kad sam ja puno čitao, kao i čitava generacija jer nam je to bilo važno za komunikaciju, onaj ko je puno čitao imao je viši rang u društву i ljepešu djevojku. Znam da je to danas teško zamisliti, ove naše popularne face koje čitaju. Ugušili su nas TV programi, svojom pink-estetikom. I u tom čitanju, kad si kao leptirić, jedan duh koji se oblikuje, korak ga može prebaciti od umjetnika do kriminalca i obrnuto, ja sam od Seje Saksona dobio knjigu Domanovića na čitanje. Moja prva reakcija bila je: „Šta mi, ba, ovog seljaka daješ?“ Jer, čitao sam Haksliju, Orvela, a on mi daje Domanovića. Ali kad sam pročitao, shvatio sam koliko je to veliki pisac. Mi smo u drugom serijalu radili takve stvari, kao nadrealnu televiziju. To je uvijek bila

numera „S one strane uma“ u kojoj spin-doktor izmišlja stvari koje se kasnije i događaju.

Da li stvarno pišeš i o Kosovu?

Priča je o tome što se moglo dogoditi da je Miloš Obilić shvatio da je besmisleno ubijati Murata. On je tu, u stvari, tu noć popizdio jer ga je car Lazar prozvao da je niko i ništa, pijanica i kukavica. Nije mogao da spava, smišljajući što će ujutru da uradi. Shvatio je da treba da ubije Murata, ali i da je to besmisleno, jer će ih Turci zgromit. I pritom i Murat čeka u nadi da nisu valjda Srbi ludi da ratuju, kad sam ja krenuo na Pariz. Valjda će se naći neko pametan među Srbima da dođe na pregovore. Miloš Obilić ulazi kod njega u šator, oni su potpisali Kosovski dogovor 1389. godine i sve se sredilo bez borbe. Onda idemo u 2015. godinu u Njujork. Pratimo buđenje profesora Omera Al Asraba ebu Rabije koji svojim studentima priča o čuvenom Kosovskom dogovoru. I mi kroz njegovo predavanje saznajemo da su Srbi napravili dobar dil sa Turcima, da im se dalо najmanje sedamdeset godina potpune autonomije, ali da su polako morali prelazit na islam, ali ne nožem, nego dogovorom, integracijom. Da su došli još istog ljeta do Pariza, da je Notre Dame dobio dva minareta umjesto zvonika, da su prešli u Ameriku i da taj profesor i američki predsjednik zajedno idu na džumu, molitvu petkom u

džamiji. I sjećaju se Kosovskog dogovora. Ali u toku predavanja Omera al Asraba ebu Rabije jedan dječak shvati što je uradio, vrati se nekoliko vijekova unazad i zabije nož u stomak Muratu. Zajeban ovaj Karađlić, je l' da?

Šta to jednu priču pretvoriti u umjetnost, a drugu ne? Šta je tu važno, priča ili pri povjedač?

Snaga umjetnosti je što to izgleda bolje kad se napiše, nego kad se ispriča. Jer svaka umjetnost pada na tome kako se to izvede i na koji način će to da se napiše. Imam ja super priču, kaže neko. Koju?, pita drugi. Ma eto, ima neki student, nema banke, hrani ga majka, šalje mu neku paru, on zalaže stvari kod neke babe, a baba mu razvaljuje zatezne kamate gore nego ove banke danas, i to u francima. On ne zna što da radi, jedno jutro mu dođe i „tras“ babu po glavi. E, sad kad se to ispriča, ništa posebno, ali kad majstor to napiše, onda je to „Zločin i kazna“. Neću vas ja mojom pričom namamit da ostanete uz knjigu ako to ovako napišem kao što sam ispričo: ja moram da znam da pišem. Da bih znao da pišem, moram da znam kako da to stilski uradim, moram da imam osjećaj za ritam, za melodiju, za narativnost, kad rečenicu treba prekinuti, kad da posle jedne duge rečenice idu tri kratke. A što je tek roman sa hiljadom malih kompozicija, a unutar njih pisac stavљa svoju ideju, gledanje na svijet, religiozne nazore, priču o mjestu u kome se sve to događa, analizu grada i ljudi, i da se sve to spletete u jedno veliko djelo. E, to je Viktor Igo i „Jadnici“. Ja u ovom trenu to ne mogu da dosegнем, ali nemam namjeru ni da popustim.

Piše: Dejan Stojiljković

Svet ima pravo na nadu

Mario Vargas Ljosa u Srbiji

Mario Vargas Ljosa rodio se u Arekipi, u Peruu 1936. godine. Iako je u Pjuri izvedena jedna njegova drama i objavljena zbirka priča *Šefovi*, koja je dobila nagradu "Leopoldo Alas", postao je poznat posle objavljuvanja romana *Grad i psi*, za koji je dobio Nagradu Kratke biblioteke kuće *Seix Barral* 1962. i Nagradu kritike 1963. godine. Njegov drugi roman *Zelena kuća*, objavljen 1965, dobio je Nagradu kritike i Međunarodnu nagradu Romulo Gallegos. Potom je objavio dramska dela (*Gospodica iz Takne*, *Kati i nilski konj*, *La Čunga*, *Ludak sa balkona i Lepe oči, ružne slike*), studije i eseje (kao *Neprekidna orgija*, *Istina o lažama i Izazov nemogućeg*), sećanja (*Riba u vodi*), priče (*Štenad*) i, pre svega, romane: *Razgovor u katedrali*, *Pantaleon i posetiteljke*, *Tetka Hulija i piškaralo*, *Rat za smak sveta*, *Povest o Majti, Ko je ubio Palomina Molera?*, *Pripovedač*, *Pohvala pomajci*, *Lituma u Andima*, *Jarčeva fešta i Raj na drugom čošku*. Dobio je najvažnije književne nagrade, od već spomenutih do nagrade Servantes, nagrade Princa Asturije, PEN/Nabokov i *Grinzane Cavour*. 2010. godine dobio je Nobelovu nagradu za književnost.

Srbija i Crna Gora su nedavno imale tu privilegiju da ih poseti jedan od živih klasika svetske književnosti Mario Vargas Ljosa čija dela, nakon dobijanja Nobelove nagrade, beleže neverovatnu popularnost kod domaćih čitalaca, iako se ne može reći da nisu bila popularna i ranije. Pisac je u Srbiju stigao na poziv svog izdavača Lagune, prvo u Novi Sad, gde je imao književno veče na sceni "Jovan Đorđević" Srpskog narodnog pozorišta. Zatim je u Beogradu potpisivao knjige u knjižari Delfi SKC gde su čitaoci stajali u redu koji se protezao od Resavske do Nemanjine, čekajući na potpis i posvetu, a specijalno za ovu priliku prvi put na srpskom je objavljena i njegova memoarska knjiga

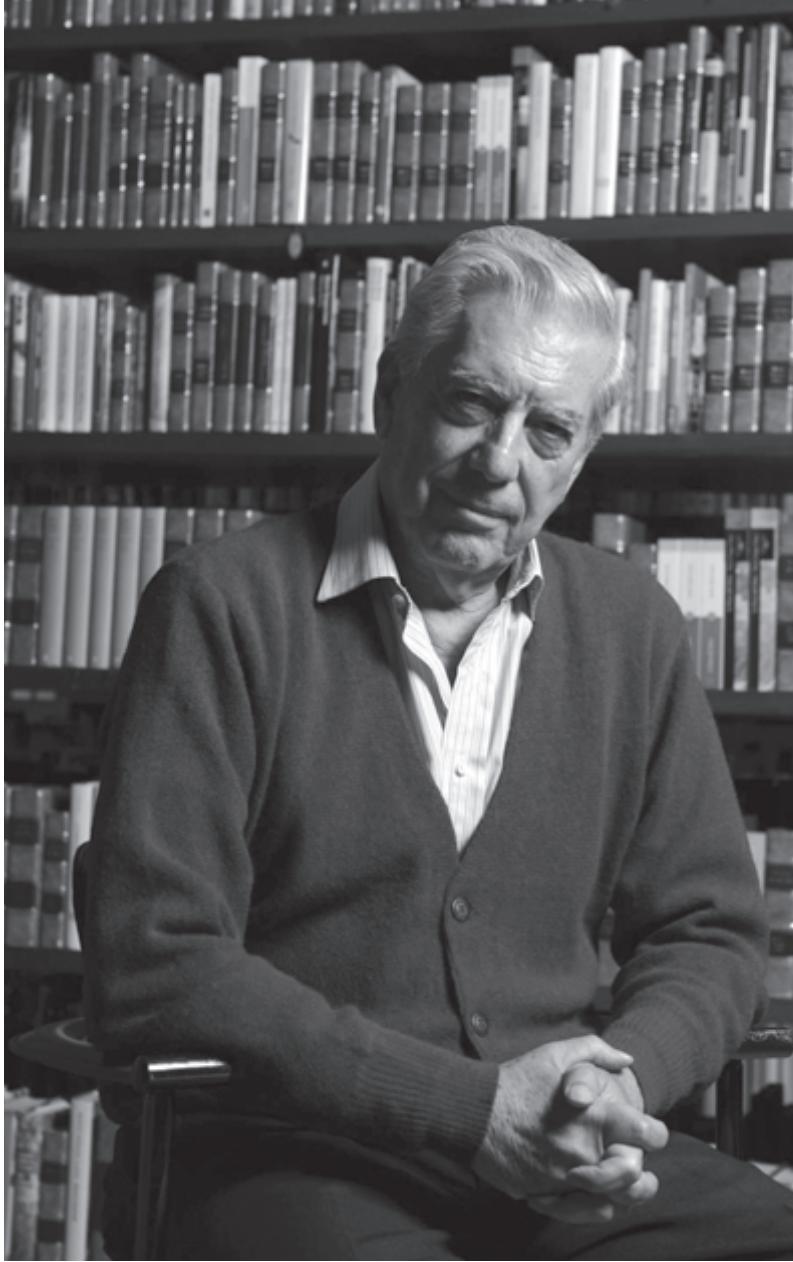
"Riba u vodi" koja govori o jednoj izuzetnoj karijeri, kako književnoj, tako i političkoj.

"Voleo bih da upoznam čitaoce u Beogradu i Srbiji.", rekao je Vargas Ljosa u prvom intervjuu datom nekom srpskom mediju. "Nadam se da će biti onih koji će tražiti moj autogram i posebno se nadam da će biti mlađih ljudi među njima, jer verujem da mlađi čitaoci vraćaju mladost jednom piscu."

A sam pisac zaista odaje utisak mladića, što je potvrđio i u razgovoru sa svojim kolegama po peru - srpskim piscima u prostorijama "Lagune". Gospodstven, smiren i učitiv, Vargas Ljosa je na tečnom engleskom odgovarao na pitanja vezana

kako za književnost tako i za globalnu politiku, sa naročitim osvrtom na aktuelna dešavanja. Zanimljiv je njegov odgovor da uprkos svemu, naročito političkim porazima koje je doživeo u rodnoj zemlji, ne gubi optimizam i da "svet ima pravo na nadu" jer je civilizacija napredovala i vremenom došla do oruđa kojima može da se bori kako protiv gladi i kriminala, tako i protiv socijalne nepravde i komunizma. U osrvtu na svoj politički angažman, u koji ulazi i kandidatura za predsednika Perua, izražava određenu dozu pesimizma, uz napomenu da "umetnici i nisu baš neki političari". S tim u vezi, vredi se podsetiti njegovih reči na predavanju u Princetonu, neposredno pred dobijanje Nobelove nagrade:

"Mislim da je to bio moj totalni poraz, zbog toga što je obezvredilo sve što sam učinio i što sam želeo da učinim za Peru. Svojim nasilnim činom, Fuhimori, koji je postavio senatore i poslanike na tako neobjektivan način, kao što je bilo i njegovo ustoličenje, napravio je još jednu maskaradu sličnu melodramama kabukija gde glavni lik ostaje neuništiv, i uveo autorativni režim koji je uvek bio razlog za nazadovanje naše zemlje i varvarstvo. Svojim programom sam želeo da ukinem inflaciju, saniram javne finansije i otvorim put peruanskoj ekonomiji ka svetu, ne diskriminišući društvo, uklonivši sistem davanja privilegija: učiniti ono što je Hajek nazvao 'neraskidivo civilizacijsko trojstvo – legalitet, sloboda i svojina'

Privatizacija je trebalo da bude oblik kreiranja mase novih akcionara, a kapitalizam da nađe izvorište u narodnim slojevima, stvarajući tržište i trgovinski sistem otvoren za milione onih koje je ekonomska situacija do tada diskriminisala i isključivala iz političkog života. Zato tvrdim da je razlika između moje kandidature i Fuhimorijine uprave u suprotstavljanju demokratije i diktature u načinu vođenja ekonomske politike kao i konzervativne i liberalne politike. Kada je o meni reč, rešio sam 13. jula da se više ne bavim politikom profesionalno, kao između 1987–1990, i uzdržavam se od kritikovanja drugih političara. Izuzetak sam načinio samo kratkim izlaganjem avgusta 1991. kako bih podržao Luča Bustamentea. Međutim, 5. jula sam ipak kritikovao u člancima i intervjuima 'tragediju' koja je zadesila Peru: povratak 'ere moćnika', nepostojanje kažnjavanja ljudi koji svoj legitimitet duguju vojnoj moći. Zbog toga sam zahtevao od međunarodnih organizacija da pomognu peruanskim demokratama i obeshrabre potencijalne diktatatore iz drugih hispano-američkih zemalja da slede primer Fuhimorija (što se primećivalo u Venecueli), što su neki protumačili izdajom. Za kraj napominjem da ipak nisam optimista. Od 5. aprila 1992. u Peruu vlada stanje konfuzije i primetnih paradoksa. Najvažnije što želim da vam kažem je, da mi više ništa od toga ne ometa miran san. Budući da više nisam popularan, mogao sam da usmerim svoju energiju na pisanje, što, kucnuvši u drvo, em pruža više zadovoljstva, em sam tome vičniji."

U posebnom osvrtu vezanom za pitanje o tome koliko poznaje srpsku književnost, veliki

pisac je napomenuo da je pročitao sve od Danila Kiša i da namerava da ponovo pročita "Na Drini ćuprija" od Ive Andrića. Izrazio je interesovanje za situaciju na srpskoj književnoj sceni a naročito ga je zanimalo kakav je odnos između pisaca bivše Jugoslavije, da li postoji komunikacija i saradanja. U tom kontekstu, veoma su interesantne nje- gove reči upućene predsedniku Nikoliću, prilikom prijema:

"Jugoslavija je bila veoma prisutna i poznata u Peruu i na neki način bila uzor."

Razgovor sa srpskim piscima je otiašao i na neke druge teme, tako da je Nobelovac na pitanje Ljubivoja Ršumovića vezano za dečju književnost rekao da je to, po njemu, možda najteža disciplina u čitavoj književnosti i da treba mnogo veštine, truda i talenta da se piše za decu, zbog čega on to nikad nije pokušao. A veoma zanimljiv je i njegov stav o legalizaciji narkotika, on, naime smatra da ne treba legalizovati samo marihuanu, već i sve postojeće droge, teške i lake, jer bi se tako ta pošast stavila pod kontrolu države a narko karteli bi bili uništeni. Međutim, ipak nije veliki optimista u pogledu te teme, naročito kada je Latinska Amerika u pitanju, gde su narko karteli "države u malom" i veoma bitan oslonac ekonomije, pogotovo u Meksiku.

Nakon razgovora sa piscima, Vargas Llosa je izrazio želju da obide Muzej IVE Andrića i Muzej istorije Jugoslavije. Naročiti utisak na njega ostavila je izložba "Figure sećanja" kojom se obeležava 35 godina od smrti Josipa Broza Tita i 70 godina od prvog štafetnog trčanja.

"Izuzetno mi je drago što sam imao priliku da saznam nešto više o istoriji Srbije iz Titovog perioda i uvidim koliki je značaj imao za vaš narod", rekao je tom prilikom. Poseta velikog pisca Srbiji svakako je bila jedan od kulturnih događaja godine i posvedočila da čitalačka publika u nas ipak ne preferira isključivo laku literaturu i tzv. "knjige za plažu". A svakako je potvrdu dobila teza o tome kako domaća publika, već decenijama unazad, gaji posebnu naklonost prema latinoameričkim piscima i latinoameričkoj literaturi. Obraćajući se svojim čitaocima na kraju potpisivanja, Mario Bargas Llosa je obećao da će ponovo doći.

Čekamo.

Piše: Velibor Petković

Branislav Janković: *Vetrovi zla*

Staklena masonerija

Vetrovi zla duvaju ovim romanom, a takođe i svetom koji pisac prikazuje i u kome i sam živi. Ne prestaju ni kad se korice knjige zatvore, jer zlo je metafizičko, a ne banalno, kao što je mislila jedna pametna Jevrejka. Ništa tu nije banalno, osim možda ljubavi. Poput one koju je studentkinja Hana Arent gajila prema profesoru, sklonom da u hitlerovskim brkovima vidi idealno ustrojstvo sveta. „Hronike Jevrema Utvića, raspopa i istražitelja“ zahtevaju objektivniji pristup od Hajdegerovog divljenja Hitleru.

Roman počinje ubistvom Miloša Obrenovića. Ne u pojam, već sekicom u glavu. Uzalud učiteljica života, gospođa Istorija, vrši da su činjenice drugačije. Svetom književnosti gospodari autor i u njegovom delu on se slobodno igra demijurga. Za njim će poći oduševljene pristalice teorije da je zvanična istorija najveća krvotvorina, ali i oni drugi, zainteresovani da pročitaju koliko je pisac u stanju da bezbočno laže. Niko neće biti razočaran, jer će putovati u društву raspopa Jevrema Utvića, srpske verzije Šerloka Holmsa koji umesto kariranog odela i dalje nosi mantiju koju odbija da skine. Osim kad mu se dogodi susret s nekom privlačnom ženom, a često mu se baš to događa. Tako je on neka vrsta Raspućina na detektivskom zadatku. Ali bez doktora Votsona se ne ide ni u kakav zmijarnik, te i Utvić jaše konja u društву jednookog Jusufa, čije prezime je neizbrisivi žig slovenskog porekla: Bulatović, od bulat, kratak mač, ako je verovati Puškinu.

Triling upotpunjava Trifun Stojković, šef tajne policije, koji i angažuje Jevrema Utvića da otkrije ubicu knjaza Miloša. Među njima je mnogo nerazrešenih računa, ali oni nisu pilići upetljani u kućinu istorije, već serijske ubice u službi države, dakle – ne samo srpska tradicija, već civilizacijsko

dostignuće Morisovog „golog majmuna“. Istražiteljske radnje koje preduzima Jevrem Utvić 1860. godine, odmah po ubistvu Miloša Obrenovića koje je zataškano i proglašeno prirodnom smrću, prate i paranormalne sposobnosti raspopa da opšti sa duhovima. Taj strašni dar dobio je zbog majčinog greha, ali Mirjam s tim nema veze. Iako je ovo i ljubavni roman, što „zadovoljstvo u tekstu“ čini potpunijim. Sledеći delo alfa mužjaka Miloša Obrenovića, ni njegov naslednik knjaz Mihailo, a ni Jevrem i Trifun kao antipodi, nimalo ne zaostaju. Oni imaju brojne seksualne afere u vreme kad se u zatucanoj, poluturskoj Srbiji za tu reč nije ni znalo. Ili možda jeste, jer Sarajlija Jusuf nekim čudom govori engleski, a sex kao oznaka pola spada u lakše reči tog močvarnog jezika.

Tizer na koricama, citiran u svim našim novinama koje još imaju barem rubričicu za kulturu, počinje rečenicom:

„U vrelini topčiderske noći neko je svirepo presudio Milošu Obrenoviću, knezu srpskom i oslobođiocu.“

Ovo je dragocena rečenica jer iz nje saznajemo da je kraj septembra sredinom XIX veka bio topao poput današnjeg, što obara teoriju o globalnom zagrevanju.

Ljubavnu okosnicu romana čini ljubav knjeginje Savke iz porodice Obrenovića i Jevrema Utvića, srećna dok je u tajnosti trajala, a zatim kobna, najpre po njenog muža Jovana Nikolića koji se udavio pokušavajući da prepliva Dunav, kako su izvestile „Novine srbske“, a zatim i po same ljubavnike. Ima tu još lepotica, poput Anke Konstantinović i Dunje fon Mahaček, ali i groznih Turaka, tek da se održi ravnoteža. Mada u grozotama Srbi često nadmaše svoje učitelje, ali su se barem u svom evropejstvu odrekli nabijanja na kolac, pa češće koriste noževe, sablje i sekire, čak i slikarske kistove, tek da preko ove ruske reči održe vezu i sa pravoslavnom Majčicom.

Jedan od načina da se pristupi ovom delu je da zanemarite piščeve sugestije i istražujete na svoju ruku: ko je ubica i zašto? Zbog čega se tragovi zameću novim pokušajima i uspelim zločinima? Ako je zadatak pretežak, evo pomoći prijatelja: ubistvo Miloša Obrenovića nisu naručili Karađorđevići, već je to deo plemenite namere da se Srbija približi Evropi. Pronađite bar jednog masona u knjizi, stavite ga pod lupu pre nego što bilo šta lupiterite i pod uveličavajućim stakлом ugledaćete... sebe, mene, nas ili nekog zanimljivijeg.

Jasno je da od duhova i vampira ima i gorih stvorenja, kao i da zlo ne dolazi samo od ludila, već mnogo više od Ljudila. A vetrovi zla duvaju i kad zao čovek otvorí usta. Da li je ovo preporuka za čitanje? Ma ne, ja to govorim kao Anka Konstantinović, junakinja koja bi bila slavljenja da se rodila u naše vreme, a ovako su joj se divili i mrzeli je: „Tek onako, iz zabave.“

Razgovarao: Zlatibor Stanković

Intervju: Jelena Đorđević

Niške američke strip sveske

Jelenu Đorđević sam upoznao onoga dana kada je u striparnicu Južni Darkwood donela primerke svog stripa The Pros, podržanog na sajtu KickStarter i objavljenog od strane američkog izdavača. Sa iskrenom skromnošću rekla je: "Možda će zanimati tebe i posetioce striparnice". Dakle, u striparnicu je ušla Nišljika koja je potpisala američku svesku stripa.

Ovaj intervju je, zapravo, nastao u razgovoru prilikom tog susreta.

Pre tvog "američkog" uspeha malo strip fa nova u Srbiji, pa i u Nišu, znalo je za tvoje bavljenje stripom. Bar se meni tako čini. Više si bila aktivna na društvenim mrežama, nego na srpskim festivalima stripa.

Pa za to ima par razloga, pretpostavljam. Možda zbog toga što sam imala utisak (verovatno neopravданo) da su strip krugovi ovde najpre neki vid druženja, a socijalni život mi baš nije jača strana, ali to je za crtače valjda normalno, zar ne? A i na internetu važim za stidljivije, rekla bih. Tek kada sam dobila odrštampan primerak stripa The Pros u ruke, javila mi se potreba da to podelim i sa ljudima ovde. I priznajem da me je ta želja iznenadila, bar koliko je i druge iznenadilo to da ja radim i živim ovde.

Kako su izgledali tvoji počeci bavljenja stripom?

Svako ko crta reći će ti isto, da crta od kad zna za sebe, to je istina i u mom slučaju. A ako misliš na profesionalno bavljenje stripom, to je počelo ne baš sasvim namerno. Počela sam od nekih sasvim ličnih izraza, kao onih koje svi imamo po fikama, nešto što uradiš samo za sebe. A kada vidiš da se ljudima dopada, to te motiviše da radiš još više, da probaš nove stvari, da saraduješ. Zapravo, i ne znam da tačno odredim koji je to momenat kada se to prelomilo od hobija u profesiju. U stvari znam, to je bio momenat kada me je moj prijatelj Dragan Stojmenović zamolio da ilustrujem Džojsovic *Uliksa* za Narodnu biblioteku u Boru, jedno divno i opskurno izdanje, mislim da sam se tu "upečala". A zašto je baš mene izabrao za to, imao je slepo poverenje. U svakom slučaju, hvala mu.

Imaš solidan broj stripova objavljenih u inostranim antologijama. Koji od njih bi izdvojila kao posebno drag i zbog čega? Koju adresu bi preporučila mladim auto-rima za slanje radova?

Da li se tvoje aspiracije kao crtača kreću ka američkoj međunarodnoj sceni?

Svesno ne, niti mislim da moj stil pogoduje toj sceni. Sticajem okolnosti, Amerikanci se pokazuju kao mnogo više zainteresovani, i kao publika i kao saradnici za strip, što me definitivno usmerava ka tom delu sveta, tako da je ta moja veza nastala iz potrebe, ne iz nekog originalnog afiniteta prema američkom stripu.

Na čemu radiš ovih dana?

Na Pros i samo na Pros. Broj dva je kompletiran i odmah krećemo na tri. Mada me već dugo čeka završavanje *Empire of Blood*, jednog veoma neobičnog stripa sa kojim ne znamo šta da radimo, 34 strane neverovatno gustog mastila koje treba očistiti i staviti lettering legendarnog Gaspar Saladina.

Neki strip serijal na kojem bi se rado oprobala?

Judge Dredd. Ah, to bi bio divan strip.

Kako vidiš srpsku strip scenu? Ima li nade da strip autori ponovo postanu deo srpske pop kulture radeći za domaće izdavače?

To bi bilo lepo, ali bojim se da je taj dan daleko. Ja se divim svakom naporu da se srpska strip scena približi i bude dostupna ljudima ovde, a ako postanemo zaista deo sveta kao strip publika, možda će se nešto slično i dogoditi. Strip nije samo produkcija, strip je posebna kultura, a mislim da mi ovde imamo, ili smo bar nekad imali, dobre osnove za njen razvoj.

Piše: Marko Stojanović

Stripovanje (34)

Ex cathedra

Well, I grew up quick and I grew up mean,
My fist got hard and my wits got keen,
I'd roam from town to town to hide my shame.

But I made a vow to the moon and stars
That I'd search the honky-tonks and bars
And kill that man who gave me that awful name.

A boy names Sue, JOHNNY CASH

Četvrte strane stripa "Mortimer" Miodaga Krstića Profketa, objavljenog osamdesetih u "Eks Almanahu", nema. Bez obzira na to koliko bismo voleli da je tu, da nam da završetak priče u čiju smo se vrednost na prve tri strane i te kako uverili. Zašto je nema? Zato što je "Dečije novine", greškom, nisu objavile tada kad su mogle, zato što danas više niko ne može jer su originalni saradnika "Dečijih novina" – kad je ovaj nekad davno sasvim legitimni izdavački gigant Balkana skliznuo u pakao privatizacije – krčmljeni na kilo i na metar, za potpalu ili šta god je već nekom palo na pamet da radi s njima... Tek, četvrte strane nema. Fali efektna završnica sjajnog malog dragulja, fali treći čin... Ostala je samo fama, i potreba da o njoj pričamo. A na toj zauvek izgubljenoj završnoj tabli šarmantni plaćeni ubica Mortimer, posle kraće krevetske gimnastike, pita svoju sparing partnerku za ime – jer je, jel' te, ipak red znati s kim si podelio postelju, kad već nisi pitao za ime onog koga si spasao. Saznavši kako se zove, pada u strašnu dilemu – jer upravo je nju došao da, po narudžbini, upuca. Svega par kadrova kasnije Mortimer je zaista i upuca – zato što, kako mi je to Profke u jednom živopisnom kafanskom razgovoru ispričao uz svoj karakterističan rafalni smeh, žena ima puno unaoklo, a reputacija je samo jedna.

I sve ovo iznad jeste metafora za priču o Miodragu Krstiću Profketu, fenomenalnom scenaristi i vanserijskom crtaču čija nas je borba za reputaciju, što svoju što društvenu, uz očiglednu nenaklonost sudsbine, koštala njegovih najboljih radova. Priča o Profketu je priča o čoveku koji je imao sjajan, blistav početak. Dovoljan mu je bio prvi ikada napisani scenario, uz saradnju sa neponovljivim Vladimirom Krstićem Lacijem, pod nazivom "Latalica Bili", da se nepovratno upiše među najbolje strip scenariste u dugoj i izuzetno bogatoj istoriji stripa na ovim prostorima. Za nekog ko je sarađivao sa samo jednim crtačem na svega četiri stripa, od kojih zadnja dva imaju ukupno devet strana, to je svakako izuzetan uspeh! Prvi duži strip, "Hajat Herp, šerif iz Dambstona", koji je sam nacrtao, ostaće svetao primer svetskog standarda u scenariju i crtežu te bez preterivanja jedno od najboljih grotesknih strip ostvarenja bivše Jugoslavije. Prvi objavljeni realističan strip "Mortimer" najavljuje crtača koji će i u ovom žanru postići zvezdane visine, a vanstripovske aktivnosti kao što je osvajanje ultimativnog kviza znanja, legendarne "Kviskoteke", u prvom učešću na bilo kom kvizu, da ni ne pomijemo. Pa zašto bi iko stao posle takvog blistavog otvaranja na svim frontovima? Ne bi, ali bi promenio front.

Budući da je bio zaista inteligentan, Profke je dobro znao da jedinu šansu za uspeh ima ako skoncentriše sve svoje snage na taj front, pa je zato iz sve snage i grunu... U društveno angažovani život i rad, budući da, ako si iskreno u tome, a Profke je bio bolno iskren u svemu, jedno bez drugog ne ide.

Profke je uvek bio kritičan prema svakome i svačemu. Neko bi rekao, a mnogi to i jesu, da je prosto bio kontraš, ali je Profke uvek kritikovao s razlogom, s obrazloženjem – a to što mu ništa nije promicalo pa je razloga vazda bilo na pretek, to je već druga stvar. Naime, rano je došao u sukob sa talogom života u njegovoj najcrnjoj inkarnaciji, kako u Srbiji, tako i uopšte, i odlučio da nema tog razloga ili cilja zbog koga bi na tim sumnjivim temeljima gradio svoju egzistenciju. I dok su mu ruke do kraja života ostale hirurški čiste, za razliku od dobrog dela profesionalnih hirurga, za to je plaćao veliku cenu – jer ako nisi sa njima, onda si protiv njih, to se bar odvajkada znalo na ovim prostorima... A Profke se nikad nije povlačio, nikad predavao. Svoju borbu, koja se zahuktavala u drugoj polovini osamdesetih i trajala koliko i sam Profke, skupo je platio, ali je ceh, nažalost, snosio i domaći strip. Od početka devedesetih, naime, Profke nije nacrtao ni napisao ništa što nije bilo društveno angažovano, ništa što nije imalo prizvuk političke borbe. Da se razumemo, i u tome je bio izuzetno uspešan, o čemu svedoči nedavna izjava autora mega popularnog "Blic stripa" Marka Somborca da su mu Profketovi radovi iz ove faze bili jedini pravi uzor u onome što danas radi, ali je publika koju je kupio "Latalicom Bilijem", "Hajatom Herpom", nedovršenim "Mortimerom" i onim jednim "Nindžom" koji je objavljen ostala zauvek željna nastavka... Koji joj je, sem politike, uskratila jedna druga ženska imenica sumnjivog morala, sudsina. Pre nego što se uhvatilo u koštač sa silama koje su došle glave i mnogo većim igračima od njega, Profke je zapravo uradio nastavke svojih stripova. Zašto ih onda nismo videli? Zato što je, nekom perverznom preciznošću kombinovanom sa već poslovčno neumitnom efikasnošću, sudsina umešala svoje prste. Četvrta strana "Mortimera" je, kako smo već elaborirali, završila neznano gde. Vladimir Krstić Laci kaže da je druga, neobjavljena epizoda "Nindže", u vidu originala, još osamdesetih otišla na put bez povratka u daleku Australiju s ciljem da eventualno tamo zainteresuje nekog iz-

MIODRAG KRSTIĆ

Reden 10. januara 1959. godine u Nišu. Kao konč-ljetan stvaralač objavljuje je kratke stripove u časniku Grafi [Niš]. Male novine [Sarajevo], Mafistrip [Skopje], Komik [Hajdi Herp] na 44 tablo letat 1988., u liter strip. Počeo je scenarije i za Vladimira Krstića, od kojih je najpoznatiji serij „Lutalice Bili“ [Tu strip, 1984-1985]. Nakon ponovnog uvođenja demokratije, početkom devdesetih, putujem se povratak satiričnom političkom stripu i karikaturom. Pored izleta u Arh, Vodovačke novine ili Nudu književu, između 1991. i 2006. bio je stalni karikaturista i stripski komentator Srpske radi. Pošle galenja ovog magazina više nije objavljivao. Bavi se i profilišćkim. Godine 2009. objavio je prvi tom interografske knjige „Kanda crvena“. Za emisiju brodčica tribošu uradio je i ilustracije u realističkom maniru, bliskom njegovoj manje poznatoj, ranoj crtežkoj fazi.

VLAĐIMIR KRSTIĆ

Reden je 21. februara 1959. u Nišu. U svet stripa ulazi početkom 1980-ih kada u Tu stripu objavljuje „Lutalice Bili“ prema scenariju Miodraga Krstića. Sarednja ova dva autora nastavljena je stripom „Nisidži protiv jakuta“ objavljenom u Eki almanahu. Pod tega postaje dio tima koji crta avanturni Velikog Bleka. Krajem osamdesetih napušta strip i naredne dve decenije radi u izdavačkim kućama inače vremena provede jo u Gredini] na poslovima dizajnera i tehničkog urednika. Za ilustracije, odnosno opreme knjiga dodao je više prizanja. Godine 2006. vraća se stripu i prema scenariju Slobana Kordurića [Sylvain Cordurié] objavljuje „Le Celeste Noir“ za francuski Découvert. Sa istim scenarijim od 2010. crta serijel u Serliku Holmu za kucu Šobli. Trenutno crta serijel „Adam Wild“ prema scenariju Đangranka Manfredija [Gianfranco Manfredi] za Sendo Bonelli Editore.

Lutalice BILI

MIODRAG KRSTIĆ
VLADIMIR KRSTIĆ

davača za objavljuvanje. Scenario drugog albuma "Lutalice Bilija" bi se još možda i našao u stanu Profketovih roditelja, ako je preživeo poplavu sa stana na spratu iznad, koja je pre nekoliko godina uništila sve originale, među kojima je bio i drugi album "Hajata Herpa"! Kompletan drugi album, koji nije sačuvan ni u kakvoj formi sem u sećanjima ljudi poput Zorana Stojiljkovića Kize, koji ga je video i koji se kleo da je bio za klasu bolji od prvog (za koga smo već nepobitno utvrdili da je bio remek-del), nakvacio se i po ubrzanim postupku krenuo da se pretvara u buđ, pa je završio u nekom kontejneru iza Palilulske rampe! Ako dodamo i to da smo ostali zauvek uskraćeni za, po svemu sudeći, brojne Profketove stripove u realističnom stilu, čiji je začetnik već pominjani "Mortimer", i čiji su dometi, prema nekoliko sačuvanih fotokopija u arhivi Dragoša Jovanovića Fere, u nekim fazama prilazili tadašnjem stilu i nivou samog Vladimira Krstića Lacića, onda je jasno da je šteta po strip na ovim prostorima, bez ikakvog preterivanja, nenadoknadiva...

Profketa više nema. Bez obzira na to koliko bismo voleli da je tu da nam da efektnu završnicu svojih sjajnih stripskih početaka... Ostala je samo reputacija svestranog velikana devete umetnosti, i potreba da o njemu pričamo.

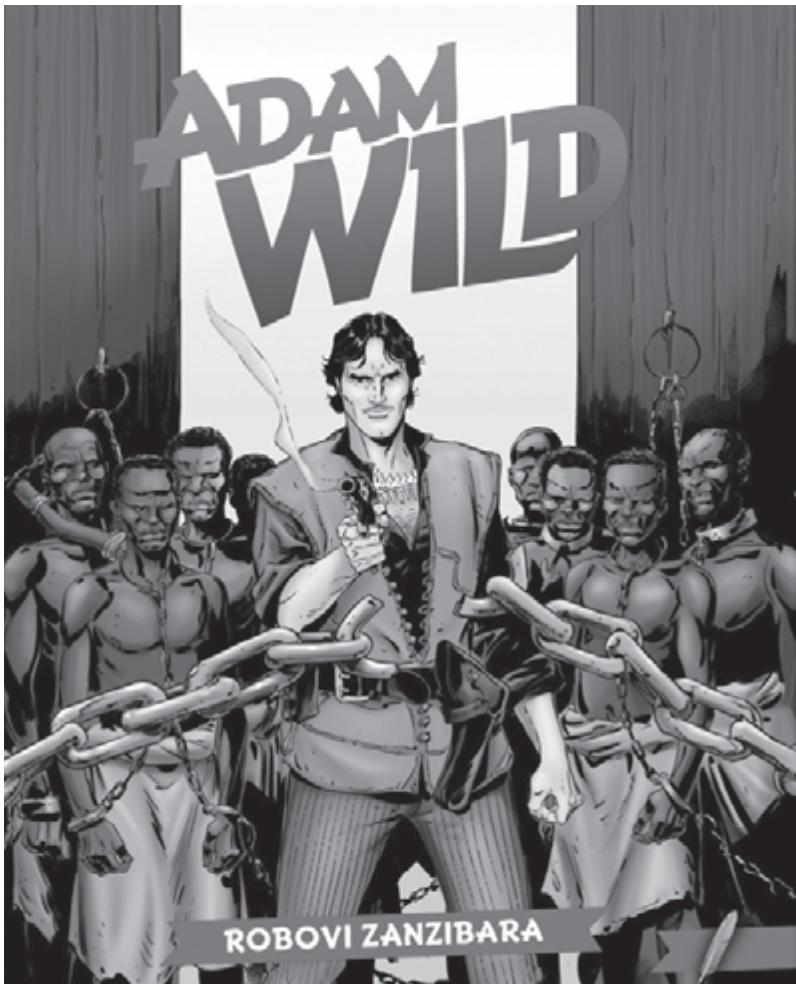

Piše: Stefan Marković

Viva la rivoluzione!

Adam Vajld

kao presedan u istoriji italijanskog stripa

Da ste samo pre par godina izgovorili, ma samo da ste pomislili kako će jednog dana naši autori biti noseći stubovi serijala najveće izdavačke kuće u Italiji — Serdo Boneli Editore, svi odreda bi vam rekli da previše maštate jer je krug njihovih saradnika zatvoren. Ipak, par godina kasnije, pojavio se "Adam Vajld", strip koji je razbio taj krug otvorivši vrata srpskoj crtačkoj furiji.

Još pre nekog vremena, urednici milanske izdavačke kuće Boneli najavili su revoluciju u svom izdavaštvu, kako bi razbili višegodišnju čamotinju u koju su zapali. Igle čuda, neke stvari su se zaista promenile: promenili su se saradnici i uredništvo. Dilan Dogov prijatelj iz policije Blok je otišao u penziju, objavljen je prvi italijanski kolor serijal pod nazivom "Siročad", Zagor je... pa Zagor je ostao Zagor.

Jedan od onih koji su "preživeli", ili bolje rečeno aktivno se priključili promenama, je i Đanfranko Manfredi, stara kajla italijanske škole stripa. Ovo je neke razočaralo zbog prilično labavih serijala "Šangajski đavor" i "Skriveno lice", dok su drugi, oni koji nisu zaboravili majstorsko pripovedanje u

"Magičnom vetrnu", ovu vest sa radošću dočekali.

Kao što to obično biva u Boneliju, ovaj strip-serijal nazvan je po svom protagonisti. Adam Vajld je mahniti istraživač i pustolov iz Škotske koji delu na području "crnog kontinenta". Radnja je smeštena u period pred sam kraj devetnaestog veka, doba kada su Arapi još uvek trgovali robljem šaljući robe na istok i zapad, gde je cvetao posao ljudskih zooloških vrtova. No, tu je Vajld, uvek spremjan da trgovcima robljem pomrsi konce i pokvari planove. Njega u stopu prati mladi Makibu, koji, kako sam kaže, radi za Vajlda da bi od njega naučio kako da se bori.

Svaka epizoda — opremljena po ustaljenim bonelijevskim standarima: crno-bela tehnika, na devedeset osam strana, u Boneli formatu — ima dva narativna luka. Jedan koji se proteže kroz čitav serijal, a u kojem se pripoveda o istraživačkoj ekspediciji finansiranoj od strane ekscentričnog grofa Narsija, koji želi da prođe stazama čuvenog istraživača Dejvida Livingstona, i drugi, manji narativni luk, koji se smenjuje iz broja u broj, koji je fokusiran na Vajldovu borbu sa trgovcima robljem, lovokradicama i slično. Ovakav koncept čini "Adama Vajlda" zanimljivim i onima koji ne planiraju da pročitaju sve epizode odreda. Pored Narsija, Makibua i Vajlda, družini koja krči afričko tle pripada i Amina, Bantu princeza i ratnica, tvrdog karaktera, koja sa Adamom, pored pogibelji, deli i neke romantične momente.

Ono što je (posebno) za nas zanimljivo je to što je zbog dovođenja srpskih strip-crtača, "Adam Vajld" zaista predstavlja presedan u istoriji italijanskog strip-stvaralaštva. Samo u prvi osam brojeva, koliko je do sada izašlo u Italiji, u pet imamo crtače sa ovog podneblja. Za sada su kroz serijal prodefilovali Darko Perović, Vladimir Krstić Laci, Zoran Tucić i Stevan Subić, a kao pojačanje, najavljeni je saradnja i sa Sinišom Radovićem. Svojevrsnost ovog izdanja naročito leži u tome što sve naslovnice crta Darko Perović, koji je sa Manfredijem već sarađivao na "Magičnom vetrnu" i "Šangajskom đavoru". Do sada su naslovne strane ilustrovali isključivo crtači iz Italije. Iako stvaralački izraz varira od crtača do crtača, čini se da je Manfredi znao da scenario prilagodi senzibilitetu svakoga od njih. Priča je mogla biti zanimljivija, jer se zarad istorijske tačnosti često gubi tečnost narativa. Pa ipak, ako vam se priča o pustolovu, utemeljena na istorijskim činjenicama ne dopada, vredi imati ovaj strip zbog volšebnog crtačkog stvaralaštva srpskih autora.

Kod nas je ovo izdanje ugledalo svetlost polica u striparnicama kao proizvod saradnje izdavačkih kuća Phoenix press i System comics iz Beograda. Štampano na kvalitetnom papiru, u originalnom Boneli formatu, ovo izdanje prati italijansko sa veoma malim zakašnjenjem.

Ovaj serijal mnogo obećava i prava je stvar za sve ljubitelje solidne, istorijski potkovane avanteure, oplemenjene sjajnim crtežom.

Piše: Stefan Marković

Trijumf veštačke inteligencije – Doba Ultrona

Pitanje da li će ikada androidi moći da nadmudre čoveka i tako ga bace na kolena pred veštačkom inteligencijom već decenijama unazad zaokupira misli modernog čoveka. Prognoze za krajnji ishod ovakvog okršaja servirali su nam romanopisci, filmadžije, strip-autori i, uostalom, svi oni koji se bave naučnom fantastikom. Dobro pamtimo doba Terminatora i strepnju od sudnjeg dana, koji je, prema filmu, trebalo da se dogodi '97. godine. Čoveče, posle tog filma ni pored tostera nisam prolazio!

Nešto ranije ove godine, bioskopske sale osvojio je nastavak filma o Osvetnicima, pod nazivom "Osvetnici: Era Ultrona" (Avengers: Age Of Ultron, 2015), u kojem je reditelj Džoš Vedon predstavio novu veštačko-inteligentnu strahotu – androidu koji nosi ime Ultron. Istovremeno, izdavačka kuća iz Beograda Darkwood, objavila je strip "Doba Ultrona", scenariste Brajana Majkla Bendisa, izvorno objavljenog 2013. godine, koji je poslužio kao predložak za gorespomenuti film. Kvalitet izdanja je na više nego zavidnom nivou. Štampan je u formatu

američkih grafičkih novela, u tvrdom povezu, te po izgledu ne odudara od prethodnih izdanja iz Marvelove kuhinje (Planeta Hulk, Svetski rat Hulk, Osvetnici: Građanski rat...).

Na prvim stranicama je uvodnik Zlatibora Stankovića u kojem je dat kratak istorijat Ultrona, neophodan za razumevanje ovog manjakalnog robota. Sledi prolog u vidu epizode "Osvetnici: 12.1.", u kojoj Džesika Dru, žena-pauk, biva zarobljena od strane vanzemaljaca, koji, ne znajući šta čine, aktiviraju davno "uspavanog" Ultrona.

Na narednim stranicama – devastacija: superheroji, među kojima su Spajdermen, Kapetan Amerika, Ajronmen, Oko Sokolovo, Su Storm i Vulverin, desetkovani su, Njujork je ruina, preko koje Ultron gradi novi, digitalni grad, a ni ostatak sveta nije u boljem stanju. Čovečanstvo je na rubu egzistencije. Preostali demoralisani superheroji i mutanti ne uspevaju da pronađu način kako da se odupru Ultronovom totalitarnom režimu, koji sprovodi uz pomoć svojih robotizovanih podanika. Ipak Nik Fjuri im otkriva takozvani "plan za apokalipsu", koji

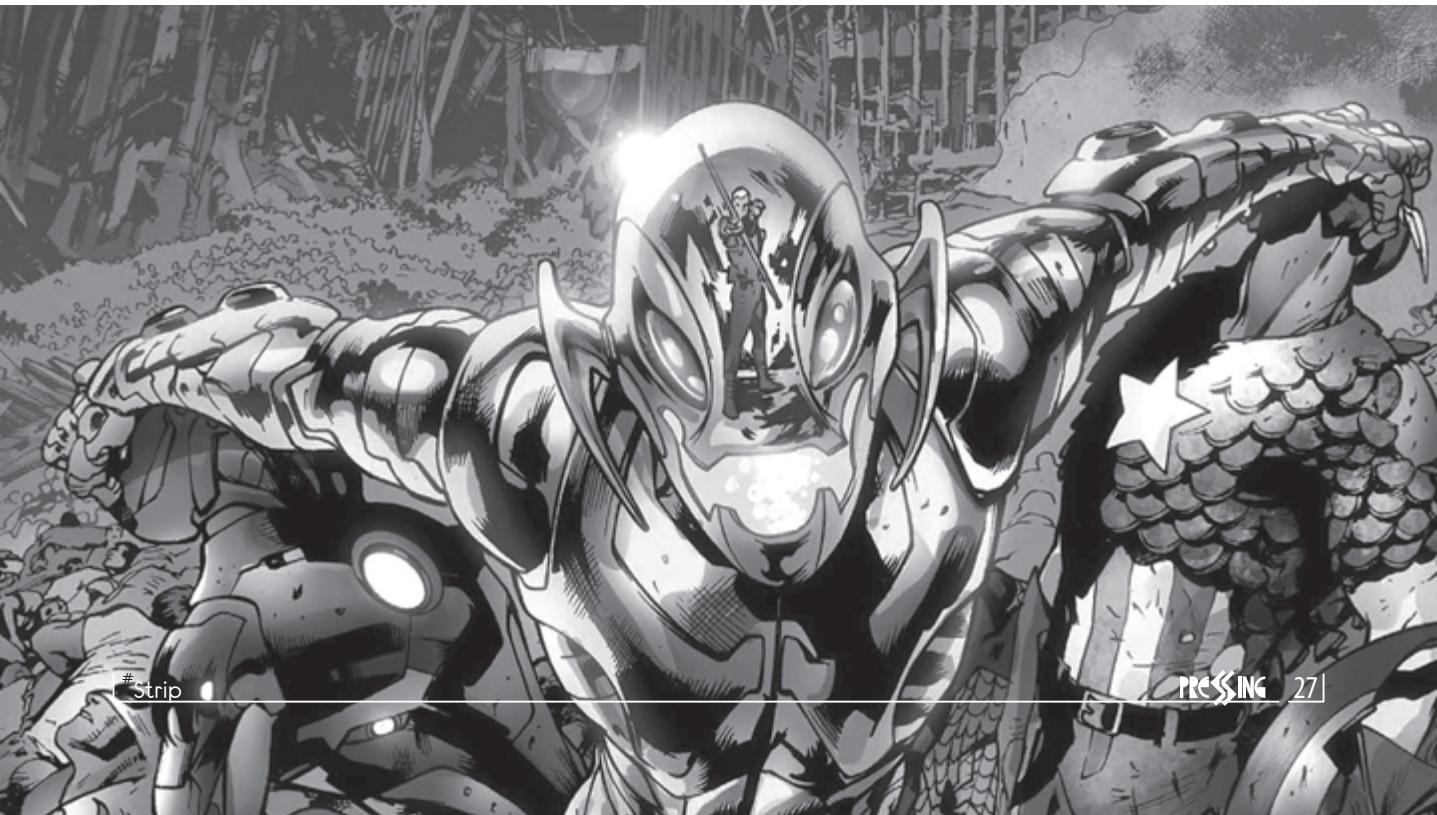
podrazumeva korišćenje vremenske platforme Viktoria von Usuda, pa heroji kreću na put kroz prostor i vreme, sa namerom da odgovore Henku Pimu od ideje da stvori buduću mašinu za uništenje sveta. Međutim, putovanje kroz vreme ne ostavlja sadašnjost bez posledica. Svako korišćenje vremenske platforme stvara novu alternativnu realnost (ili bolje rečeno, alternativne realnosti). Na stranicama ovog stripa videćete Vulverina, koji želi da ubije Vulverina, koji želi da ubije Henka Pima; potpuno sumanuto!

Ovde prvi put u Marvelov superherojski svet ušetava i superheroina Andela, nastala iz neobuzdane maštice Nila Gejmene.

Kuriozitet je to što su se crtači smenjivali sa promenom perioda u kojem je smeštena radnja, pa u tih deset svešćica možete videti učinak samog cream della cream-a američkog stripa: Brajan Hič, Brendon Piterson, Aleks Maliv, Pol Niri, Džo Kesada... Zanimljiv pristup, ali je zbog toga crtež neujednačen, što naročito smeta na mestima gde se na jednoj strani smenjuje par autora.

Ako se bojite da ste upropastili doživljaj gledanjem filma, varate se. Sem naslova koji film pozajmljuje od stripa i negativca, ova ostvarenja nemaju nikakve sličnosti. Sve je izmenjeno: od Ultronovog tvorca (u stripu Henk Pim, na filmu Toni Stark), do raspleta (u filmu se ne putuje kroz vreme, već kroz Afriku i Južnu Koreju). Ako baš volite da povezujete, na film možete da gledate kao na svojevrsnu alternativnu realnost radnje iz stripa.

Iako na prvi pogled izgleda kao već milion puta prežvakana priča – naročito motiv putovanja kroz vreme zarad rešavanja nerešivog problema – "Doba Ultrona" nije to, već mračna priča, prepuna neočekivanih obrta i peripetija; sasvim dobra priča o trijumfu veštačke inteligencije.

Piše: Dejan Dabić

Multimedijijski superheroji (38): Meri Popins

Maštom protiv životnih iskušenja

Pamela Lyndon Travers (Pamela Lyndon Travers) — rođena kao Helen Lyndon Goff (Helen Lyndon Goff) — književnica koja je karijeru započela u rodnoj Australiji je po preseljenju u Englesku postigla veliki uspeh nakon objavljivanja svetski poznatog romana „Meri Popins“ (Mary Poppins, 1934). Ovo delo je — kako legenda kaže — još u rukopisu i nedovršeno (samo nekoliko poglavlja) kod izdavača odneo jedan njen prijatelj. Izdavač je „namirisao“ uspeh što je potvrdio i nastavak „Meri Popins se vraća kući“ (Mary Poppins Comes Back, 1935). Tokom Drugog svetskog rata Traversova je kao pripadnica Britanskog ministarstva informisanja boravila u Njujorku i tom prilikom je kontaktirao sa njom Roj (Roy), brat Volta Diznija (Walt Disney), u vezi sa otkupom autorskih prava za film. Književni serijal o Meri Popins obuhvatao je ukupno osam knjiga koje su objavljivane zaključno sa 1988. godinom: „Mery Poppins Opens the Door“, „Marry Poppins in the Park“, „Mary Poppins from A to Z“, „Mary Poppins in the Kitchen“, „Mary Poppins in Cherry Tree Lane“ i „Mary Poppins and the House Next Door“. Ipak, definitivni uspeh lika dadijle Meri Popins sa čarobnim moćima (koja u Trešnjevu uličiku dolazi sa istočnim, a odlaže sa zapadnim vетrom) zaokružen je istoimenim filmom u produkciji Diznijevog studija 1964. godine u režiji Roberta Stivensona (Robert Stevenson), sa nezaboravnim Džuli Endrjuz (Julie Andrews) u naslovnoj ulozi; ona je dobila Oskara za glavnu žensku ulogu, a nagrađeni su i montaža, specijalni efekti, originalna muzika i pesma iz filma „Chim Chim Cher-ee“ braće Serman (Richard and Robert Sherman). Prošle godine u avgustu obeleženo je pet decenija od pojave ovog legendarnog filma koji je obeležio mnoga detinjstva širom sveta mada je sama Pamela Travers bila očajna zbog ekranizacije koja nije odgovarala njenim

književnim zamislima; „Bilo je u njoj nečeg tajanstvenog i sasvim neobičnog — nečeg što vas tera da se pribojavate i što vas istovremeno oduševljava“ — književni opis glavne junakinje teško da se može doslovno primeniti na sugestivnu, ali ipak neodoljivu sliku guvernante koju je dočarala Džuli Endrjuz na

filmu; ako tome dodamo razigranu animirano-igranu strukturu sa sjajnim, ali potpuno novim i drugačijim dramaturškim rešenjima prilagođenim filmu (u knjizi je Meri dadijla Džejn i Majklu, ali i blizancima Džonu i Barbari, kojih nema u filmu), mnogo je jasnije zašto Traversovoj filmska „Meri Popins“ nije bila po volji); uoči obeležavanja velike godišnjice „Meri Popins“ u okviru Diznijevog studija snimljen je i film „Spasavanje gospodina Benksa“ (Saving Mr. Banks, 2013) reditelja Džona Lija Henkoka (John Lee Hancock), u kojem su prikazane mnoge relacije između Pamele Travers — igra je Ema Tompson (Emma Thompson) i Volta Diznija — Tom Hanks (Tom Hanks) — na trnovitom putu do filmske ekranizacije.

Scenarističko-rediteljski tandem Bil Voli i Don Da Gradi (Bill Walsh and Don Da Gradi), uz braće Šerman i naravno Volta Diznija i Roberta Stivensonu, stvorili su pre više od pedeset godina furiozni mjuzikl sa elementima animiranog i igranog dečjeg filma, u određenom segmentu poštujući knjigu, ali i dodatno dajući mašti na volju; braća Šerman izmisliла su i neprevodivu, a svima poznatu reč — „supercalifragilisticexpialidocious“ — koju treba upotrebiti kad si srećan i zadovoljan u životu i nemas više šta da kažeš! Antologijske su i animirano-igrane scene iz zemlje bajki u kojoj muzičko-scenski dominira Merin prijatelj, Bert — fantastični Dik Van Dajk (Dick Van Dyke), koji po kiši prodaje šibice, a po lepom vremenu crta po trotoaru, ili muzičke sekvenze „Chim Chim Cher-ee“, ili „Feed the Birds“.

Ali knjiga „Meri Popins“ ne bi bila „tako živa i čudesna“ — kako je svojevremeno konstatovao Volter de la Mer (Walter John de la Mare) — kada ne bi dodatno inspirisala umetnike širom sveta na nove i drugačije vizije: jedna od neobičnijih je televizijska verzija u dva dela u nekadašnjem Sovjetskom Savezu — „Мэри Поппинс, до свидания!“ (1983), u kojoj je Natalija Andreječenko (Наталья Андрейченко) dočarala lik Meri Popins, mada ne treba zaboraviti ni prve TV verzije koje su se pojavile još 1949. (Meri Vicks/Mary Wickes kao Meri Popins). Da ne pominjemo mjuzikl na Vest Endu (West End Theatre) ili radio adaptacije na Bi-Bi-Siju (BBC). „Meri Popins“, osim vaspitnog uticaja koji ima na generacije čitalaca i gledalaca širom sveta, ukazuje i na još nešto — kako je moguće težak i turoban život pretvoriti u nešto drugo što makar nalikuje trenucima kratkotrajne sreće i zadovoljstva; u tom smislu, poučni su i neki aspekti iz biografije same Pamele Travers. *Supercalifragilisticexpialidocious!*

Piše: Zoran Janković

Pobesneli Maks: autoput besa

Režija: George Miller

Uloge: Tom Hardy, Charlize Theron, Nicholas Hoult,
Hugh Keays-Byrne, Josh Helman, Nathan Jones, Zoe Kravitz,
Rosie Huntington-Whiteley

Dok se zvanični Holivud, nazovimo ga tako, još češ po glavi, pokušavajući da razluči da li je u pitanju finansijski promašaj ili pak blockbuster sporovoznije fele (u trenutku nastanka ovog prikaza novi Pobesneli Maks zaradom na američkim bioskopskim blagajnama dobacio je do kote od preko 350 miliona američkih dolara), širom planete već više od mesec dana hara pomama bezmalo potpuno unisonih pohvala na račun ovog dela. I nijedna od pomenutih strana nije u krivu.

Pobesneli Maks: Autoput besa zbilja je čudna i specifična sorta — nastavak uspešne franšize (zapravo, nastavak koji to većim delom i nije) zaustavljene pre tačno tri decenije, opterećena izostankom glavnog glumca, uz to ogromnim delom zasluznog za golem uspeh prvobitne trilogije i prepoznatljivost i ikonični status koji filmski triptih o Pobesnelom Maksu ima već decenijama unazad. Osim toga, povratak Georga Millera režiji visokubudžetskog bioskopskog igranog filma neskriveno je krupnih pretenzija, a sve to u potpuno izmenjenom repertoarskom kontekstu, tačnije, u gotovo potpunom okruženju filmovanih stripova i ostalih CGI i inih neumerenosti. Dok oni koji su u ovu zaista jedinstvenu ekstravaganciju od filmske produkcije uložili novac i imaju razloga za glavolomne misli i pažljivije vaganje opipljivih finansijskih efekata, gledaoci, pa i oni osvedočeni kontraši i prekaljeni mrgudi među njima, svakako imaju pregršt vidljivih povoda za zadovoljstvo onim što u svom krajnjem obliku novi Pobesneli Maks nudi.

Reč je o neupitno dinamičnoj i eksplozivnoj filmskoj akciji u hipertrofiji i znalački poentiranim i inkorporiranim preterivanjama, koja u dubini svog idejnog (pa i ideoološkog) plana vraća motiv distopiskske postapokaliipse vlastitim korenima. Tu dolazimo i do prve, ako ne i udarne, kontradikcije u vezi sa ovim ostvarenjem — Pobesneli Maks: Autoput besa u isti mah biva sugestivna apropijacija svetonazora i nasleđa čuvenog filmskog triptiha i upadljivi otklon u odnosu na predočeno u toj franšizi sedamdesetih i osamdesetih. Naime, premda je jasno kao najvredniji dan da se novi Pobesneli Maks snažno naslanja na vlastitu baštinu i sopstveni (i dalje neodoljivo zavodljivi) mikrouniverzum, i to ne samo što film pršti od siline veštih pospostmodernih autoreferenci, Pobesneli Maks: Autoput besa, skupa sa svojim ključnim autorima, svesno plaća danak novom vremenu u primetnoj meri, preinačujući prvobitnu žanrovska glasno i jasno profilisanu strukturu u spektakl po meri novog milenijuma. Krajnji rezultat je čudna, donekle i zbujuća smesa samopoštovanja i spremnosti na promenu. To za krajnji ishod ima zaista unikatno filmsko delo — samosvojno a jasno obeleženo pretečama, i kao takav ovaj film može biti školski primer

duboko i temeljno promišljenog povratka na staze stare slave. To, naravno, ujedno znači i da su poštovatelji ovog, u biti prilično začudnog serijala, morali da se oproste od B filmskog profila i štimunga, iako je on, tu barem ne bi trebalo da bude spora, činio možda i srž privlačnosti Millerovog autorskog pristupa; srećom, takva žrtva u ovom konkretnom slučaju nagrađena je filmom koji naprosto tera na ushićenje. I skoru reprizu, naravno.

Zaludno bi bilo arčiti dah, reći i papir na isticanje Millerove zanatske kompetencije i sveukupne superiornosti na tehničko-vizuelnom planu; ipak, ne može se tek tako preći preko utiska da je George Miller na nivou narativa i njegovog tretmana odvažno pristupio remiksovanju postojeće matrice. Sada je već opšte poznato da je ovaj Pobesneli Maks u jednakoj meri film o neumornom i nemirnom, zlehudom osvetniku Maksu (u nadahnutom tumačenju vidno raspoloženog Toma Hardya) u pustarama uništenog sveta koliko i film kojim dominira novi lik — već sada nezaboravna imperatorka Furioza (u brilljantnom tumačenju nanovo sigurne Charlize Theron, glumice koja, to je već godinama unazad jasno, može apsolutno sve na polju filmske glume). Tu mora biti spomenut i krajnje intrigantan pomak Pobesnelog Maka u pravcu feminizma, recimo, treće generacije, što ovo vanserijsko i vanserijski uspelo ostvarenje, prevodi i u vode filmskih dela sa možda i nenadanim, širim i dalekosežnjim društvenim značajem.

Za kraj, napomenimo još da je Autoput besa prototip filma koji nagoni na ponovna i detaljna/pomna a skora gledanja, po mogućству u bioskopskom okruženju. Kako pri prvom gledanju mahom zastaje dah od Millerove autorske drčnosti i svežine njegovog izraza posle te već pominjane tri decenije od poslednje pobesnelomaksovskе avanture, nova gledanja su dušu dala za lov na fineš i skrivene ukrase, i, recimo, između ostalog tada mogu biti primećeni i diskretni a opet dovoljno primetni Millerovi nakloni Emiru Kusturici. Pokušajte, uverite se sami.

Piše: Đorđe Bajić

Svet iz doba jure

Režija: Colin Trevorrow

Uloge: Chris Pratt, Bryce Dallas Howard, Ty Simpkins, Nick Robinson, Vincent D'Onofrio, Omar Sy, B. D. Wong, Irrfan Khan

Holivudska mašinerija ne miruje, to je dobro poznato. Bilo je samo pitanje vremena kada će „dinosauri iz doba jure“ ponovo „proždrati“ bioskopska platna širom sveta. Serijal je ovog leta nastavljen četrnaest godina nakon trećeg dela i, sudeći po izveštajima sa bioskopskih blagajni, publika se i te kako uželeta divljanja praistorijskih zveri. „Svet iz doba jure“ je postigao ogroman komercijalni uspeh, bez obzira što je publici serviran jedan prilično nenadahnut film, u kome najviše ima prežvakavanja istih/sličnih situacija viđenih mnogo puta pre toga. Doduše, prilikom ocenjivanja filma poput ovog ne treba biti previše strog. Treba imati u vidu da je ovo komercijalna smesa namenjena deci i omladini, tako da i ne treba očekivati nešto revolucionarno i originalno.

U vezi sa ovim nastavkom je zanimljivo nekoliko stvari. Pre svega – reditelj. Colin Trevorrow je poznat po filmu „Sigurnost nije zagarantovana“ – simpatičnoj mešavini naučne fantastike i indi filma. Drugi bitan faktor je glavni glumac, Chris Pratt. Pratt je već godinama poznat kao televizijski komičar, a tek su ga prošlogodišnji „Čuvaci galaksije“ lansirali u holivudsku orbitu i glumačku A ligu. Odabir njega za glavnu ulogu u „Svetu iz doba jure“ je bio sasvim logičan potez (jedna zanimljivost: Aubrey Plaza, Prattova partnerka iz sitkoma „Gradsko zelenilo“, tumačila je glavnu žensku ulogu u filmu „Sigurnost nije zagarantovana“). Problem je nastao kada je neko smetnuo sa uma da je Pratt pre svega komičar. Uloga koju su mu dodelili u „Svetu iz doba jure“ lišena je bilo kakve varnice i humora, te je vidan pokušaj da se glumac ugura u kalup konvencionalnog akcionog junaka. To je, ispostavilo se, bila velika greška. Pratu uloga nije legla – glumački je kompetentan i fizički ubedljiv, ali ne i više od toga. Paradoksalno, u

filmu se bolje snašla njegova partnerka Bryce Dallas Howard koja, praktično, krade svaku scenu u kojoj se pojavi.

Novi Trevorrov film je zaokret od 180 stepeni za reditelja – umesto „malog“ filma, dobio je da radi spektakl od 150 miliona dolara. Imajući to u vidu, reditelj se solidno snašao – početak filma obećava dobru (porodičnu) zabavu. Efekti su, što je i očekivano, veoma dobri, uloženo je dosta novca kako bi film izgledao što raskošnije. Kako priča odmiče, postaje sve očiglednije da tvorci „Sveta iz doba jure“ igraju na sigurno, te da nisu spremni da napuste okvir očekivanog. Umesto da krče nove puteve, idu utabanim stazama. U komercijalnom smislu, ovaj potez se isplatio. Isto se ne može reći i kada je kvalitet filma u pitanju. U suštini, ovo je jedan (gotovo) beskrveni film o čudovištima, mlak i neuzbudljiv. Već posle prvih dvadeset minuta postaje jasno u kom smeru će se priča razvijati. Da, naravno, situacija u parku sa dinosaurusima će se oteti kontroli – živiljke će se oslobođiti i nastić će haos. D'Onofrio je negativac. Omar Sy je nezaobilazni dobrohotni crnac. Tu su i deca u opasnosti (mada, naravno, deca nikada nisu u stvarnoj opasnosti u filmovima poput ovog). Tu je i na silu ugurana ljubavna priča. Svi potrebni sastojci su štiklirani i ubaćeni u smesu. Sve je tu, a opet – ništa ne zadovoljava u potpunosti. Ovo je jedan od onih filmova koji pogledate i zaboravite ih istog trenutka kad krene odjavna špica. U njemu se može istinski uživati samo pod uslovom da imate manje od dvanaest godina i da očekivanje svedete na minimum.

Piše: Zoran Janković

Divlje priče

Režija: Damián Szifrón

Uloge: Darío Grandinetti, María Marull, Mónica Villa, Rita Cortese, Julieta Zylberberg, César Bordón, Leonardo Sbaraglia, Walter Donado, Ricardo Darín

Film, baš i kao svi mediji i svi oblici umetnosti i popularne kulture, proistekli iz bazičnog usmenog i docnije i pismenog narativa, u svojoj biti duboko je ukorenjen u veri u neprolaznu moć tipskog i dokazano efektognog. Naravno, ovo nije apologija stereotipa, već podsećanje da svi narativi vode ka istom izvoruštu, a krajnji učinak svakog novog pokušaja zapravo isključivo zavisi od umešnosti novog priopredavača. Uz pomalo sreće po pitanju fatumske lutrije pride, naravno.

U prethodnom pasusu su sažeta, ako potpisnik ovih i narednih redova ne greši u proceni i postavci, ključna svojstva koja stoe iz kolosalnog uspeha argentinskih Divljih priča. Da krenemo od početka – reditelj i scenarista Szifron (inače, u svom tek trećem celovečernjem igranom filmu) očito se vratio podosta korak unazad ne bi li u fokus stavio svako malo zaturenu i počesto prezrenu moć i sugestivnost naracije u izvornom joj smislu i u najspravnijem poimanju tog koncepta. Naime, Divlje priče (priče koje tvore omnibus koji to zapravo i nije niti je pokušavao da bude) upravo su i prvenstveno to – priče, izatkane od mudrosti i zaumnosti, pritajenog i viralnog humora, iznikle iz dobrog poznavanja ljudske prirode i biti ljudske ludosti, kao i suštine ljudskih slabosti, bez kojih ionako punoće u doživljaju sveta i našeg mesta u njemu ni nema. Pored toga, to su i priče u kombinaciji sa intrigantno postavljenim i nepatvoreno zanimljivim likovima, kao neophodnim spoljnijim eksponentima narečenih priča ali i autorove vere u snagu priopredavanja i u ovom našem vazda ciničnom sada. Szifron je, dakle, umešno postavio zdravu osnovu za ovaj suštinski (mada se na prvi ili ovlašni pogled ne čini tako) u kompozicionom smislu jednostavan filmski ogled o mnogoznakovitosti ljudskih nemira i njima iniciranih i isprovociranih mučnih (a naglašeno filmičnih) događaja, a potom je ovu svoju početnu formulu na idejnom, misaonom i sadržajnom planu obogatio sa još dva značajna i ubojita svojstva. To se pre svega odnosi na dve tradicije ovde upregnute sa ciljem iznalaženja osobenog tona, kojim Divlje priče svakako mogu da se podiže i na račun koga i Szifron i ostatak autorske mu ekipe zaslužuju berezervne i gromke pohvale. To se, dakle, odnosi na tradiciju savremenog i recentnijeg španskog i šireg iberijskog filma arthouse i

srodnih provenijencija, kao i na primetan uticaj histeričnog realizma, kao neprolazne mode na planu američke književnosti ali i tamošnjeg filma (mahom indie usmerenja). Krajnji rezultat, na sreću po reditelja/scenaristu i sve gledateljstvo širom planete, nije tek puki zbir sabranog; na sam cilj Divlje priče stižu kao istinski izvanredan i jedinstven film, koji šarm i snagu duguje upravo skladnom spoju svega narečenog.

Ovome, naravno, treba dodati i bravuroznu glumu i saigru čitavog glumačkog ansambla (gde su široj publici van iberijskog filmskog i jezičkog kruga možda poznati tek iskusni Leonardo Sbaraglia i Ricardo Darin), neodoljiv šeretski a ujedno i ozbiljni ton, vrhunski ritam u priopredavanju, inteligenciju kao osnovu svih ovde uspešno primenjenih pristupa i odluka, Szifronovu sigurnost u izrazu, te neusiljeno a izrazito efektno vladanje kako filmskim stilama tako i autoironijski shvaćenim rasnim stereotipima po pitanju dominantnih temperamenata na tim područjima.

Mada posle samo par godina nagrade zapravo znače samo onima koji njima mogu da se podiže u svojim filmografijama i ostalim radnim biografijama, donekle ostaje žal što je jedan ovako izvrstan, moćan i poseban film u oskarovsku trku morao da uđe istog filmskog leta kada i još nekoliko jednakovo važnih i jakih favorita u toj kategoriji ostvarenja sa neengleskog govornog područja (tu su bili i Ida, Levijatan, Timbaktu – sve sami odlični filmovi). Ipak, nije sve u lovorkama i nagradama. Ima nešto i u usmenim predanjima (neki bi to možda i word-of-mouth preporukama nazvali). A ponajpre ima nečega (zapravo, dosta toga) u pričama. Posebno kada se njihovih ispredanja lati neko ovako neporečivo nadren kao što je Damian Szifron, autor, da ponovimo još jednom, vrhunskih Divljih priča.

WILD TALES

Piše: Đorđe Bajić

Bićemo prvaci sveta

Režija: Darko Bajić

Uloge: Strahinja Blažić, Aleksandar Radojičić, Miloš Biković, Marko Janketić, Iva Babić, Nebojša Dugalić, Leon Lučev, Sergej Trifunović, Katarina Čas, John Savage

Režiser Darko Bajić je nekada važio za jednu od udarnih snaga domaćeg filma. Godine su prošle, iz jednog milenijuma smo prešli u drugi, a Bajić više nikada nije uspeo da snimi film koji će moći da se nosi sa njegovim najboljim radovima iz osamdesetih. Dobro, dešava se. Oscilacije su gotovo neizbežne u umetnosti, postoje dobre i manje dobre faze u okviru nečijeg opusa. Ipak, novi Bajićev film je baš čista konfekcija – vidi se da je režiser angažovan da bude izvođač radova, autorski pečat je tu posve nebitan. Šteta. Bajićev prethodniigrani film, „Na lepom plavom Dunavu“ (2008), bio je pun mana, ali je, uprkos tome, posedovao život i energiju, osećalo se u njemu autorstvo. Dokumentarac „O Gringu“ (2011) je, možda, urađen po narudžbini, ali je i u njemu Bajić uspeo da pokaže šta ume i može. „Bićemo prvaci sveta“ je samo od-

rađivanje posla na zadatu temu. To, i ništa više od toga. Nakon uspeha „Montevidea“, producentska kuća Intermedia Network je požurila da plasira još jednu filmsku priču po oprobanom receptu – sport i nostalgija, mladi domaći glumci, gost iz inostranstva, ljubavna priča... Dok je u serijalu „Montevideo“ ovaj kombo uglavnom fino funkcionišao, „Bićemo prvaci sveta“ ne uspeva da dostigne čak ni nivo pristojne rutine. U čemu je problem? Film je sastavljen od scena isečenih iz istoimene televizijske serije – prava dramaturgija u njemu, praktično, ne postoji. Priča je bezoblična i nejasna, primetan je krpež: scene su proizvoljno nanizane, likovi se javljaju i nestaju bez pokušaja da se poštuje filmska logika.

Film je, treba to istaći, preambiciozan za svoje dobro. Priča obuhvata, otprilike, četvrt

veka i dva narativna toka. Jedan je smešten u 1970. godinu, neposredno pred odlučujući meč Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država za titulu šampiona sveta, dok se drugi krak bavi počecima srpske/jugoslovenke košarke, osnivanjem košarkaškog kluba Crvena zvezda, te početnim uspesima naših košarkaša u inostranstvu. Imajući u vidu trajanje filma (oko dva sata), nema dovoljno vremena da se sve objasni i prikaže kako treba. Oseća se zbrzanost – kako produciona tako, što je možda još gore, dramaturška. Da bi se film pratilo kako treba, potrebno je da se pre gledanja detaljno upoznate sa istorijatom srpske/jugoslovenske košarke. Tek nakon tih priprema, narativ će, možda, imati nekakvog smisla. Likovi su krokiji, skicirani na brzinu. Od udarne glumačke četvorke, Strahinja Blažić dobija najviše prostora, pa je samim tim i najubedljiviji. Miloš Biković, Marko Janketić i Aleksandar Radojičić su gotovo u potpunosti protračeni. Isto važi i za epizodne glumce. To je šteta, pošto je Bajić u „Prvacima“ sakupio zanimljivu regionalnu glumačku ekipu.

Imajući u vidu višedecenijsko iskustvo Darka Bajića, „Bićemo prvaci sveta“ je jedan iznenadjuće nezgrapan, zbumujuće nemušt i, što mu je najveći greh, poprilično neuzbudljiv film. Treći momenti povremeno podignu tenziju i uspeju da zabave na minut-dva (Lazar Ristovski kao Josip Broz Tito je zaista urnebesan), samo što se to ne može uzeti kao olakšavajuća okolnost pošto film nije komedija.

Piše: Dejan Dabić

Ničije dete

Režija: Vuk Ršumović

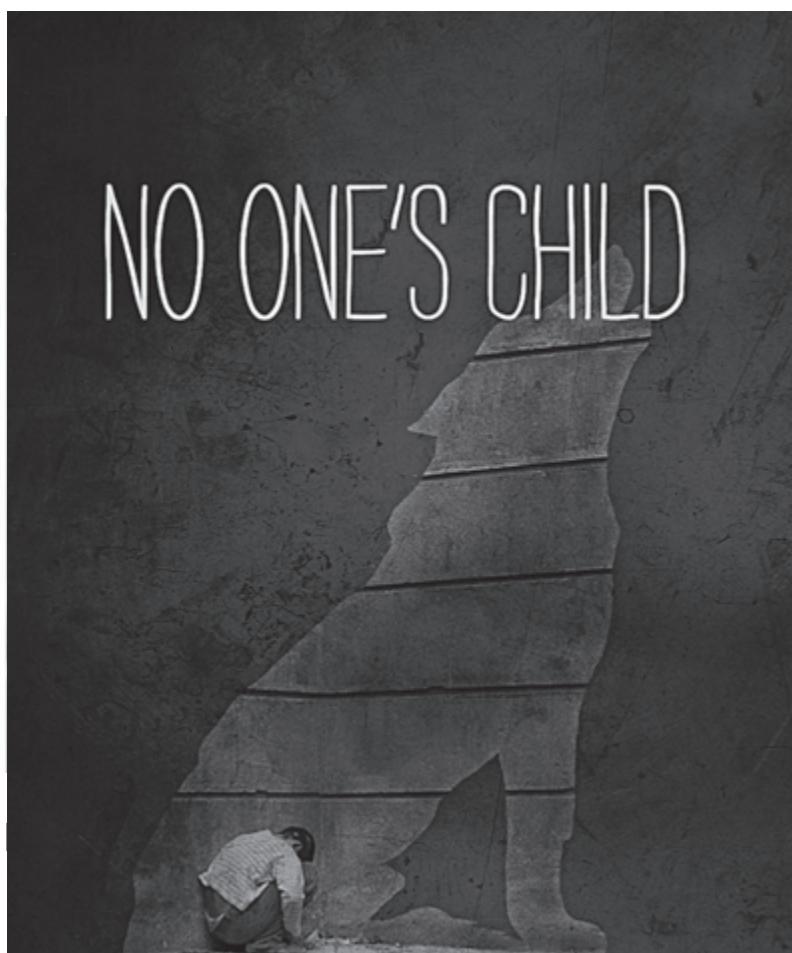
Uloge: Denis Murić, Pavle Čemerikić, Isidora Janković, Miloš Timotijević, Tihomir Stanjć, Borka Tomović, Goran Sušljk, Zinaida Dedakin, Branka Šelić

Film scenariste i reditelja Vuka Ršumovića "Ničije dete" se od prošlogodišnje svetske premijere u jednom od programa venecijanske Mostre (osvojio glavne nagrade na Nedelji međunarodne filmske kritike), preko uspešnog predstavljanja na prestižnom severnoameričkom festivalu u Palm Springsu, gde je osvojio nagradu u selekciji "New Voices/ New Visions", i trijumfa na beogradskom Festu (nagrada Beogradski pobednik u nacionalnoj selekciji), s pravom nametnuo kao domaći film sezone.

Prema kazivanju samog reditelja Ršumovića — kojem je ovo debitantski film — nastanak scenarija je incirala istinita priča o detetu koje je pre ratova na teritoriji bivše SFRJ pronađeno u Bosni i Hercegovini među vukovima, a koju je čuo od svoje supruge Ane Tomović, pozorišne rediteljke (ona je za tu priču čula tokom boravka u beogradskom domu "Vasa Stajić" za potrebe jednog projekta). Nakon toga je usledila dramaturška nadgradnja priče o dečaku (u filmu se on zove Haris Pućurica), a njegov najbolji priatelj, i takođe štićenik doma za nezbrinutu decu, Žika, prozvće ga opštěprihváčením nadimkom — Pućke. Pućke u domu prolazi mukotrpan put od prilagođavanja do kratkotrajne sreće i razočarenja, postepeno shvatajući prednosti i mane civilizacije, istovremeno se razvijajući i na intelektualnom planu. Sa početkom raspada Jugoslavije, uslediće zahtev za njegovo vraćanje u rodnu Bosnu i

Hercegovinu. Tamo će naići na jednu vojnu formaciju BiH sa kojom će provesti neko vreme suočavajući se na najneposredniji način sa smrću (u sceni pogibije komandanta vojne formacije pod čijom je zaštitom), da bi se u poluotvorenom kraju ponovo našao u prirodnom ambijentu među vukovima gde su ga lovci i našli na početku filma (ovo je dobra dramaturška odluka koja čuva višeslojnost i univerzalnost filma s obzirom na činjenicu da je po istinitoj priči "ničije dete" nestalo u ratnom vihoru). Po nekim aspektima junakovog vraćanja u civilizaciju ovaj film bi se pre mogao uporediti sa nemačkom "Tajnom Kaspara Hauzera" (Jeder für sich und Gott gegen alle, 1974) Vernera Hercoga (Werner Herzog) nego sa francuskim "Divljim detetom" (L'enfant sauvage, 1970) Fransoa Trifoa (François Truffaut), na koje ukazuju i sam autor, ali i neki kritičari. Srećna je okolnost za ovu priču i to da je Vuk Ršumović (inače sin našeg velikog pesnika Ljubivoja Ršumovića), pored toga što je diplomirani dramaturg, istovremeno završio i studije psihologije, pa je ovu priču mogao da sagleda i sa stručnog stanovišta što većina drugih autora ne bi mogla. To je, uz dobro pogodjeni kasting (ovde, pre svega, mislimo na odličnog Denisa Murića u ulozi Pućeta — kojem je ovo nakon "Enklave" Gorana Radovanovića druga filmska uloga, mada su i ostale dve glavne dečje uloge dobro pogodene — Pavle Čemerikić kao Žiku i Isidora Janković kao Alisu), možda bilo i presudno. Ršumović se bavio i junakovom makromimikom, njegovim fiziom koji je neprilagođen civilizaciji (Pućke na početku jede sa poda), neke od scena su verovatno i posebno koreografisane (jedna od karakterističnijih je scena kada vaspitač kojeg vrlo dobro igra Miloš Timotijević pokušava da obuje Pućeta koji se opire). U nekim scenama kamera je namerno nestabilna što je funkcionalno ukoliko uzmemo u obzir atmosferu u kojoj se kreće junak filma, ali i stanje u kojem se njegova psiha nalazi.

Iako "Ničije dete" nije izuzetan film, reč je o vrlo prijatnom osveženju u domaćoj produkciji koje je, s jedne strane, dramaturški vrlo pismeno, a s druge strane na nivou filmskog rukopisa nudi nešto drugačiju viziju od kod nas ubičajenih standarda koji se kreću od nostalгије i komike do brutalnosti i beznađa. Kao i u drugim umetnostima tako i na filmu, važnije je šta autor ima da nam kaže nego da je isprazni virtuozi i da mu je svaki kadar savršen ali bez značenja.

Piše: Pavle Zelić

Kao ludi na brašno

«Svet iz doba sitkoma»

Godinama unazad kvalitetna i orginalna televizijska komedija je konstanta na kanalima američkih televizija, a posredstvom kablovske operatera i na našim TV prijemnicima, predstavljajući prijatno osveženje u odnosu na prežvakane domaće serije ili grozne alternative u vidu sve egzotičnijih sapunica. Ipak, i u ovoj sferi ima novina, i to nabolje. Ovde ćemo govoriti kako o preseku aktuelne produkcije, tako i o trajnjim vrednostima, u popularnim, ali i nekim možda ne toliko gledanim programima, kojima ćemo se u godinama koje slede rado vraćati i u reprizama.

Klasični sitcom, sniman u studiju i sa publikom, koji dominira decenijama, u totalnoj je defanzivi, i interaktivna, dinamična režija sa sve ambicioznijim zappleštima i većim produkcijama je konačno došla da ostane i postane novi osnovni format. Takođe, odmah na početku je zanimljivo istaći da je dugo unazad izuzetno vitalna britanska scena u ovoj sferi u velikoj meri nestala sa radara, nadamo se ne zadugo. A šta je to što zaista dominira? Verovali ili ne, pravi kvalitet. Apsolutna nadmoćnost "Modern family" u pogledu gledanosti, nagrada i

pohvala još od 2009. godine je samo još jedan dokaz da sinergija vrhunskog scenarija, jakе glumačke ekipe, ali i što prostijeg osnovnog koncepta garantuje uspeh. Porodični konglomerat koji čine ostareli patrijarh sa novom mladom, seksu ženom (i dalje zanosna Sofija Vergara, dotad neotkriveni prvoklasni komični talenat) i dvoje nove dece, njegova čerka u klasičnijoj porodici uz smotanog muža i troje tinejdžera i sin u gej braku sve sa usvojenom azijatskom čerkicom — sa jedne strane je odraz potrebe da se dobro nasmeje na račun "evolucije" porodičnih

koncepata, ali i u brojnim likovima daje nebrojene mogućnosti zapleta i komičnih situacija kroz ukrštanja odnosa, radnji i junaka.

Drugi sve popularniji pristup je fokus na jednoj određenoj temi ili grupi, nalik na "Bing bang theory" fokusiranoj na geekovsku kulturu u vidu grupice društveno neprilagođenih individualaca koji su nas nekako osvojili i, iako je serija već godinama u stanju kvalitativne stagnacije, nekako i dalje privlači neverovatnu gledanost. Pomenuti koncept dalje je istraživan i u serijama kao što je "League" (o ligi fantasy fudbala, od 2009), ili "Silicon valley" (HBO, od 2014). U ovoj drugoj, izvanrednoj i kratkoj seriji (prva sezona ima samo osam epizoda), fokus je na grupici IT-jevaca koji slučajno, radeći na muzičkoj aplikaciji, uspeju da razviju sistem za kompresiju fajlova i umesto da odmah prodaju otkriće za 10 miliona dolara, odvažuju se na razvoj sopstvene kompanije, u okruženju gde se za slavu i uspeh takmiče hiljade podjednako otkaćenih genijalaca. Postoji stabilan priliv i "ozbiljnih" duhovitih serija na provokativne teme, pa je tako "Weeds" (2005-2012) o ženi koja je primorana na dilovanje marihuane, na neki način nasledio "Orange is the new black", takođe o ženi — sitnom kriminalcu koja odlazi u zatvor.

I stand-up komičari, kao nekad Džeri Sajnfeld ili Rej Romano, i dalje imaju svoje mesto na sceni komičnih serija, a granica prema realnosti njihovih života je dodatno istanjena, recimo, u pitanju šoua svima omiljenog bezobraznika Luisa C.K. ("Louie", od 2010). A kada već pričamo o brutalnom humoru i pomeranju granica, ima tu još starijih originalnih, žestokih primera kao što je "It's always sunny in Philadelphia" (od 2005) ili "Web therapy" (od 2008). Zanimljivo je da već godinama nekadašnji pioniri ovakvog humora — animirane serije namenjene svim uzrastima, iako sveprisutne, ostaju u drugom planu. "Simpsonovi", "South park", "American dad", "Family guy" — tu su i koliko-toliko drže nivo, makar dok se ne pojavi neki novi hit i na ovom polju. Ipak, svi ovi mastodonti od serija gledano po dugovečnosti (Family guy od 1999, South park od 1997, Simpsonovi od 1989!?) imaju i dalje svoju vernu publiku, i povremeno čak uspevaju da nas šokantnim ili eksperimentalnim epizodama podsete na to zašto smo ih zavoleli i gledali sve ove godine.

Završetkom nekoliko izuzetnih, i izuzetno popularnih serija kao što su "The Office" (2005-2013), "30 Rock" (2006-2013), "How I met your mother" (2006-2014) ili pak odlaskom glavnog glumca zbog čega je serija trpela ("Two and a half men"), otvorio se prostor za neke nove pretendente na vrhove top-lista gledanosti i opšte popularnosti. Među njima se svakako ističe "Veep", sa Džuli Drajfus (poznatom nam još iz Sajnfilda). U popularnoj kulturi sasvim je uobičajeno za satiru da se pretvori u farsu. I stoga je izuzetno teško da se stvori satira koja istovremeno ismeva i hvali temu kojom se bavi u jednakim merama, kao što je to slučaj u ovoj izuzetno inteligentnoj parodiji američke visoke politike olicene u potpredsednici SAD i njenom kabinetu koji je, ako možete poverovati, smešniji čak i od naše političke scene na dnevnoj bazi.

Takođe, očigledno je da je potreba za humorističkom serijama tolika da ove pomenute, koje predstavljaju vrhunac kako na kvalitativnom, glumačkom i producijskom nivou jednostavno nisu dovoljne za konzumente kojima su ovakvi sadržaji neophodni na mnogo češćoj bazi od jednonedeljne. Zato je tu paleta ne tako dobrih serijala, koji su ili varijacija na postojeće, aktuelne i razrađene teme, kao što su porodični odnosi: "Last man standing", "Trophy wife", "The middle", mladost-i-ludosti i drugarstva koje svi znamo šta znači – "Don't trust the b.... in Apartment 23", "Two broke girls", "Friends with better lives", "Happy endings", ili pak na neku specifičnu temu, kao što je svet advertajzinga u "The Crazy ones" tragično preminulog Robina Vilijamsa. I na našim kablovskim kanalima dominiraju upravo ovakvi projekti, iako su uglavnom kratkog veka, od po sezonom-dve.

Časni izuzeci koji još imaju šansu da dostignu i prestignu svoje uzore tipa "Prijatelja" ili "Svi vole Rejmonda" su svakako "New girl" i "Mindy project" u prvom, ili "Raising hope" u drugom, dok je očigledni i pravi nastavak "Office-a" svakako "Parks and recreation". Teške za kategorizaciju, ali svakako interesantne i vredne pomena su i serije koje se, bazirano na veličini zvezde koja ih nosi, bave problemima odraslih kao što su "Cougar town" sa Kortni Koks ili iznenađujuće iskren pogled iznutra na samu industriju u "Episodes" sa neuništivim Met Leblankom, mada čak i njega kvantitativno (ako ne i kvalitativno) prevazišao kolega mu iz "Prijatelja" Metju Peri, koji samo niže serije, ali bez da je ijednu uspeo da dotera makar do treće sezone ("Studio 60 on the Sunset strip" koja je čak odlična, "Mr. Sunshine", "Go on" i sada "Odd couple").

Zanimljiva pojava je i obnavljanje pojedinih kulturnih serija na zahtev publike, koja se konačno nešto i pita kada su u pitanju sadržaji koje želi da gleda. U slučaju serije "Community" Dena Harmona, koji je najpre otpušten sa serije, na zgražavanje posvećenih fanova ovog izuzetno originalnog i pop-kulturom opsednutog serijala o grupi zgubidana na community koledžu. Usledila je razočaravajuća četvrta sezona, a viralna kampanja #sixseasonsandamovies je do sada rezultovala povratkom Harmona kao glavnog producenta na petoj sezoni, i, iako je posle toga serija ukinuta od mreže NBC, Yahoo!Screen je naručio 13 epozoda toliko priželjkivane šeste sezone. Još jači utisak ostavlja obnavljanje pravog rasadnika talenata koji je predstavljao "Arrested development". Iako je imala tek tri sezone (2003-2006), vremenom je njen kult samo rastao, rezultujući četvrtom sezonom posle čak sedam godina pauze. Imajući u vidu snagu video-stream kanala, a naročito kickstarter kampanja (npr. u slučaju filma baziranog na

seriji o tinejdžerki-detektivki "Veronica Mars"), nije nerealno očekivati da se i u budućnosti pojavljuje sve više sadržaja samo zato što je dovoljan broj gledalaca to izričito tražio ili, štaviše, izdvojio neku simboličnu sumu koja se u masi pretvorila u dovoljna sredstva za pokretanje ili obnavljanje određenog projekta.

Na kraju, reči da je američka televizija bolja od američkog filma je fora kojoj već raste brada koliko je stara, ali u slučaju TV komedija ipak deluje donekle neobično. Duga suša u pogledu komičnih hitova u bioskopima, čemu je svakako doprineo i kalkulantski pristup velikih studija, čak je dovela do migracije komičara sa velikih ka malim ekranima, a kao što smo uverljivo dokazali u prethodnim redovima, očigledno je da je obezbeđena i fluidna smena generacija i kontinuitet kvaliteta, na opšte zadovoljstvo konzumenata sa svih strana Atlantika.

Piše: Željko Obrenović

Dejvid Sajmon: The Wire

Dejvid Sajmon je odlučio da proveđe godinu dana sa detektivima baltimorskog odeljenja za ubistva. Kao rezultat dobili smo knjigu **Homicide: A Year on the Killing Streets**. Međutim, teško da je i sam Sajmon slutio da će ovom knjigom promeniti istoriju novinarstva, nego istoriju TV serija. Nije prošlo puno, a nastala je istoimena serija. Religiozno smo pratili i uživali u realističnom svetu detektiva koji su za razliku od onih na koje smo navikli u holivudskim filmovima – nesavršeni. Poročni su na razne načine, preispisuju svoju seksualnost, žrtve su seksizma... ali svi od reda su kao neko koga jako, kako dobro pozajemo i kad se serija okonča, nedostaju nam kao prijatelji sa kojima iz nekog razloga iznenada prekinemo kontakt.

Ipak, uloga Dejvida Sajmona u nastanku ove serije bila je u najmanju ruku ograničena i može se čak reći da on nije bio u potpunosti zadovoljan kako su likovi koje je godinu dana upoznavao i posmatrao pretočeni u fikciju na TV-u. Možda su ga baš to nepotpuno zadovoljstvo kao i iskustvo koje je stekao tokom pisanja epizoda serije **Homicide** naterali da se dublje infiltrira u svet i format moderne TV serije. I sve ono što je nakon toga stvorio su prava mala remek-dela.

Zajedno sa Edom Burnsom (jednim od detektiva koje je upoznao tokom pisanja knjige **Homicide: A Year on the Killing Streets**) Sajmon najpre kreira **The Corner**, poludokumentarnu seriju koja se bavi dilerima čije istraživanje će mu više struko pomoći tokom stvaranja krune njegove karijere, a i TV serija uopšte. Reč je, naravno, o **The Wire**.

Iako se može svrstati u krimi žanr, **The Wire** je mnogo više od toga. Ona je i drama i tragedija i politička serija i intimna serija. Svaka sezona ima različito težište: trgovina drogom, brodogradilište i luka, gradska vlast i birokratija, školski sistem i štampani mediji. Glavnog lika nema, iako su neki tu kroz svih pet sezona. Desice se da likovi čitavu sezonu nestanu sa pozornice, pa se ponovo vrate. Kao i u životu. Ponekad će nam biti žao što se scenaristi još malo ne skoncentrišu na nekoga ko nam je prirastao srcu. Ali **The Wire** se ne dodvorava gledaocima. Takođe, glavno oružje većine TV serija tzv. klifhenger – dramaturška udica na kraju epizode koja će vas naterati da pogledate sledeću epizodu i vidite šta će se desiti – u **The Wire** gotovo da je izostala. Umesto iščekivanjem, epizode u **The Wire** završavaju se katarzičnim osećanjem.

The Wire je sveobuhvatna serija kojoj ništa ne promiće. Kao i većina serija nastalih u HBO produkciji i **The Wire** je spora, bez previše akcije, sa akcentom na dramskom. Ili kako tvorci kažu: Pandurska serija u kojoj panduri nemaju previše prilika da potežu pištolje.

Treba imati na umu da je zaplet svake sezone, kao i svih sezona ukupno, pravi mali švajcarski sat koji nepogrešivo kuca. Ali, **The Wire** ipak pre svega nose neverovatno jaki likovi. Bez obzira da li je u pitanju verovatno najomiljeniji lik u istoriji TV serija Omar, moderni Robin Hud, homoseksualac koji pljačka dilere i koji do samog kraja deluje gotovo kao fantastični entitet; ili Ejvon Barksdale koji je zasnovan na stvarnoj osobi o kojoj čak postoji i dokumentarac **The Avon Barksdale Story: Legends of the Unwired**.

Da je svet o kome pišu Sajmon i Burns realan, govori i podatak iz pomenutog dokumentarca. Naime, na Barksdejla su jednom prilikom pučali iz neposredne blizine (što je on preživeo), a potom su ga napali u bolnici dok je bio u komi i ispalili mu tri metka u glavu. Što je on sve preživeo. Tvorci ovo nisu ubacili u seriju – previše je holivudski. Ko bi poverovao da je istina?

Sajmon i Burns ne štede svoje likove i zato se ne treba iznenaditi kad svaki čas strada neko za koga smo mislili da će tu biti ne do kraja sezone, već do kraja čitave serije. Jednostavno, ti likovi deluju već od života. Čak i kada su u pitanju „male priče“ o detektivima koji pokušavaju da izbalansiraju posao i kuću, gutamo svaku reč, svaki kadar. Posmatramo detektiva Meknaltija kako nastoji da se skrasi, da u potpunosti odbaci posao, posmatramo ga, iako znamo da je to nemoguće. Iako i on zna da je to nemoguće. Slično je i sa Kimom i njenom homoseksualnom partnerkom.

Umeće scenarista ogleda se i u tome što su uspeli da neke stvari koje bi iz bilo čijeg drugog pera delovale banalno predstave tako da ne samo što ne deluju prizemno, već deluju jedino moguće i logično. Tu prvenstveno mislim na smenu generacija, kružnu strukturu po kojoj svako ima svoj uspon i neminovno svoj pad, kao i nekoga ko će doći na njegovo mesto sve dok i njega neko ne smeni.

Timu scenarista su se u kasnijim sezonomama pridružili i krimi pisci Džordž Pelekanos i Denis Lehejn koji su dali svoj doprinos, ali je očigledno da svega ovoga ne bi bilo bez fenomenalnih dirigenata.

Serija je nominovana za četrdeset tri nagrade i osvojila je osam.

The Wire zovu i vizuelnom knjigom jer je svojom strukturom i načinom pripovedanja mnogo bliža romanu nego klasičnom formatu TV serije. I zaista, kad jednom uronite u **The Wire** imaćete utisak da čitate cigletinu u pet tomova i nećete želeti da vas bilo ko ometa dok se ne završi. A i onda ćete želeti da neko vreme budete sami i sve to proanalizirate. Čak i sama špica – koja se pomalo menja od sezone do sezone, ali nikada bitno, sa sve muzikom Toma Vejsta, koja se menja od sezone do sezone, ali nikada bitno, čak i kad je drugi izvode – predstavlja adekvatne korice za ovaj ep.

Okrenite prvu stranu.

Piše: Aleksandar Radovanović

Vek džeza (18)

Postmoderni džez ili reciklaža prošlosti

Poslednjih decenija suočeni smo sa krizom džeza. Ali da bismo shvatili svu ozbiljnost i dubinu ove krize, neophodno je oslobođiti se svih tehničko-formalističkih pristupa umetnosti. Naime, za pomenute pristupe svaki diskurs o krizi djeza predstavlja čisto preterivanje koje ne vodi računa o „muzičkim činjenicama“. I zaista, u recentnoj džez produkciji ne nalazimo neko bitno odstupanje od formalno-tehničkih aspekata koji su karakteristični i konstitutivni za moderni džez, mada ideje koje koriste današnji muzičari nisu mlađe od 50 godina.

Vreme kao da je stalo za savremeni džez. Izgleda da je svet do te mere postao besmislen da je i njegova umetnost ostala bez otvorenog pogleda u budućnost. A tamo gde nema perspektive, tamo gde filozofi najavljuju „kraj istorije“, neophodan je pogled unazad kako bi se ipak pronašao neki smisao. Za savremene džez muzičare (ali i za umetnost u celini) istorija ne predstavlja ništa drugo nego prostor muzejskih eksponata. Oni nemaju gde da se okrenu nego prošlosti: imitaciji i reciklaži mrtvih stilova, „stilskim igrama“ koje su uskladištene u imaginarnom muzeju sadašnje globalne kulture. Džez muzičari obitavaju u „modusu nostalgiјe“ koji na najbolji način otkriva nedostatak bilo kakvog značajnog kolektivnog projekta (u postmoderni „projekat“ je proskrivovana reč). Dok je moderni džez radikalno raskidao sa tradicijom i njenim čuvarima, ona je za današnje muzičare postala jedino utočište.

Osmadesetih i devedesetih godina prošlog veka na oštrici muzičkih zbivanja probio se izvestan broj (uglavnom američkih) muzičara od kojih su neki već posedovali pozamašno džezističko iskustvo. Posle onoga što se mnogima činilo kao „dekadentno doba“ fuzije, džezisti su se iznenada i sasvim nepredvidivo vratili oživljavanju muzike koja je poticala od bapa ili, preciznije, onoga što bismo mogli nazvati „Blue Note“ produkcijom pedesetih i šezdesetih godina. I bez obzira što je obnovljenoj ortodokciji nedostajalo ono svojstvo „novog“ i „modernog“, koje je prožimalo svaku notu Parkerovog ili Monkovog sviranja, što se ona u rukama ovih novajljiva vaskrslog djeza pretvorila u „artificijelnu akademsku disciplinu“, ortodoksnu ljubitelji djeza (a verovatno i neki muzičari) osetili su svojevrsno olakšanje. Međutim, ima muzičara

koji se nisu zaustavili na bapu, već su krenuli još dublje u tradiciju – sve do crnačkih limenih bendova iz predgrađa Nju Orleansa, koje je slušao mladi Luj Armstrong i koji su ga naterali da okuša sreću u nadmetanju sa starim majstorima. Plastičan primer ove „regresije“ u duboku tradiciju nudi tehnički izuzetan trubač i talentovani kompozitor Vinton Marsalis, koji je svoje vatreno krštenje imao kao „sajdmen“ u legendarnom hard-bap sastavu Arta Blejkija, da bi, fasciniran Ellingtonom, završio u močvarnim rukavcima delte Misisipija ili u četvrti crvenih lampi, Storivilu, gde je pijanistički kralj bio Dželi Rol Morton, veliki hvalisavac, bonvivan i navodni izumitelj djeza. Njemu i njegovim kompozicijama posvetio je čitav jedan album, a za svoj trostruki album „Blood on the Fields“ (Columbia, 1994) koji je svojevrsna posveta Ellingtonu i replika na njegovu svitu „Black, Brown & Beige“, dobio je 1997. Pulicerovu nagradu.

Pretresanje i reevaluisanje istorije i tradicije djeza (i svega onoga što je propustila inercija djez biznisa), koje su preduzeli ovi muzičari, možda je imalo za cilj obnavljanje i/ili rekreiranje njegove supstancialnosti koju od sedamdesetih dramatično narušava žanrovska sinkretizam i/ili „ekumenizam“ (fuzija, etno-džez i ostali muzički pastiši kao što je produkcija ECM). Pored toga, oni su, što je od izvanrednog značaja, povratili legitimnost bluzu – toj žili kucavici djeza. Jer, upravo je bluz, a to izgleda da zaboravljuju mnogi muzičari i slušaoci današnjice, onaj konstitutivni „sastojak“ koji „ontološki“ razlikuje i odvaja džez od drugih vrsta improvizovane muzike i održava njegovu generičku autonomnost i samosvojnost. Naveću, čisto arbitrarno, sledeće muzičare i bendove: Entoni Brakston, Lester Bouvi, Dejvid Mari, Džejms Njuton, Henri Tredgil, braća Marsalis, „Mingus Big Band“, Džon Zorn (posebno njegov rad u kvartetu „Masada“), Dejv Daglas, Rej Anderson, Beni Volas, Kit Džeret trio, Dejv Holand itd. Svi su oni na različite načine i sa promenljivim uspehom pokušali, referirajući na gotovo sve ključne stilске formacije djeza i na pojedine velikane iz tradicije, da rekreiraju celokupnu istoriju djeza – od Nju Orleansa i svinga, preko bapa, do avangarde šezdesetih. Možda nije irrelevantno pomenuti i čitav niz eksplicitnih posveta koje su ovi muzičari uputili velikanima iz prošlosti: Dželiju Rolu Mortonu, Luju Armstrongu, Djuku Ellingtonu, Bili Holidej, Meri Lu Vilijams, Čarliju Parkeru, Leniju Tristantu, Telonijusu Monku, Majlsu Dejvisu, Čarlisu Mingusu, Ornetu Kolmenu itd.

Konstatacija kritičara umetnosti Roberta Hjuza „da sadašnjost neprestano vuče korene iz prošlosti i da o delu svakog umetnika sudi neprolazna porota umrlih”, veoma je bliska većini današnjih džez muzičara.

Za razliku od svojih velikih prethodnika, oni se ne zamaraju dilemom da li je ostalo još nešto značajno i novo da se uradi. Za njih budućnost džeza počiva — ma koliko to paradoksalno izgledalo i bez obzira koliko se to kisilo sa jednim od osnovnih principa ove muzike — u njegovoj sposobnosti da u sebe asimiluje vlastitu prošlost i da što dublje i što šire prodre u tradiciju. Međutim, kao što je već rečeno, njihove retro strategije i nostalgične projekcije ne pokazuju nimalo obzira prema istorijskoj dimenziji koja je eminentni uslov uspostavljanja bilo kakve kritičke distance. Oni prošlosti i tradiciji pristupaju na sasvim postvaren način, kroz čisto artificijelne i stilske konotacije nekih, recimo, „večnih pedesetih“ ili, zašto da ne, „večnih dvadesetih“, s one strane istorijske temporalnosti. Na postmodernoj džez sceni vlada anarhija istorijskih stilova koji svoju „svežinu“ i „vitalnost“ dobijaju jedino zahvaljujući savršenoj produkciji i savremenoj tehnologiji beleženja zvuka. Sva autentična iskustva generacija džez muzičara iz prošlosti postmoderni džezisti redukuju na stilsku suksesiju shvaćenu u strogo formalno-tehničkom smislu. Čarlija Parkera i Džona Koltrejna, na primer, oni više ne vide kao ljude od krvi i mesa sa svojim pojedinačnim sudbinama i istorijskim mestom, već samo kao stilske obrasce pogodne za reciklažu i imitaciju. Svi su izgledi da je džez danas opisao pun krug. Sa postmodernom „decentralizacijom subjekta ili autora“, koja nije ništa drugo nego simptom naše nesposobnosti da iskusimo istoriju na neki delatan i proaktivan, ljudski način, javlja se ono što je Fredrik Džejmsen nazvao „razgradnjom ekspresije“. Ona se raskriva u gubljenju interesovanja za individualne i lične emocionalne kontekste, za patnju i egzaltaciju, na primer. To se sa posebnom dramatičnošću oseća u džezu čiju psi-hološku osnovu upravo čini jedinstveno lično životno iskustvo, iz čega onda proizlazi onaj lični stav i individualan, čak idiosinkratičan, zvuk i stil. Svega toga više nema u džezu. Uprkos prisustvu zamašnog broja tehnički brilljantnih svirača, današnjem džezu nedostaje snage i lične proživljenosti koje su krasile gigante ove umetnosti u prošlosti. Umesto ekspresije i života, sada uglavnom imamo akademski

formalizam i artificijelnost. Nikada kao danas u džezu nije bilo tako mnogo kompetentnih instrumentalista i tako malo pravih stilista. Dok je, primera radi, Majlsu Dejvisu bilo potrebno da odsvira samo C-dur skalu pa da slušaoci bez greške pogode ko svira, dotle današnji trubači ne mogu da odsviraju baladu sa prigušivačem a da ne zvuče kao Majls Dejvis. A saksofonisti, poput falangi frustriranih Parkerovih epigona od pre više od pola veka, još uvek ne uspevaju da izađu iz gorostasne Koltrejnovе senke.

Sve do kraja šezdesetih godina istorija džeza je bila stalno poprište grčevitih borbi džez muzičara da održe vlastitu autonomost i, shodno tome, originalnost i individualnost izraza, pa makar i po cenu socijalnog egzodus ili osude na opskurnost. Nasuprot tome, čini se da današnji, postmoderni džezisti, mazohistički uživaju u svojoj impersonalnosti i atrofiji individu-

alnog stila i autentičnog autora. Što je još gore, mehanizmi standardizacije kojima danas intenzivno podležu mladi džez muzičari na tzv. džez akademijama (koje su sve brojnije!), najpogubnije i, nažalost, ne povratno razaraju individualnost čak i kod najvećih talenata. (Da li bi iko mogao da zamisli Luja Armstronga, Bili Holidej, Čarlija Parkera, Telonijusa Monka ili Orneta Kolmena i Arčija Šepa u okruženju u kojem umetnički uspeh zavisi od akademskih zvanja?)

Teško je i nezahvalno predviđati buduće događaje. Kriza djeza iz koje izrastaju postmoderne muzičke strategije traje prilično dugo. Moguća razrešenja te krize još uvek nisu na vidiku. Međutim, to nam ne daje za pravo da krivicu prebacujemo na aktuelnu džez scenu. Nije ona odgovorna za to što živimo u vremenu koje vrlo uspešno održava *status quo*. Ona samo to na suštinski način pokazuje.

Razgovarao: Aleksandar Nikolić Coa

Intervju: Nenad Tasić

Vizuelni identitet je veoma bitan

I kao što nema dobrog hamburgera bez dobre lepinje tako nema ni kompletnega albuma bez kvalitetnog omota. O vizuelnom identitetu izvođača i izdanja ne treba trošiti puno reči. Da nema njih kakve majice bi klinci kupovali na vašarima? Izlomljeno Slayer sa pentagramima, ogromno Pantera sa pesnicom koja razbija facu, AC i DC podeljeno munjom ili pak beli krstovi ispod Metallica logoa. Sve vrlo dobro poznato... A kako je muzička scena u opakom povoju i u našem gradu, javila se potreba da neko pomogne bendovima oko dizajniranja tih stvari. Značajno mesto svakako pripada Nenadu Tasiću Tasi koga ovoga puta nećemo da ispitujemo o Paydo Kommi ili Makeitlast solo projektu već o "zanatu" u koji se upustio pre par godina.

Otkud to da si počeo da se baviš ovim "zatanom" i šta je bila prva stvar koju si odradio?

Muslim da se nije desio neki ključni momenat kada sam počeo sa radom. Išlo je polako i postepeno da bi taj rad tek pre jedno tri godine poprimio ozbiljniju formu što se tiče kvaliteta i kvantiteta. Ali me je konkretno privukao vizuelni rad na muzičkoj sceni zato što me je grafički identitet bendova oduvek fascinirao i oduvek sam ga smatrao bitnim. Štaviše, sa nekih 12 godina sam albine birao po omotu (ispostavilo se da je to loša ideja).

Prvi radovi koje sam odradio su uglavnom bili logotipi i omoti mojih imaginarnih bendova sa kraja osnovne škole, koji su zbog uticaja muzike koju sam tada slušao izgledali poprilično "metalski", i ti radovi odavno nisu među živima. A prvi rad koji je pušten u virtualni svet 2009. godine je bio omot za moj tadašnji bend Zemmti.

Kao muzičaru da li smatraš da ti je teže ili lakše da objektivno priđeš radu?

Muslim da to što sam muzičar nikako ne menja stvari oko prilaženja radu.

Radio si omote i plakate za dobar deo niške muzičke scene. Da li te angažuju i ljudi iz ostalih gradova?

Da, ne mnogo, ali da. Muslim da ta priča tek kreće da se siri. Sarađivao sam sa bendom By-Pass iz Pančeva, projektom Kaschade iz Novog Sada i trenutno radim artwork za album benda Fluid Underground iz Vlasotinca. Pregovaram sa jos nekim bendovima, ali je jos rano da se o tome priča.

Koliko ti je bitan muzički žanr kada dizajniraš? Ili je sve jedno da li su u pitanju blekeri ili pankeri?

Nisam imao sreće da radim sa blekerima (iako želim) i pankerima. Meni žanr benda ne smeta, ali se često desi da bendovi koji rade muziku koju ja ne slušam imaju drugačije poglede na razne stvari, tako da ne dolazi uvek do razumevanja na keca, ali su čak i takve situacije retke. Činjenica je da će brže i kvalitetnije završiti rad sa bendom koji kapiram i gotivim, nego sa kojekakvim fantomima.

Šta je lagodnije, da imaš odrešene ruke ili da bend ipak ima neku ideju i zahteva nešto konkretno od tebe?

Idealna kombinacija je: ako mi samo kažu par motiva i ostave me da radim, rezultat je tada najbolji. Nije zanimljivo kada bend isplanira sve do najsjajnijeg detalja i svih boja, takve radove i ne potpisujem, jer sam u tom slučaju samo fizikalac. A ponekad je lepo imati potpuno odrešene ruke, pogotovo ako kontam bend. Najgora kombinacija je kada radim sa nekim meni nezanim-

ljivim bendom, i nemam nikakve upute u rad. To je čorskok.

Koliko se uzdaš u sopstvenu ruku a koliko sajber kandže kompjuterskih programa?

Pa moji radovi se zasnivaju na fotomanipulaciji, tako da sam u potpunosti prepušten kandžama. U početku nisam ni htio da pokušam da mešam crtež sa fotomanipulacijom, ali su crteži na mojim radovima sve prisutniji u poslednje vreme, pogotovo na posterima. Verovatno ću se u budućnosti vise skoncentrisati na kombinaciju te dve tehnike.

Šta koristiš od opreme?

Olovka/papir/skener/tabla/photoshop. Naravno, tim redosledom.

Koji ti je omiljeni cover među domaćim a koji među stranim albumima?

Veliki sam fan Travis Smith-ove saradnje sa bendom Katatonia. Svi omoti od The Great Cold Distance su veoma inspirativni. Ali morao bih da izdvojam za omiljeni njegov artwork za poslednji EP Kocytean.

A što se domaćih omota tiče, morao bih da izdvojam omot za Eyesburn-ov Fool Control. Omot me je oduševio na prvi pogled kada sam bio klinac i i dan-danas nisam promenio mišljenje.

Piše: Ivana I. Božić

Razni izvođači:

Tribute to Novembar – Tako mlad i tako čist (SKCNS, 2014.)

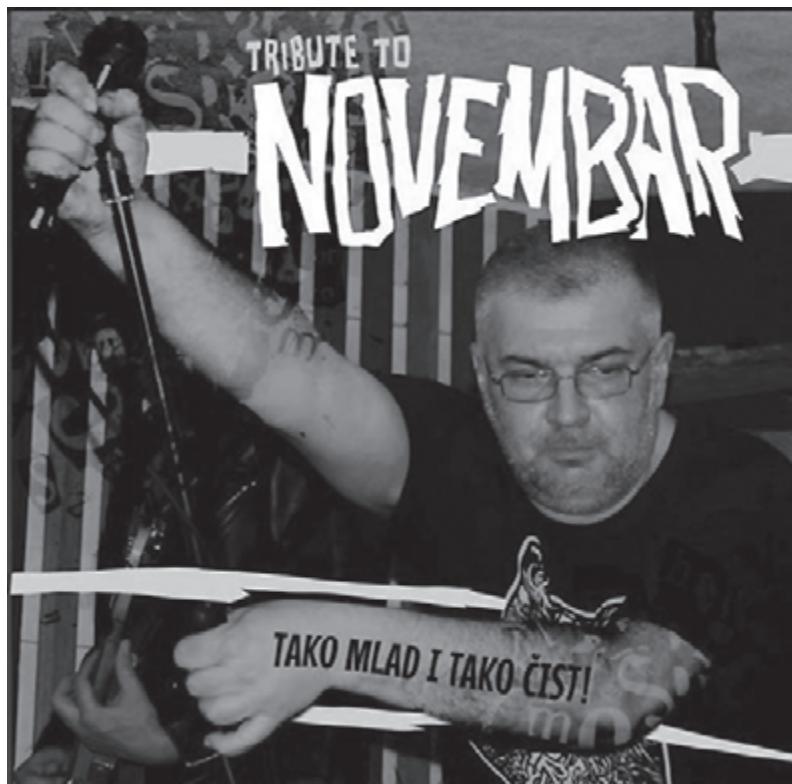
Posveta za većite buntovnike

Punk heroji devedesetih ukrstili su gitare sa mlađim kolegama i kroz 23 numere, svako u svom maniru, odali priznanje niškom bendu Novembar koji uskoro slavi 30 godina rada.

U vreme vladavine online izdavaštva, brojnih internet lejbela i besplatnih servisa za promociju autorske muzike (Lastfm, Bandcamp, SoundCloud...), pravi je podvig objaviti fizičko izdanje koje će biti dovoljno atraktivno da zaintrigira neke nove klince i istovremeno nostalgično zatalasa i one sa malo većim muzičkim stazom.

Pod izdavačkom palicom Studentskog kulturnog centra Novi Sad, 2014. godine pojavilo se izdanje koje, slobodno se može reći, predstavlja prvi tribute na domaćoj sceni posvećen aktivnom bendu. Pod nazivom istoimene pesme Novembra „Tako mlad i tako čist“ objavljena je kompilacija čijem nastajanju su svoj doprinos dala 23 benda uz brojne saradnike i prijatelje. Materijal je sniman u nekoliko studija i sa različitim producentima, što se da osetiti tek na trenutke i nakon nekoliko preslušavanja.

Ljubiteljima i dugogodišnjim pratiocima rada benda Novembar, naviknutim na prepoznatljiv zvuk koji ovi momci godinama neguju, pojedine pesme sa ove kompilacije neće se baš uvući pod kožu. Ali, u pitanju je tribute, a svaki od bendova ostavio je trag na ovom izdanju dajući deo sebe, a opet trudeći se da ne odstupi od same srži odabrane pesme. Tako je kroz 23 pesme napravljena neka vrsta retrospektive stvaralaštva benda Novembar jer je zastupljen materijal sa svih dosadašnjih albuma benda.

Nastao na tekvinama benda Studeni Studeni, jedne od svojevremeno najperspektivnijih zagrebačkih grupa iz osamdesetih godina XX veka, Novembar predstavlja nezabilaznu odrednicu jugoslovenske punk istorije. Bend je pod imenom Studeni Studeni radio od 1986. do 1991. godine, kada se osniva benda, Goran Kostić seli iz Zagreba u Niš, a bend nastavlja rad u novoj sredini i pod novim imenom. Do sada Novembar iza sebe ima pet studijskih albuma, a poslednji, „Proklet“, objavljen je 2013. godine.

Da li zbog činjenice što im je baza jug Srbije ili je u pitanju nešto drugo, stvaralaštvo benda Novembar nepravedno je zapostavljeno u odnosu na neke druge bendove u žanru, bar kada je medijska pažnja u pitanju. Nikad mainstream, uvek underground.

Ipak, okupiti na jednom mestu značajna imena regionalne punk–rock scene svakako nije mala stvar, posebno ako se među njima nađu: Zvoncekova bilježnica, Atheist Rap, KBO!, Grupa tvog života, Red Union, Totalni klošari, Schizophrenia, Bessne komšije, Gavrišo Princip, Grandpa Candy's... Zaista impozantan spisak izvođača i kompilacija vredna pažnje.

Obavezna muzička lektira za pasivno–buntovne klince kojima je dopadljiv revolt, ispijanje zidarca na ulici i guljenje patika do kuće jer su poslednje pare ostavili ispred dragstora.

Spisak izvođača:

01. Yoda Ben Hur – Tražim te
02. Hosenfefer – Dosada
03. Schizophrenia – Tvoje oči govore
04. Šmajser – Sada znam
05. Atheist Rap – Ko je sunce ubio?
06. Grandpa Candy's – Baby baby
07. Zvoncekova bilježnica – Buntovnik
08. Psycho-Sonic-Boris & Hosenfefer – Irena
09. DMT – Tako mlad i tako čist
10. Spins – Putujem sam
11. KBO! – Blues južne pruge
12. Concrete Worms – 1992
13. Gavrišo Princip – Doziranje
14. Prijava dripci – Gola zvona zvone
15. Ventolin – Najlepša pesma
16. Grupa tvog života – Potpuni mrak
17. Bessne komšije – Gledaj kako ljubav umire
18. S.U.S. – A ja sam je volio
19. School Bus – Okrutna tiha
20. Totalni klošari – Rođendan
21. Red Union – Spomenik
22. Big Charmin' Man – Teško vrijeme
23. Fast Chris Pentelas & Novembar – Punk Rock Story

Piše: Miloš Najdanović

Florence And The Machine

- How Big, How Blue, How Beautiful (Island, 2015)

Preporod u vodi

FLORENCE
HOW BIG HOW BLUE HOW BEAUTIFUL

Nakon samo dva albuma, i u godini kada je singl po singl predstavljala treće izdanje, 28-godišnja Britanka **Florens Velč** uspela je da zaseni Evropu, pa će predstojeći nastup na Glastonberiju biti i nagrada za taj uspeh (za dlaku su joj Foo Fighters preuzeli mesto hedlajnera), a ujedno i njen najveći domet u dosadašnjoj karijeri (iako je slomljeno stopalo pretilo to da ugrozi).

Recimo da je "**Lungs**" bio jedan od boljih debi albuma koji se mogao čuti poslednjih godina, a "**Ceremonials**" bio njegova nadgradnja, "**How Big, How Blue, How Beautiful**" ide u nešto drugačijem pravcu. "**Ceremonials**" je bio jako mračno izdanje, tmurnih tema, sa dosta mraka, religije, vode i davljenja. Davljenja mahom inspirisanog samoubistvom Virdžinije Vulf i Šekspirovom Ofelijom. Florens kroz svoju muziku provuče feminističke teme, pa su i glavni akteri njenih pesama uglavnom bili bezobzirni muškarci. Prvim singlom "**What Kind of Man**" sa aktuelnog izdanja činilo se da će se priča nastaviti u tom pravcu: muškarci koji je zlostavljuju, davljenje u kadi, katoličko krštenje u vodi i priča o momcima koji su nesmotreni i nepažljivi prema njoj. Iako, iščupana iz konteksta ostatka albuma, deluje tako, izgled zavarava. Početni dijalog u spotu između

Florens i njenog momka svodi se na to da je nije probudio iz ružnog sna jer je smatrao da nije na njemu da je budi. So you let me suffer? je trenutak kada se budi, otvara oči i svet vidi u drugačijem svetlu. Florens se više ne davi. Ona izranja iz vode, a krštenje predstavlja ponovno rađanje (i brisanje starih grehova).

Album otvara, po mom mišljenju, najbolja numera na njemu – "**Ship to wreck**". Pesma o samodenstruktivnom ponašanju, dosta lična pesma, reklo bi se. Zanimljiv spot koji je prati živopisno dočarava borbu Florens sa samom sobom. A kako se čini, preovladala je dobra Florens koja "ne pije previše, ne udaljava ljude od sebe i neće da potone" (ha, opet ta voda). I kroz ranije materijale, F+M su imali lepe progresije aranžmanski, dramske – od smirenog, napetog početka do eksplozivnih refrena i, uglavnom, uzbudljivih završetaka. "HBHBBH" je manje orkestralан i grandiozan, ali i sa manjim instrumentarijom postiže se odličan efekat. Dobra upotreba doboša, izražene gitare i karakteristični vokali potvrđuju izreku less is more.

Naslovna numera kao da je upravo kontrast celom "**Ceremonials**" albumu i pesmi "**No Light No Light**". Plavo, beskrajno nebo i divljenje njemu deluju poprilično optimistično i idi u prilog njenom stihu iz pesme "**Shake it out**" – It's always darkest before the dawn. Teško je individualno istaći pesme sa ovog albuma, nekako se sve savršeno uklapaju, sve su dobre na svoj način. I svaka je specifična na svoj način. Mada se slobodno može reći da će na koncertima biti neverovatan osećaj čuti "**Third Eye**". Florens hrabro nosi svoje rane iz bitaka, srce u rukavu, i dosta je patila. Njena lična srća, motivisana novom ljubavlju, odražila se na album. Preživila je (figurativno) davljenje, maltretiranje, isplivala ponovo rođena i nikad nije bila veća, svetlijia, lepša. Kejt Buš novog doba do sada nije omanula na muzičkom polju i "**How Big, How Blue, How Beautiful**" zасlužuje najvišu ocenu. Kada se sa "**Lungs**" pojavila već se znalo da je izuzetna umetnica; samo nekoliko godina kasnije uživa ogromnu slavu za jednu alternativnu muzičarku, a primetno je i da je na Balkanu sve popularnija. Nažalost, otkazala je zbog slomljenog stopala nastup na INmusicu u Zagrebu, ali je zato u avgustu očekuje koncert u Budimpešti, na Szigetu.

Piše: Miloš Najdanović

Mumfor & Sons

Wilder Mind (Gentlemen of the road, 2015)

Seljak slomljenog srca u velikom gradu

Mumford & Sons su postali poznati mahom zahvaljujući albumu "Babel" iz 2012. godine, koji je nagrađen i Gremijem. Sa samo dva albuma iza sebe, oni su uspeli da postanu stvarno veliki bend koji bez problema rasprodaje koncerte i osvaja publiku na kom god festivalu se pojavi. Nisu uživali nikakav uspeh kod kritike, ali su ih pojedinačni hitovi sa albuma i njihov interesantan folk rok i uglavnom veseo zvuk napravili miljenicima publike.

Prelazak u "naelektrisane" rok vode bend je video kao prirodnu ekspanziju svoga rada. Stoga je rad na novom albumu zahtevao i izvesne promene. Za početak, prekinuli su saradnju sa Markusom Dravsom. Pomalo i šteta, jer je Dravs daleko adekvatniji producent za ovu vrstu muzike nego što je bio za ono što su radili na prva dva albuma. Dravsova zamena za miks pultom bio je **Ejron Desner**, član benda The National, pa ne čude mnoge sličnosti između ova dva benda.

"Tompkins Square Park" postavlja ton albuma koji će se baviti ljubavnom vezom na ivici raskida. A ako na to ne gledamo kao na tipičnu ljubavnu vezu, već na raskid benda sa "Babelom" i folk muzikom, ova priča postaje daleko zanimljivija za posmatranje i analizu. "Tompkins Square Park" je bombastičnija nego većina pesama na albumu. Iako ima tužnu priču, ritmična je i igrica. Kako kulminira, sve je energičnija, dok je na samom kraju naglo ne prekine sintisajzer koji se pretapa u narednu numeru "Believe", potpuno suprotnog tempa. Tiha, sintisajzer tugalica, preispitivanje ljubavne veze... Pesma koja nakon bridža i kratke gitarske solaže eksplodira, i tera vas da iz svega glasa uzvikujete stihove I don't even know if I believe... I don't even know if I want to believe.

"The Wolf" je uzbudljiva, jednim delom podseća na njihove starije radove, a drugim je neodoljivo slična sa nekim pesmama benda National. Markus je na njoj nešto raspevaniji, a bubenji i gitara se krvoločno utrukuju. Naslovna numera "Wilder Mind" u prvi plan stavlja vokale, u čijem centru je

Markusov hrapav i topao glas. Bend je uzdržan, i taj osećaj za razliku od prethodnog divljanja daje napet ton pesmi, baš kao i tenziju koja lirički predstavlja momenat raskida. Pesma "Just Smoke" legla je kao kec na desetku, iako ima tužni kontekst, vesele je melodije, sa pljeskanjem u pozadini... jedna simpatična prolećna pesmica, možda i skriveni dragulj na ovom disku. A onda taj optimizam zauvek sahrani naredna numera "Monster". Uspeli su da uhvate svu depresiju i gorčinu raskida, bilo to opijanje po barovima ili lutanje praznim ulicama.

"Snake Eyes" dobija posebno priznanje za aranžman i izgradnju pesme. Klavirska mirna pesma koja vas vozi. Smireni ste, zakoračili ste do zamišljenje start linije... udahnuli ste duboko... čuje se It's in the eyes I can tell, you will always be danger i počinjete da trčite besciljno koliko vas noge nose.

Nostalgična, kafanska pomalo ("pabovska" bolje rečeno) je numera "Broad-Shouldered Beast", koja se osvrće na tu istu ljubavnu vezu, samo u nekoj srećnijoj fazi. I od svih na albumu nekako je najviše folkerska. A jedina akustična je "Cold Eyes", minimalistička balada Markusa Mamforda sa akustičnom gitarom (nisam našao podatak da li akustičnu gitaru sa njim svira Maršal ili je ovo one man show). "Ditmas" je samo na trenutak razbila monotoničnu prethodnog bloka pesama, sa nešto veselijom bojom, ali je prekida već naredna "Only Love". Kao da jasno žele da drugu polovinu albuma naprave usporenom i depresivnom, što posle dužeg slušanja postaje jako naporno i ubija kvalitet ove ploče. Album završavaju u istom stilu, numerom "Hot Gates" čiji je naslov referenca na Ognjenu kapiju u Termopilskom klancu, mestu čuvene bitke između Sparte i Persije. Obložena je velom smrti i jednim delom se nosi sa temom samoubistva. Jedan jako tužan kraj većim delom prijatnog albuma. Mumford & Sons je mrtav, živeo Mumford & Sons!

Dramatičnost oko toga što Mumford & Sons ne žele više da budu folk bend u realnosti i nije toliko strašna. Jeste to malo razočarenje na albumu, ali će, verujem, na koncertima biti zabavno i interesantno čuti miks starih i novih pesama (zbog čega pomalo mrzim sve koji će ih ovog leta čuti po raznim festivalima, kao npr. u Belgiji). Jedina velika razlika je što je bend bio najbolji u muzici kada ste prethodnih godina pomislili na folk rok, a sada su samo osrednji alternativni rok bend. "Wilder Mind" je smeо potez sjajnog benda, kao i prethodni albumi nije miljenik kritičara, ali verujem da publika neće biti razočarana. Samo malo strpljenja, i posle više preslušavanja zaljubićete se u njega.

STRIPARNICA

UL. Milojka Lešjanina 1
Niš

tel. 018/242-261

Студентски центар Ниш

Установа за стандард студената Републике Србије

Uprava

Studentski centar Niš, Ustanova za standard studenata Republike Srbije
Velikotrnovska 2
www.scnis.rs, info@scnis.rs
tel/fax 236-686,226-487,231-339

Studentski dom - Paviljon I i II i Linijski restoran - Topličina 1

Studentski dom - Paviljon III i Linijski restoran - Velikotrnovska 2

Studentski dom - Paviljon IV i Linijski restoran - Gradsko polje bb

Aperto - studentski klub na Fakultetu umetnosti

Bridge caffe - studentski klub na Građevinsko-arhitektonskom fakultetu

House caffe - studentski klub u zgradi Uprave Studentskog centra Niš

